

S POGREBNOM POVORKOM NIZBRDO

NEBOJŠA LUJANOVIĆ

SADRŽAJ

Pobuna na brodu Astoria	3
Osmijeh s hiljadarke	28
Štrajk	36
Zbogom, doktore Admiroviću	45
Safari	54
Pred svečane zavjete	72
Zajebo si se	81
Sve je to ljubav	92
Baksuz	104
Tisuću i jedna smrt	114
O autoru	130
Impresum	131

POBUNA NA BRODU ASTORIA

10. travnja, nedaleko od Genove

Vidiš, mila moja, da se držim obećanja. Sinoć sam rekao da te neću zaboraviti pa makar me poslali na kraj svijeta. Dok sjedim u smrdljivoj kabini za internet, kruzer *Astoria* napušta Genovu i ja krećem na svoje prvo krstarenje. Za sada znam jedino put od kabine do interneta. Jedva sam skupio hrabrost da izađem iz kabine i samo u ta dva hodnika susreo sam Indijca, Rusa, Kineza, Rumunja i nekog albina, valjda Šveđanina.

Sinoć mi je bilo super. Znam da mi nikad ne bi dopustila da te slikam голу, ali zato u glavi imam film od sinoć, vrtim ga, vrtim, i jedino me on drži da ne poludim od nervoze. Tko bi rekao da je romantika moguća na šibenskom kolodvoru? Pa što da sam i zakasnio na brod? Vjeruj mi, ne bih žalio. Jedino ne znam kako bih svojim izišao na oči...

Teško mi je tipkati jer hodnikom stalno netko prolazi, ulazi i izlazi, a tipkovnica je prljava i ljepljiva, ne smijem ni pomisliti od čega. Sve je tako tijesno, hodnici su uski, strop je nizak i povremeno me uhvati strah da ću se ugušiti. Zato vrata kabine držim otvorena.

Ovdje nema zvukova, nema mirisa, gibanja, nema promjene svjetla, temperatura je uvijek ista i isti je zrak. Sve je mirno, kao da smo zamrznuti negdje izvan svijeta. A tako su mi otprilike i govorili. Jedino na što su me upozorili bilo je da je brod svijet za sebe. Gotovo da nema veze s vanjskim svijetom. Ali ja je imam. Vezu s tobom.

Povremeno čujem glasove s hodnika, nekakvo šuštanje, pa grgljanje, ožkanje, pitaj boga koji su sve to jezici i da tebe nema, ne znam s kime bih razgovarao. Pisat ću ti stalno. Želim to. I moram. Šest mjeseci će proći brzo, a onda možemo nastaviti gdje smo stali. Na kolodvoru, ako baš hoćeš. Sjećaš se lica one čistačice kada nas je uhvatila?

Čitamo se.

Tvoj Tonči

11. travnja, Marsiglia (Francuska)

Danas su nas novajlije povelili u obilazak broda i, da znaš, samo sam ponavljao „da je ovdje pa

da vidi ovo“. Jer to se ne da opisati. Kruzer *Astoria* je golem, naprosto monstruoan. Kažu da je jedan od najvećih. Pojma nemam kako ću se snaći u ovom labirintu od trinaest paluba, s najmanje stotinu kabina na svakoj! A moj posao, *assistant waiter*, je posluživanje po kabinama. Noge mi se počnu tresti pri pomisli da bih se mogao izgubiti s dostavom. Kad smo nakratko izašli na vanjsku palubu, pozlilo mi je od pogleda prema dolje. Trinaesta paluba izdiže se kojih šezdesetak metara iznad morske razine, što ti je visina nebodera od dvadeset i nešto katova! U unutrašnjosti ne postoji ono čega taj brod nema: tri diskoteke, nekoliko barova, kinodvorana, koncertna dvorana, tri bazena na otvorenome, nekoliko sportskih dvorana, čak mala bolnica, zatvor i mrtvačnica! Dok smo obilazili barove podova prekrivenih crvenim tepisima i stropova s golemim kristalnim lusterima, svirala je pjesma:

*Somewhere beyond the sea
Somewhere waiting for me
My lover stands on golden sand
And watches the ships that go sailin'*

Brod je stvarno svijet za sebe. Tri tisuće putnika poslužuje tisuću članova posade i tu nas ima svakakvih, svih boja. Polovicu ipak čine, koliko sam uspio vidjeti, Indijci i Filipinci. Na kraju dana imali smo predavanje za posadu. *Hotel director* je nešto trabunjao, a kraj njega je nekoliko djevojaka držalo kartonske natpise na desetak jezika. Opako mi se spavalo i samo sam primijetio da se stalno ponavljaju riječi „tolerancija, diskriminacija“, koje valjda slično zvuče na svim jezicima. Razbudio sam se na kraju kada sam čuo kolika je kazna za najmanji rasistički, nacionalistički ili šovinistički ispad članova posade.

Navečer smo imali slobodno pa sam se zaputio onamo kamo i svi ostali idu nakon predavanja. Jednostavno sam pratio skupinu koja je vijugala hodnicima, spuštajući se palubama dolje. Odjednom smo se našli u golemoj dvorani bez ikakvih ukrasa, bez sagova... Posvuda samo razbacani stolovi, te golem i solidno popunjen bar. Stao sam uz šank, ali me barmen, neki Nijemac, uopće nije primjećivao.

- Sve je to sranje, čoveče! - priđe mi netko s leđa.

Oronuo frajer pretjerano izbornog lica grlio je svoju bocu piva kao da mu je zadnja. Na pločici mu je uz ime pisalo *State steward*, što znači da je preživljavao čisteći kabine i da je imao dobar razlog za opijanje.

- Dalmatinac, je l' tako? - upitao me. Kimnuo sam, iznenađen što nakon dva dana čujem

jezik koji razumijem.

- Znam ja prepoznat naše s kilometra - nastavio je. - Šta kažeš, Dalmatinac, šta nije sve to jedno veliko sranje?

Nisam znao što bih odgovorio pa je nastavio sam.

- Dabome da je sranje! Ih, šta sam ja devojaka povalio oko Makarske... I onda dođu neki... ne znam kako da ih nazovem... među pošten svet, a mogli smo tako lepo...

- Udavi čoveka, bre. Pusti ga! - stade neki tip između mene i pijanca. - Do jučer je ljubio Miloševićevu sliku, a sad glumi bratstvo i jedinstvo. Jebala ih Jugoslavija, nas je uhvatio davit, nit smo je stvarali, nit rasturali... Nego, šta ćeš ti meni popit?

Zagledao sam se u niz raznobojnih boca bez etikete iza barmenovih leđa.

- Vidim da se teško snalaziš, ha-ha! Boce moraju biti takve, neki zakon o reklami, šta ti ga ja znam... Daj čoveku *Red Stripe*!

- Dobrodošao u *crew bar* - kucnuli smo se, a pivo je imalo ogavan okus. Na kraju mi dobaci da se zove Dejan i ode smijući se na sav glas. Mislim da je i on bio pijan.

Nakon četiri boce piva činilo mi se da još negdje svira *Somewhere beyond the sea*...

14. travnja, Casablanca (Maroko)

Koliko sam puta u ova tri dana pomislio na otkaz... Zamisli veliku tacnu s petnaest vrelih tanjura od kojih svaki ima poklopac kako se hrana ne bi ohladila. S takvom tacnom na ramenu prolazim po pet puta istim hodnikom, pa stubama, jednim, pa drugim, nikako pronaći kabinu... Došlo mi je toliko puta da sjednem i rasplačem se poput djeteta. Onda pomislim kako je dobro što sam se bavio veslanjem, barem neke koristi od svih tih treninga... U jednom od hodnika susreo sam Filipinku s istom onakvom tacnom, poklopilo je, jedna se i ne vidi pod njom. Spustila ju je nasred hodnika, jer nije mogla dalje. Pomogao sam joj da je odnese pa se vratio po svoju. Pravila na brodu su nemilosrdna: Filipinaca ionako ima previše, radnika je lako zamijeniti nekim izdržljivijim. Uza sve, gosti traže sve u svakom trenutku i traže to odmah, na sve moguće načine, pa se s njima raspravljam, malo na talijanskom, malo na engleskom. Kad sam u stanci sjeo na pod da opustim zgrčene ruke,

prišla mi je djevojka obraćajući mi se na neobičnoj mješavini srpskoga i slovenskog:

- Istina da onaj tamo kit kaj gleda ima autosalon u Novom Sadu?

Pogledao sam zbunjeno, najprije u nju, pa onda u smjeru kamo je pokazivala. Dejan je stajao na vratima kabine i smješкао se bezobrazno.

- Da, ali samo Mercedese. CLK i ML, znaš već...

Naglo sam ustao i požurio niz hodnik da ne bih prasnuo u smijeh. Na kraju večeri Dejan je pokucao na vrata moje kabine pa smo otišli na piće u *crew bar*.

- Ono ti neću nikad zaboravit, lafe. Povalio sam ih stotinu, ali nikad dosad domaću bogatašicu, s njima ide malo teže. Jesi li ti šta? U Casablanci smo, čoveče! Ako nećeš sad, nećeš nikad! Samo izrecituješ par delova iz filma i da vidiš...

- Naradio sam se, nisam ni znao da smo pristali u Casablancu.

- Vidim ja da se ti meni previše mučiš - platio je piće pa me poveo u obilazak. Pokazao mi je sitne znakove ispisane uz rub ploča na kojima su oznake kompanije ili znakovi zabrane pušenja. Znakovi su objašnjavali kako doći do kuhinje i stubišta za višu ili nižu palubu, na svim mogućim jezicima i simbolima. Bilo je tu talijanskih, indijskih i grčkih naziva za strane svijeta, pa čak i nekih arapskih znakova, a na jednom mjestu i grb Dinama...

Moram na spavanje jer je već jedan ujutro, a u pet ustajem. Možeš mi pisati na ovaj mail. To je neki službeni, drugima se ne smijemo koristiti. Znam da sam dosadan, ali pišem sada dok mogu, tko zna kako će biti kasnije. Kada se samo sjetim da ćemo za deset dana prevaliti ocean i biti na Floridi...

22. travnja, Point a Pitre (Guadalupe)

Vrijeme mi je brzo prošlo, ocean kao da smo preletjeli. Spavam jako malo, pet sati dnevno i svi su mi se dani stopili u jedan. Ljudi pucaju, neki su odustali, neki se prebacuju na druge poslove, a ja se polako navikavam. Otkako mi je Dejan pokazao kako čitati one hijerogliffe, u labirintu se osjećam kao domaći. To ne znači da sam se navikao biti bez tebe. Iako nam ne ostavljaju previše slobodnog vremena, u svakoj sekundi kad uspijem smiriti misli, mislim na tebe. Dva mjeseca naše veze sada mi se čine kao vječnost, kao da smo zajedno proveli čitav

jedan život. Ne znam je li to zbog broda ili... Uglavnom, lijepo je imati nekoga kome mogu pisati i znati da me čeka. Morao sam ti to reći, znam da je patetično.

Velika je novost da sam dobio cimera Indijca. Ne znam otkad je sa mnom, primijetio sam ga tek preksinoć, jer u kabinu uglavnom uđem a da i ne palim svjetlo i legnem mrtav umoran. Ugledao sam crnu sjenu na krevetu i osjetio egzotične mirise. Tek sam danas, kada su naredili pregled kabina, vidio kako izgleda. Zove se Haršad. Za sada ga ne razlikujem od ostalih Indijaca na brodu, svi su niski i crni, školski počesljani, na stranu. Ovdje je hrana odvratna, bezukusna. Piletina i nešto kao povrće, na stotinu načina, ali uvijek istog okusa. Ništa ne smijemo donositi sa sobom na brod zbog infekcije, kazne su visoke, ali je zadržavajuće kako ljudi nađu načina da zaobiđu i najstrože kontrole. Dvojica Filipinaca će biti protjerana čim pristanemo na Floridu, jer su im u kabini pronašli više od dvadeset kilograma konzervi i njihovih splaćina. Impresivno!

Oko mi se tako istreniralo da više i ne primjećujem razlike u izgledu. A pored mene prolaze Ukrajinci, Latvijci, Grci, Rumunji, Bugari, Albanci, Filipinci, Indijci, crni, niski, plavi, visoki, izbuljenih očiju, mesnatih usana, krivih zuba, klempavih ušiju... Najčudnije mi izgleda Dejan, jer je sličan meni. Često popijemo piće zajedno. Pričam mu čega sam se sve nagledao u kabinama, a on već po opisu svakoga smješta u ladicu – nacija i ime. Kad je seksualna usluga u pitanju, u blizini je frajer u šarenoj košulji zategnutoj preko nabildanih prsa, uglavnom pijan. Dejan kaže da je Ukrajinac, Dmytro. U kabinama nalazim lisice i kožne kompletiće na krevetima, WC-školjku punu pivskih limenki, drogu još češće od piva, na staklenim stolićima. Goste sam znao zateći i usred akcije, bogataške babe s mladim rumunjskim konobarima, izživljavanje nad mrtvo pijanom Amerikankom, grupnjake snimane mobitelom... Svaki dan nešto novo pa mi vrijeme brzo prođe.

27. travnja, Fort Lauderdale (Florida)

Ugledao sam sunce prvi put nakon dvadeset dana. Dobili smo slobodan dan prije sljedeće rute krstarenja. Dejan i ja smo se okupali na plaži pa haraćili lukom. Sve sami kampovi i montažne kućice, poput grada od lego kockica. Piće je jeftino, to je najvažnije, ali sam brzo zbog toga požalio. Za Dejana vrijedi ona stara kako čovjeka ne upoznaš sve dok ga ne vidiš pijana. Piće u njemu potakne nevjerojatan animozitet prema Bugarima. A što više pije, to mu više susjednih naroda upada u tu skupinu. Koliko sam uspio pohvatati iz njegova pijanog bulažnjenja, cura mu je prije nekoliko godina pobjegla s nekim Bugarinom. Kada bismo sreli

nekog od njih u luci, uhvatio bi ga za kragnu, pitao poznaje li Borisa i neka mu poruči da će mu jebat mater. Jedva ga uspijem razdvojiti od čovjeka. Čini se da je cura radila s njim na brodu, a i Boris je bio član posade. Naći će on njega, kaže, kad-tad.

Odveo sam ga na brod da ne bi napravio kakvu glupost. Sjedili smo na palubi i trijeznili se na svježem zraku jer nam je za nekoliko sati počinjala smjena. Jedva sam ga odgovorio od pišanja s palube. Kaže da je to san koji duboko u sebi gaji svaki član posade.

- Predugo sam ja na brodu, brate. Predugo...

Kao da su mu se na mjesecini zacaklile oči. Dejan već deset godina radi na brodu, od svoje osamnaeste, kao *bar waiter*, i daleko bi bio dogurao da svaki put kad dođe naliven na posao ili prespava cijelu smjenu ne isprovocira *bar managera*. Specijalnost mu je povaliti neku od putnica, a što je bogatija i umišljenija, to bolje. I njegov je otac na brodu proveo deset godina.

- S radom na brodu mogu prestati samo ako me izbace - kaže.

Čudan je to lik. Ali jedino s njim mogu razgovarati. Haršad otvara usta samo kad se moli. A moli se na krevetu barem pet puta dnevno. Cijelu stranu zida oblijepio je slikama nekih kipova. U početku nisam palio svjetlo na povratku s posla, da ga ne probudim ako je stigao prije mene i legao. Sada po mirisu prepoznajem je li u kabini ili nije. Mirisu nekakvog biljnog ulja.

Volio bih da mi napišeš bilo što. Ako sam te prestrašio izljevom u zadnjem mailu, slobodno ga zanemari, izbriši. I javi se, napiši barem što si jela taj dan, kakvo je vrijeme u Šibeniku...

13. svibnja, u blizini Long Beacha

Nisam vjerovao da postoji posao na kojem će se moj rad pratiti i cijeniti. Iako se radi kao na vražjoj plantaži, netko te ipak gleda. Ne znam je li to zbog truda koji ulažem ili sam se naprosto kome svidio, ali prebačen sam na mjesto *bar waitera*, tako da sada radim s Dejanom. Ovdje sam na svom terenu: ipak sam, umjesto da polažem ispite, odgulio godinu po šibenskim kafićima, pa još tri po zagrebačkima. U glavi imam sastojke za barem tridesetak koktela koje sam posluživao po klubovima na Jarunu dok su drugi glumili studente. Ovdje mi znanje s Filozofskog ne bi bilo od osobite koristi. Možda je kod promaknuća presudilo i to što uz engleski natucam i talijanski. Svi bi trebali znati engleski,

ali ovdje ima Indijaca koji ne znaju više od pet riječi. Dobar dan, izvolite, hvala, doviđenja. Jednog Filipinca zovemo Prerian Dog: nizak je, ima izbačene zube, zna samo reći *It's OK* i kesiti se na silu što god ga pitao, pa zvuči kao pas kad reži. Svim nadređenima obraćamo se s *capo* jer su većinom Talijani.

Plaća je nešto malo viša, ali to nije važno. Sada spadam u *Staff*, više nisam *Crew*, što znači da se mogu kretati po brodu kako hoću. Tako se i nagledam više gluposti. Nekad su krstarenja bila za elitu, a sada ima svakakvih ljudi. Za ručak je sva hrana besplatna, zarađujemo samo na piću. Kada smo neki dan složili švedski stol, jedna Amerikanka se toliko prežderala da je počela povraćati. S njezinih devedeset kila jedva smo je odnijeli do kabine, no ona se za pola sata vratila i nastavila jesti. Veliki restoran podijeljen je na nekoliko stanica, svaku od njih čini dvadesetak stolova i isto toliko konobara. Cilj je uvaliti gostu što skuplje piće i izmusti napojnicu. Sve je u staklu, tako da gosti mogu uživati u prizorima pjenjenja valova i panorami luke pri uplovljavanju.

U mojoj stanici je i Dejan, uvijek spreman na zajebanciju. Izazvat će Rusa na dvoboj u ispijanju votke, pa mu sve lijepo staviti na račun ili se nabacivati kakvoj studentici pred očima njezinih roditelja. Ako gosti nisu za zajebanciju, onda strada Albanac Zamir. Dejan mu istisne pjenu za brijanje u sladoled ili mu sakrije uniformu ili uvečer u *crew baru* nagovori neku Dmytrovu Ukrajinku da sjedne Zamiru u krilo dok se on crveni. Njima je smiješno, a meni pomalo tužno gledati pedesetogodišnjaka kako se srami kad Ukrajinka uzme njegovu ruku i stavi je na svoju sisu.

Za šankom mi je Dejan pričao kako ga je stari vodio na Hajdukove utakmice. Stao me grliti kad sam mu rekao da su moji zapravo iz Splita i počeo nabrajati sve važnije rezultate i igrače Hajduka zadnjih petnaest godina. Ali zato Dinamo ne može smisliti. Tu mi pokaza na nabijenoga ćelavog tipa koji uglavnom sjedi s *bar managerom*, iako je samo konobar u našoj stanici. Uvijek sam mislio da je to neki bugarski mafijaš, a zapravo je Zagrepčanin Zdravko, bivši boksač, čiji je kroše Dejan osjetio prije tri godine. Još čeka priliku da mu vrati.

- Nabijem njega i Dinamo - lupio je čašom o stol i ustao.

Svaka pijanka s Dejanom počne u smijehu, a završi nekako mučno. Kao što vidiš, puno toga se dogodilo, nisam imao vremena za pisanje. Nadam se da se ne ljutiš. Idem, umoran sam.

22. svibnja, Montego Bay

Pišem na brzinu, posla ima preko glave, a stalno mijenjamo rutu putovanja. Baš kad se naviknemo na goste, to jest počnemo im musti lov, dođu novi. Bili smo na Jamajci i što se mene tiče, ne bih mario da mi je to zadnji put. Upornije gnjavatore u životu nisam susreo. Netom smo sišli s broda, napali su nas arsenalom satova i narukvica, pa pratili pola dana. S jednim sam se čak i potukao, zbog čega me je Dejan častio ostatak dana. Debeli švercer najprije mi je uvaljivao nakit, a kad je vidio da me to ne zanima, doveo je neku Jamajčanku kojoj je salo ispadalo iz premalenog kostima, nudeći mi seks s njom za pet dolara. Na kraju je izvadio neku prozirnu vrećicu s bijelim prahom i pokušao mi je gurnuti u džep i tu sam poludio. Tako sam ga raspalio šakom da se opružio po cesti. Pri ukrcavanju na Jamajci prvi sam put, nakon mojih mjesec i pol rada na brodu, vidio našeg kapetana. Skoro sam se sudario s njim.

- Dobar udarac - dobacio mi je. Najprije sam protrnuo, ali kad se okrenuo još jednom smijući se, bilo mi je lakše.

Zato je Dejan umirao od smijeha. Kaže da nikada u pet godina koliko je u ovoj kompaniji nije vidio strašnog kapetana Kowalskog da se nasmijao nekome od posade. Kapetan Kowalski je crnomanjast i nabijen Poljak, hodajuća legenda. Više je u životu proveo na brodu nego na čvrstoj zemlji. Nije se probio, kao što to znaju Talijani, po rodbinskoj ili nacionalnoj vezi, nego je krenuo sa dna. Od *desk stewarda* koji riba i čisti pod, preko *gailey stewarda* koji pere u kuhinji zajedno s najvećim ološem svih kontinenata, do šefa restorana, te potom časnika i na kraju kapetana. Jedan dug ožiljak razdvaja mu obrvu na dva dijela; to je uspomena iz kuhinje, vjerojatno od vruće tave, a na rukama ima desetak tetovaža koje mora skrivati košuljom dugih rukava.

Moram ti reći da me moj cimer Haršad počeo živcirati. Otkrio sam zašto čitava kabina smrdi po biljnom začinu gore nego kuhinja i zašto je sve što dotaknem masno: i kvake na vratima, i stolica, i školjka, i rešetke kreveta... Kada sam se jedne noći ranije vratio s posla, zatekao sam ga kako sjedi u tangama na krevetu i maže se nekakvim uljem iz prozirne plastične boce. Sav se sjajio pod svjetlom. Ne znam kog vruga to radi, valjda se tako mazao netko od njegovih predaka iz njegovog indijskog plemena, pa i on to ponavlja. Dobro, ipak ne pije, ne partija, ne dovodi kurve u kabinu i ne riga po posteljini.

Otkako sam *bar waiter*, upoznao sam hrpu ljudi. Ima tu smiješnih imena... Jedan Indijac se zove Prasad, upoznao sam Rusa Guzinu i Japanku kojoj je ime Yashime. Njoj se nisam stigao ni nasmijati, prva me preduhitrla i rekla da zna što njezino ime znači na hrvatskome. Došlo mi je da propadnem u zemlju od sramote - od svih nacija na brodu, našao se neki naš lapan

da je zajebava zbog imena. U *crew baru* nam se često pridruži i Albanac Zamir, koji već tri godine radi kao *bar steward*, čisti bar, mete i riba.

- Jebe me engleski - ispričavao se Zamir.

- Popišam se na njihovu toleranciju - ražestio se Dejan. - Pametuju nam da ne gledamo ljude po naciji, a sve ti je ovdje na nacionalnoj osnovi. Ovi mutavi Talijani ne znaju beknut engleski, a svi su neki šefovi. Nikad neki Balkanac neće biti šef...

Psuje Dejan sve redom, pa i Indijce, kojih se namnožilo jer rade cijeli mjesec za pišljivih petsto dolara, a do nas sjedi barem desetak Indijaca i sluša. Oni čine najmanje polovinu ukupne posade i uvijek se drže zajedno. Rijetko su s drugima, jer ne znaju ni jedan jezik osim vlastitog, samo se smiju i kimaju. Nije stvar samo u jeziku, ni Filipinci nisu talent za engleski, a opet se druže sa svima, jer su naprosto otvoreni. Naročito popizde kad je večer karaoka. Trebalo bi znanstveno proučiti nastranu sklonost filipinske nacije prema toj vrsti zabave. Čim se pusti podloga, refleksno skaču na stol i hvataju se mikrofona. Prošli su se tjedan dvojica čak potukla oko mikrofona. Glupani, nogirat će ih s broda u prvoj luci u koju pristanemo.

S Filipincima sam se lako zbližio, fasciniralo me kako nitko od njih nema više od metar i šezdeset pet, a svi znaju za Kukoča. Nazdravljali smo i ja sam im nabrajao imena nogometaša, rezultate reprezentacije i Hajduka, dok Zagrepčanin Zdravko nije dobio:

- Kad već pričaš o Hajduku, spomeni i njihov stručni tim koji je otpisao Zvonu Bobana i Luku Modrića!

Ne znam zašto mu je to trebalo, nikada mu se nisam ni obratio. Kada sam mu na to spustio spominjanjem Nike Kranjčara, ustao je i krenuo prema meni. Dejan ga je dohvatio na pola puta i trebalo je sedam Filipinaca da ih razdvojimo.

- Imaš sreće, četniče! Jednom ćemo se naći sami, ti i ja! - vikao je Zdravko Dejanu preko cijelog *crew bara*.

- Što je to između tebe i Zdravka? - upitao sam poslije Dejana.

- Ne znam, keve mi. Ne verujem ni da se on seća. To traje toliko dugo da više ne znam kako se dogodilo ni zbog čega. Valjda se nakupilo sitnica. Ovako ti on i ja barem jednom mesečno...

Nisam dalje pitao, sada se već poznajemo dovoljno dobro da možemo bez problema šutjeti jedan pokraj drugog. Sam je nastavio:

- Dosta mi je svega ovog. Sve kažem, još jednu godinu, još jednu i nikako prekinut'. Voleo bih se iskrcati u Kaliforniji, dignuti svu ušteđevinu, kupiti *Cadillac* i vozikat se Amerikom. Imaš li ti san?

- Imao sam nekoga tko me čekao. Sada više nisam siguran u to - nisam mu htio lagati.

6. lipnja, La Serena (Čile)

Sada ću imati više vremena za pisanje, jer smo jučer krenuli iz Valparaísa na neku čudnu rutu po Južnoj Americi. Nema previše gostiju, uglavnom Meksikanci. I dalje imam istog cimera i sve me više živcira. Kad god dođem u kabinu, on sjedi na krevetu u svojim gaćicama koje mu se uvuku među guzove i maže se onim svojim biljnim uljem. Usput zamasti posteljину, i svoju i moju, pokapa krevet i pod, isfleka cijelu kabinu. I miris mi je počeo dizati želudac, a nema prozora da se kabina prozračí.

- Haršade, možeš li to raditi negdje drugdje, molim te? Ulja ima posvuda, a i miris mi škodi - pokušao sam mu objasniti na svim jezicima koje sam znao, čak i onim mahanjem za gluhonijeme. Blještao je pod žaruljom kao zlatni Buda, gledao me sitnim smeđim očima i blago se nasmijao. Morao sam nešto reći, no sumnjam da me je razumio.

Dejan me počeo zajebavati da je Haršad možda gay. I da je to mazanje uljem i šepurenje po kabini u tangama neki njihov ritual zavođenja. Pridružio mu se i Ukrajinac Dmytro pa su udružili snage da mi dignu živac. Dmytro je poslije izvadio mobitel iz gornjeg džepa svoje šarene košulje i za pet minuta smo bili okruženi Rumunjka i Ukrajinaka.

- Izaberi jednu za večeras, ne bismo htjeli da promijeniš tim, ako me razumiješ što želim reći
- stavio je svoju ručerdu na moje rame.

Dmytro mi je ispričao cijeli svoj život, a da nije dovršio pivo. Nekađ je bio hokejaška zvijezda u Ukrajini, sve dok mu nisu dvije-tri prostitutke složile aferu. On ih zbog toga nije zamrzio. Naprotiv, kaže da su mu otvorile oči. Dosta je robovao, želio je konačno živjeti. Na brodu radi kao voditelj skupine djevojaka zaduženih za ples i animiranje gostiju. Prostitucija je logičan nastavak slijeda. Niske crnomanjaste Rumunjske Madalina, Sorina, Daciana, krhka, plavokosa Ukrajinka Natalka i muškobanjasta Olena izgledaju kao da su konstantno na

drogama. To im je posao.

Jedino što sam od Dmytra tu večer zatražio bilo je da me spoji s jednim od administratora na brodu. Provjerio sam smijem li dobivati privatne odgovore na službeni mail, cenzuriraju li se ili blokiraju neki od njih. Rekao je da se mailovi provjeravaju prema ključnim riječima. Pogledao me pun sažaljenja i rekao da bih morao dobiti odgovor od tebe ako si ga poslala, osim u slučaju da si u mailu opsovala i brod, i kompaniju, i kapetana.

13. lipnja, Cape Horn (Čile)

Danas, u najjužnijoj američkoj luci, bogu iza nogu, čuo sam hrvatsku psovku iz usta Afrikanke. Tola iz Južnoafričke Republike, koja izgleda kao crna pantera što je upravo sišla s modne piste, sjedi za pultom i daje informacije, ali većinom zaprima pritužbe gostiju. Nakon pola sata natezanja s nekim Amerom koji je imao prigovor na jednog od konobara, upravo u trenutku kada sam prolazio, izgovorila mu je iza leđa:

- Je-bi-ma-te - izustila je u komadu razgovjetno. Mislio sam da je skupljanje psovki hobi samo nas Balkanaca.

Dobili smo nekoliko slobodnih sati pa smo mogli prošetati gradom. Cape Horn je još samo jedna obična luka. Dejan je i dalje provocirao na istu temu:

- Ajde, preživet ćeš, samo spavaj na leđima i sačuvat ćeš guzicu. Ako sam je ja sačuvao na *gay* brodu, onda ćeš i ti u kabini.

Pričao mi je o svom dvomjesečnom ugovoru na brodu koji su bili zakupili homoseksualci. Ja to ne mogu ni zamisliti, a on sve prepričava kao partiju pikada. Navodno je *gay* i *lesbian* populacija najrastršnija i najzahvalnija klijentela, pa su kompanijama draži od *normalnih*. Radi se puno više, po tri dana bez spavanja, ali se zato gazi po parama. Sve izgleda kao dvomjesečni neprekidni tulum. Svima koji su pristali raditi na tom brodu, agencija je nekoliko dana ispirala mozak dokumentarcima o seksualnoj slobodi na kojima se ljubakaju dva muškarca. Većina prihvati zbog love, samo Filipinci masovno otkazuju jer se ne mogu naviknuti da oko njih goli gosti mlataraju mošnjama. Cijeli brod je ta dva mjeseca konstantno pijan i drogiran. Novac čini čuda, kapetan im je čak dopustio da se sunčaju goli na otvorenim palubama. Naravno da je onda navečer dolazilo do masovnog grupnog seksa u svim kombinacijama. A Dejan je šetao s tacnom pokraj njih i mrtav-hladan pitao:

- Želite li probati koktel *Blowjob*?

Ne prođe ni dan da se ne sjetim tebe, Marita. Večeras posebno. Ne mogu spavati. Ne zato što smo cijelu večer pričali o seksu. Iako se volim prisjetiti one večeri na kolodvoru...

Kako bih volio čuti tvoj glas. Zašto mi ne pišeš???

17. lipnja, Punta del Este (Urugvaj)

Povremeno sam viđao ljude kako sjede noću na palubi i bulje u mrak grleći bocu. Prvi put otkako sam na brodu i mene je to uhvatilo. Toliko me obuzela želja za bijegom od svega, da mi se činilo kako bih mogao plivati do Šibenika. Tako sam pola noći zurio u crnu morsku površinu, kao da mjerim neprijatelja. Iz bara je dopirala glazba, često talijanska, glazbena želja nekog *capa*. Inače me iritira, ali sada mi je tako dobro sjedao hrapavi glas Paola Contea:

Via via

Vieni via con me

Niente piu ti tega a questi luoghi...

It's wonderful, It's wonderful...

Chips chips, du du...

Zamir je sjeo pored mene, ali on baš nije majstor u razveseljavanju.

- Dobro je, najgore je prošlo. Unapredili te. I opet će, drže oni tebe na oku. TT lobi, a? - nasmijsao se i lupio me po ramenu.

- TT... šta? - pogledao sam ga. Izletjelo mu, ispričava se, tovarsko-talijanski lobi, tako mu je rekao Zdravko, kako bi inače bio tako brzo prebačen. Zamir je uspio, više nisam bio tužan, nego bijesan.

Na putu do kabine kupio sam bokser od jednog Indijca, mogao bi mi zatrebati. Jest da je Zdravko ogroman, navodno se bavio i boksom, ali kad me jednom netko dirne u živac, više nema natrag. Mogao sam od Indijca kupiti i skakavac, pištolj, suzavac... sve je imao. Ne postoji način dodatne zarade na brodu a da ga Indijci nisu već iskoristili. Preprodaju cigarete, peru i glačaju uniforme, popravljaju i prodaju mobitele, konzerve hrane, imaju kabine za brijanje i šišanje...

Valjda pod dojmom onih priča o *gay* krstarenjima, usred noći mi se učinilo da vidim Haršada kako stoji gol pokraj mog uzglavlja. Sjaji se od onog ulja, a jaja mu obješena točno u razini moje glave. Nisam siguran jesam li to samo sanjao. Zato sada neispavan sjedim u gaćama u kabini s internetom i tipkam, ali ne znam kome.

4. srpnja, Aruba (blizu Kolumbije)

Još jedno krstarenje je gotovo. Napuštamo Arubu i to se poprilično osjeti na brodu. Sve je veselije. Kako je Aruba blizu Kolumbije, na tom je otoku droga jeftinija od pića. Prvoklasni kokain po diskontnim cijenama. Goste je teško kontrolirati pa većina barem proba, ali od posade se malo tko usudi petljati s drogom. Plovimo oko Srednje Amerike i svaki prekršaj je u nadležnosti ni manje ni više, nego FBI-a. Znači, odmah međunarodna karijera.

Navikao sam na svakakve budale među gostima, ali ovo danas je vrhunac. Stariji bračni par, Ameri, doveli su sina Dejanu i meni držeći ga za uho.

- Imate li na ovom brodu zatvor?

- Naravno, gospođo - počeo sam recitirati - na najdonjoj palubi su četiri kabine predviđene za takve slučajeve, s ekstra osiguranjem, kako bi zadržale prijestupnika dok ga u prvoj luci ne izručimo lokalnoj policiji.

- Odlično, onda želimo da na kraće vrijeme zatvorite našeg sina.

Dejan i ja smo zablokirali. Trebalo je pola sata da objasnimo ženi kako brod nije odgojna ustanova. Ako je mali divlji ili je nešto šmrknulo na Arubi, neka to sami rješavaju. Zatvor nam je potreban za ozbiljne prijestupnike.

Dan je čini se bio stvoren za zabavu. Popili smo nekoliko piva i pripremili se za vrhunac dana - svaki dan u podne Talijani naglas recitiraju *navigation update*, informaciju gdje se brod trenutno nalazi i kada pristaje u koju luku. Njihov engleski je negdje između tvrdog izgovora iračkog terorista i unjkavog zatezanja rumunjskog homoseksualca. Nakon silnog smijeha pred spavanje me uhvatila paranoja. Što ako se tebi nešto dogodilo? Ako nešto nije u redu? Marita, bojim se da te nešto ozbiljno sprječava da se javiš...

10. srpnja, Barbados

Na povratku, gledajući s palube u daljinu prema otoku Barbadosu, Dejan mi je pričao o svom ocu.

- Moj ti je ćale odradio deset godina na Disney-brodu. Nije ti to baš za pohvalit se u školi, znaš? Zamisli celi vražji brod pun igračaka u prirodnoj veličini. Čim te zaposle dobiješ svoj kostim i u njemu si dan i noć. Pluton, Šiljo, Miki, Princ, Petar Pan, Palčić... Ćale se odmah u početku izborio za kostim Mikija Mause. U njegovu čast! - kucnuo je o moju čašu i popio. - Zbog toga se više klinaca htelo slikati s njim nego s drugima. A to znači i veća lova. Iako keva i ja od toga nismo ništa videli. Skapavali smo u Beogradu, a on trošio sve što je zarađivao. Nije se skidao s broda. Kao i ja, nije mogao da prekine, mogli samo da ga oteraju. Za pet godina rada dobio je značku Paje Patka! To je sve što je doneo kući nakon deset godina izbivanja, dve značke Paje Patka! - zašutio je naglo, a ja ga dalje nisam htio ispitivati.

- Ne interesuje te?

- Što? - pitao sam ga.

- Pa kako su ga oterali? Dva Disneya su se susrela u luci, nekoj srednjoameričkoj pripizdini, i ćale je stajao na otvorenoj palubi, standardno, u kostimu Mikija Mause. Iako ga nije poznavao, kada je video istog Mikija na drugom brodu, bilo mu nekako prirodno da mu se javi. Dok su oni mahali jedan drugome, u blizini se našla Amerikanka s detetom koje se raspekmezilo jer je mislilo da je Miki na njegovom brodu, to jest moj ćale, jedan jedini i pravi. Amerikanka je namirisala lovu i tužila kompaniju da su joj istraumatizirali dete. Dobila je silnu odštetu i od tada je posadi na Disneyju zabranjeno izlaziti u kostimima na otvorene palube dok je brod u blizini luke. Ćale je ušao u legendu, pošto je, naravno, oteran s broda. On mi je i sredio prvi posao na brodu, to je jedino što je ikad napravio za mene.

Dejan se na trenutak zamislio, a onda je pokraj nas prošao Dmytro s Olenom i Natalkom. Dejanu je nešto bljesnulo u očima, iskapio je pivo u cugu, skočio i uhvatio Natalku za guzicu, pritisnuo je uza se - opet je bio onaj stari. Vratio sam se u kabinu, nije mi bilo do zabave. Haršad je stajao u našoj maloj kupaoni pred zrcalom i kirurškom preciznošću škaricama oblikovao brkove koji su se tek počeli nazirati. Bože, pomislih, da mi je njegova pamet da se odmorim. Jedina mu je briga doći kući s brkovima jer je to u Indiji znak zrelosti. Sve što donese bit će dovoljno da kupi sebi najveću kuću u selu i živi kao car. Tonući u san, ponavljao sam u sebi kako bih samo htio da si dobro i da je tamo sve u redu... Ma-ri-ta, Ma-ri-ta...

10. kolovoza, Labadee (Haiti)

Iduće unaprjeđenje nisam primio baš dobro. Postao sam *bar manager* i sada je ispod mene devedesetak konobara i barmena. Počeli su me čudno gledati, čak i Dejan. Rekao je da nema veze što su trojica od pet časnika ispod kapetana Kowalskog Hrvati, svejedno čestita na trudu i nagradi. Sam sebe uvjeravam kako je to zbog mojih kvaliteta, a ne krvnih zrnaca, zbog toga što znam talijanski i engleski, što sam nabio staža u našim kafićima, ali više ni sam ne znam... Što li tek sada Zdravko priča? Izbacio je ono svoje mesnato rame s tetovažom Dinamovog grba i mjerka me, stišće šaku. Meni je čovjeka žao. Ne zna nijedan jezik, a kad prilazi gostu s onom svojom vratinom i ćelavom glavom izgleda kao da će se potući s njime, a ne da će ga poslužiti. Zato stalno obara rekord u najbjednijim napojnicama. Pričaju da lovu šalje očuhu za terapiju i smještaj, jer mu je nakon infarkta lijeva strana ostala oduzeta.

Unaprjeđenje me dočekalo na dosad najboljoj ruti. Kreće od Floride, preko Haitija i Jamajke, do Meksika. Hvata me velika trema, previše je posla i odgovornosti, uvečer sam mrtav umoran, a ne mogu zaspati jer cijelo vrijeme provjeravam u glavi jesam li što zaboravio ili ostavio nedovršeno. Onda počnem ponavljati neke molitve da se opustim i zaspem. Ali kako se već nekoliko mjeseci budim i liježem uz Haršadovo moljenje i ljubljene svetih slika, njegovo mrmljanje čiji sam ritam uhvatio, prepoznao dionice koje se ponavljaju te pohvatao melodiozne slogove, uhvatio sam sebe kako buncam jednu od Haršadovih molitvi.

12. kolovoza, George Town (Veliki Kajman)

Danas smo posjetili otok Veliki Kajman. Kompanija je organizirala čak i izlete za posadu pa smo Dejan i ja među prvima uplatili posjet Stingray Cityju. To je najpoznatija lokacija na ovim otocima jer se u zaljevu skupljaju veliki listovi. Raspon krila zna im dosegnuti dva metra, a težina im katkad prelazi dvjesto kilograma! Navikli su na turiste, ne boje se ni kupača ni brodskih motora. Dok sam jednog manjeg dizao iz mora, Dejan me fotografirao. Treba im oprezno prići s prednje strane, jer znaju ubosti svojim otrovnim repom. Opasno je samo ako ubodu u gornji dio tijela, ali na slici svejedno imam prestravljen izraz. Piće je jeftino kao na svim otocima pa je već to dovoljno da nam grad ostane u lijepom sjećanju.

Na kraju dana čekao me šok. Na vratima kabine koja se vrtjela oko mene od silnog pića,

stajao je *security*, neki Skandinavac.

U torbi je imao kofer u kojem se nalazio pribor za testiranje na alkohol i drogu: vađenje krvi, bočice za mokraću i alkotest.

- Onaj tvoj... traže da ga testiram. Prijavio ga gost. Napravio sranje - reče mi na lošem engleskom. - Pa, ako želite stopirati. Prvo sam htio pitat prije nego...

- Zašto bih stopirao? - odmjerio sam ga.

- Vi ste nadređeni. A on je vaš - odbrusi mi Skandinavac, ljut što mora objašnjavati ono što je samo po sebi jasno.

- Kako moj?

- Pa iz zemlje. Zdav-ko. Vi odlučite. Ali onda preuzimate odgovornost. Pitat će vas zašto ste stopirali, ali to je formalnost. Morate imati objašnjenje. Inače nije dobro...

- Stopiraj! - odgovorio sam preko volje i zalupio vratima kabine. Trebalo mi je neko vrijeme da shvatim što sam učinio. I to samo iz želje da nastavim spavati, ni zbog čega drugog. Ali san više nije dolazio na oči, izašao sam u *crew bar* popit još koje piće.

Prizor za šankom ponovno mi je potvrdio da je brod svijet za sebe. Ako čovjek primjenjuje istu logiku kao vani, velika je mogućnost da nikada neće shvatiti ljude na brodu niti će se ikada uklopiti. Za šankom su sjedili Zamir i Dejan, nazdravljali i grlili se, a na ekranu iznad njihovih glava vrtjela se reportaža o srpskom ubijanju civila na Kosovu.

Dok sam sjedio s njima, netko me zgrabio s leđa i podigao iz stolice. Okrenuo me i unio mi se u lice. Bio sam pritisnut uz šank, omamljen i trom.

- Imaš svog četnika pa njega dadiljaj! Meni ne treba ničija pomoć! - dah mu je smrdio po viskiju. - Šta je to, neki plan da me možeš zajebavat? Sad sam, kao, tvoja kurva?

- Ma odjebi, nisam ti ni htio pomoći. Jebe mi se za tebe... - odgurnuo sam ga.

- I bolje. Ništa ja ne dugujem, nikome! - vikao je dok su ga gurali prema izlazu. Dejan je bio previše pijan, sve mu je bilo smiješno, a ja sam se ostatak večeri tresao da ću zbog stopiranja testa i debila Zdravka izgubiti posao.

15. kolovoza, povratak na Floridu

S novim položajem preuzeo sam i nove probleme. Netko od posade krađe stvari iz restorana i to stvara sve veće komplikacije. Uglavnom su to neke sitnice i pribor za jelo, ali sve se lančano prenosi, svatko od svakog uzima i na kraju dana imam kaos. Restoran i bar su golemi, podijeljeni na desetak stanica, kako ih mi zovemo, i ako u jednoj nestanu skupe čaše za vino, žlice i vilice, dizajnerske soljenke i šećernice, žlice za sladoled, bokali za vodu, onda konobari uzimaju ono što im nedostaje iz susjedne stanice, kako bi njihovi gosti imali sve potrebno na stolu. Dva sata prije doručka i ručka počinjemo pripremati stolove i to se pretvorilo u dva sata rata za svaki predmet. Nakon svega toga u kabini me izluđuje Haršad. I dalje se maže onim svojim uljem, ali ne više na krevetu, nego u kupaonici. Sada to radi u tuš-kabini, da ne zamasti krevet. Jučer sam gotovo slomio vrat dok sam se tuširao. Sve je toliko sklisko da je opasno po život pa sam ostatak dana ribao tuš i pločice.

Uvečer smo isplovili iz Conzumela u Meksiku, zadnje luke na ovoj ruti krstarenja. Cijela posada ondje se opskrbila tekilom. Dejan i ja smo iskapili po bocu. Uglavnom je vodenasta, možda zato što smo mi navikli na rakiju i lozu. Dejan me nije upozorio da originalna tekila nije toliko bezopasna kao što se čini, da ima odgođeno djelovanje. Oko ponoći sam se osjećao kao da me netko opalio toljagom po glavi. Oslanjali smo se jedan o drugog na putu do kabine i samo nekoliko metara prije – strovalili se u hodniku. Dalje ni mrđnut. Hodnik mi je vijugao kao potok. Teško sam pratio Dejanovo buncanje, sve dok nije povisio glas:

- Znaš li kad je propala Jugoslavija, a? Još pre rata... Reći ću ti kad, ovde na brodu, u leto osamdeset devete. Moja prva godina na brodu. Čale je sa svojom glupošću na Disneyju već bio ušao u legendu. Sedeo sam u *crew baru* pored naših Jugovića i slušao kako prepričavaju zgodu o Mikiju Mausu. Bili su dobro upućeni, znali su da je čale poreklom iz Bosne, a ne iz Beograda. Znali su i da je čaletov čale bosanski Hrvat. Nakon što su se smejali čitavoj zgodu, usledila je svađa. Jedan je komentarisao da Srbi baš i nisu inteligentan narod, drugi se ogradio da je čale Bosanac i da nema veze sa Srbijom, a neki Bošnjak skočio, neka mu ne diraju Bosnu, čovek je po ocu Hrvat, po ocu se uvek gleda...

Kao što vidiš, čini se da ne postoji vrsta pića koja Dejane ne baca u depresiju ili, barem, crnjak. Nekako smo otpuzali do kabina, a jutros sam se jedva digao na posao. Moram završiti mail, gosti se skupljaju. Još da ti kažem da sam poslao Pepeu iz kvarta mail da provjeri što je s tobom. Kaže da te viđa redovno u *Delfinu* s nekom ekipom na podiju. Nisam htio provjeravati kojom, to mi je bilo skroz dovoljno.

28. kolovoza, Fort Lauderdale (Florida)

Krenuli smo na krstarenje Panamskim kanalom i to će trajati dugih sedamnaest dana, predugih, jer je brod pun gostiju, a krađe su sve češće. Sve su stanice u restoranu pune i pravo je umijeće svakom gostu osigurati sav pribor. U jednoj stanici nestaju soljenke sa stola, drugih nema, pa konobari za osvetu uzimaju bokale za vodu iz druge i tako u krug. Ne biraju se sredstva, jer konobarima inače slijedi prigovor gostiju zbog loše usluge i skidanje dnevnica. Neki se znaju unaprijed pripremiti pa sakriti svoje bokale za vodu pod jedan stol. Tako je gost prekjucher sjeo i nogama oborio bokale, desetak ih se otkotrljalo i pet razbilo. Kako su počeli nestajati i ubrusi smotani u obliku labuda, svaka stanica ih izradi ranije, potrpa na jedan veliki stolnjak i sveže. Pribor za jelo se postavlja na kraju i jedan konobar mora stražariti kraj njega. Nitko više nikome ne vjeruje.

Borba se nastavlja i kad stignu gosti. Dvojica gostiju poželjela je po kuglu vanilije za doručak, a u frižideru je bila samo jedna. Između Filipinca i Bugarina gotovo je došlo do tučnjave. Presudio sam u korist Filipinčeva gosta, ali što vrijedi kad je Filipinac nizak – dok je na tacni nosio piće i zdjelu sa sladoledom, Bugarin mu je preko glave u trenu zagrabilo tu kuglu vanilije. Kako je samo Filipinac psovao kad je spustio tacnu na stol. Smijali smo se do suza, ali sam dobro znao da će ovako ubrzo nastati kaos, a ja ostati bez posla.

Prije ručka mi je sinula ideja. Jedan od konobara pokreće ovu lavinu. Male šećernice, ukrašene logom kompanije, očito su najtraženija roba. U jednu od njih, s Dejanova stola, stavio sam sol i čekao dok ne stignu gosti. Trebalo je samo malo sreće da šećernica nestane i trik upali: onaj konobar čiji gost počne pijuckati slanu kavu, krađe s Dejanova stola. Skupilo se već pedesetak gostiju, mislio sam da mi je plan propao, kad odjednom začujem:

- *Orrore, ripugnante!* – pijuckao je talijanski gost, a prema njemu je već trčao prestrašeni konobar, Indijac Ašok. Imam ga. Prijavio sam ga i time svoje obavio, jedan je uhvaćen, kao opomena ostalima.

Sada kada me prošao bijes od Pepeovog maila, počeo sam misliti da možda nisi ti kriva. Očito sam ja preuveličao čitavu stvar i uzeo zdravo za gotovo nešto što, tako se sada čini, nikada nije postojalo.

31. kolovoza, Cartagena (Kolumbija)

Pristali smo u jednu od najsjevernijih luka Južne Amerike. Gosti su u obilasku grada tako da sam uhvatio vremena stisnuti u jedan mail sve što se posljednjih dana događalo. Iako znam da sam cijelo vrijeme pisao sam sebi, nekako moram izbaciti sve što vrije u meni.

Prvo, dan nakon prijave Indijca Ašoka, kapetan je naredio pretragu njegove kabine. Unutra je ispod kreveta pronađeno nekoliko vreća ukradenih stvari i saznalo se da je Ašok čaše, soljenke i ostalu robu s logom prodavao kao suvenir gostima koji su napuštali brod. Prijava je poslana predsjedniku kompanije i odlučeno je, nimalo neočekivano, da Ašok leti s broda pri prvom iskrčavanju. Problem je što krstarenje traje još četrnaest dana i Ašok će ih morati provesti u zatvoru. Tu večer me strašni kapetan Kowalski pozvao na razgovor. Noge su mi se tresle, a stajao sam pred njim samo jednu minutu. Uručio mi je papir na kojem piše da sam unaprijeđen na mjesto *assistant f&b managera*! Podređeno mi je najmanje četiristo ljudi u baru i restoranu. A plaća astronomska, dvije i pol tisuće dolara mjesečno za početak!

Istu noć smo organizirali slavlje, častio sam sve, znane i neznane, potrošio svu ušteđevinu. Grlio sam se sa svima, pjevao po hodnicima, upadao s Dejanom u kabine i dijelio piće. Zato je pola posade sutradan bilo mamurno. Dejan mi je spremio poklon za unapređenje u svom stilu. Nakon proslave je završio s nekom Kanađankom u kabini. Nakon što ju je napio vezao joj je ruke za krevet u psećem položaju, oko vrata joj stavio Hajdukov šal, a dok ju je guzio morala je vikati „Aj-duk, aj-duk!“, i to u ritmu. Sve je snimio digitalcem koji mi je kupio i ostavio ujutro na šanku, dok se klip još vrtio.

U tom sam trenu otišao nakratko iz bara kako bih stopirao karticu nekom gostu, Meksikancu koji ne prestaje piti od sinoć i pravi probleme. Zamir, koji je čistio šank, maknuo je digitalac na stol misleći da ga je zaboravio netko od gostiju. Klip se još uvijek vrtio. Slučaj je htio da je taj stol bio dodijeljen konobaru Zdravku. Zdravko je došao pripremiti stol za doručak, pogledao klip i poludio. Kako smo u tom trenu Dejan i ja ulazili s gostima u restoran, on se zaletio poput bika i skočio na Dejana. Ovaj se nije na vrijeme snašao pa je dobio dva gadna udarca u glavu. Kada se sabrao, mogao je jedino stisnuti Zdravka u klinč. Valjali su se po podu, obarali stolove, gosti su se razbježali. Trebalo je pet *securityja* da ih rastavi. Pitali su me tko je kriv, a ja sam prstom pokazao na Zdravka. Dok su ga odvlačili prema zatvoru, prijetio mi je sakaćenjem. Dejana više nisam vidio, dan je proveo na ispitivanju. Gosti su se, uz koju pritužbu, smirili uz večeru na račun kuće.

3. rujna, Fuerte Amador (Panama)

Kad su prije dva dana Zdravka zatvorili, nisam mogao ni pomisliti da ono najgore tek slijedi. Zdravko je bio u zatvoru jedva dvadeset i četiri sata. Zato su jučer Indijci organizirali masovni, za sada mirni, prosvjed. Okupili su se na otvorenoj palubi kako bi iskazali nezadovoljstvo. Ispalo je da je Ašok jedan od petorice braće Gupta koji su se pobunili što njihov brat sjedi u zatvoru i slijedi mu otkaz, a onaj koji je odgovoran za tučnjavu, i to pred gostima, šeće slobodan. Stotinjak okupljenih konobara, čistača, kuhara, perača posuđa dalo je kapetanu jasnu poruku.

Kapetan međutim nije ništa učinio, misleći valjda da će se sve riješiti samo od sebe. Zato su danas Indijci počeli sa sitnim neposluhom, zbog čega su se neki gosti žalili kapetanu. Nakon posla pred kabinom me je čekao časnik kako bi me odveo kapetanu na razgovor. Tražio je da krenem odmah i uhvatio me pod ruku kao kriminalca. U kabini kapetana Kowalskog, veličine omanje dvorane s pet prostorija, ostavio me da čekam sat vremena. Sve vrijeme sam se to vrijeme nastojao pomiriti s činjenicom da ću ostati bez posla i karijere. Onda je napokon ušao kapetan Kowalski, sjeo nasuprot meni, nasmijao se dok nam je točio piće, bez pitanja, gotovo zapovjednički, pa vratio svoj poznati strogi izraz:

- Koliko je ljudi na ovom brodu?

- Molim?! - iznenadio me pitanjem.

- Hoćete reći da ne znate kapacitet broda na kojem radite? - bilo je pravo osvježanje čuti tečan i ispravan engleski.

- Tri tisuće gostiju i tisuću članova posade - proradio mi je mozak.

- Znači, četiri tisuće ljudi! Četiri tisuće! Među njima barem tridesetak nacija! Ali, stavi jednog Hrvata i jednog Srbina i eto ti problema! Koji je kurac vama ljudima?

Ožiljak na licu koji je Kowalski zadobio u kuhinji, zaokupio je moju pozornost. Dotad bijel, poprimio je crvenu boju, poput linije vatre.

- Ovako stoje stvari - smirio se. - Ti si svjedok incidenta, a i njihov prvi nadređeni, i moraš napisati izvještaj. Tko je pokrenuo tučnjavu? Time možemo sve riješiti...

- Pa, to sam već učinio... - prepao sam se da moj izvještaj do njega nije stigao.

- Nisi me razumio. Moraš još jednom razmisliti. Indijci su mi za vratom, vidiš li koliko ih ima? Nečiju glavu im moram dati. A od pet časnika trojica su Hrvati i neće dopustiti da Zdravka maknem s broda...

Već me je tapkao po ramenu i otvarao mi vrata.

- Čekam tvoj izvještaj o incidentu. Donijet ćeš ga meni u kabinu. Pametan si ti momak, dobar radnik, znaš što je na tvoju dobrobit i na dobrobit kompanije...

5. rujna, Puntarenas (Kostarika)

Čudno je što se uopće ne osjećam glupo znajući da sam cijelo vrijeme pisao sam sebi. Još je čudnije što se neću osjećati glupo ni ako nastavim. Nekako mi je lakše nakon toga, kao da pišem dnevnik.

Prošli smo Panamski kanal i sada obilazimo zapadnu obalu kontinenta. Prije dva dana pobuna se počela širiti. Iako su Indijci zaposleni na najnižim položajima, pokazalo se da su gosti i kompanija upravo na tom području najosjetljiviji. Indijci sabotiraju svoje sitne poslove. Zahodi ostaju bez papira i sapuna, oni koji su šišali i brijali posadu odbijaju mušterije. Na hodnicima se skupljaju vrećice smeća, uniforme nisu opeglane i posada hoda u prožvakanim košuljama. Najkritičnije je u kuhinji, pola kuhara i peraća posuđa su Indijci, tako da se osoblje svelo na tri Balkanca koji znaju pripremiti samo restani krumpir i pržene paprike. Posada to jede već tri dana, a gosti se tove uglavnom podgrijanim konzervama čija se zaliha brzo topi. Info pultovi zatrpani su ispunjenim formularima za prigovore, povremeno i rukom napisanim prijetnjama, optužbama. Situacija izmiče kontroli.

Preksinoć je Kowalski poslao časnika u moju kabinu da provjeri jesam li napisao novi izvještaj o incidentu, onaj u kojem optužujem Dejana. Za tog časnika znam da je Hrvat, ali mi se on obraćao na engleskom. Rekao sam mu kako mi treba još vremena da razmislim, iako sam već odavno odlučio da ne mogu sve svaliti na nedužnog. Časnik je zalupio vratima. Potrebno mi je još nekoliko dana da se pomirim s definitivnim otkazom, oduzetom plaćom i progonom s broda. Možda se do tada nešto samo razriješi...

Od nervoze nisam mogao zaspati. Lijek za to je, kao i uvijek, *crew bar*. Nisam ništa jeo cijeli dan i tri pive su me oborile. U baru se osjećala napetost, nitko se nije veselio, a pet Indijaca s jednog stola mrko me gledalo. Njihovi prijeteći pogledi činili su me nervoznim pa sam uzeo

pivo i zaputio se prema kabini. Indijci su se također digli i krenuli za mnom. Okrenuo sam se nekoliko puta, ali su oni svejedno hladnokrvno išli prema meni.

U panici, jer su svi hodnici bili neočekivano pusti, ubrzao sam korak. Zbog osvrtnja i straha krivo sam skrenuo i našao se u nepoznatom dijelu labirinta. Nigdje nikog. Odjednom sam začuo hip-hop iz kabina i shvatio sam da se nalazim u brodskom Bronxu. U idućem trenutku otvorila su se vrata jedne kabine i preda me je izišao crnac u gaćama obavijen oblakom dima od trave. Kad je u mojoj ruci ugledao bijelu limenku s crvenom prugom, oduševljeno me zagrlio i ugurao u kabinu. Unutra su sjedila još četvorica i učinilo mi se da sam prepoznao mrge iz *securityja*. U kanti na podu hladilo se dvadesetak limenki *Red Stripea*.

- Čovjek zna što je dobra roba! - lupio me crnac po leđima tako da sam zateturio prema krevetu.

- Službeno piće crne braće! - dignuše svi limenke u zrak.

Poslije, kad sam se vratio u svoju kabinu, osjetio sam da nešto nije u redu. Nije bilo mirisa biljnog ulja. Pomislio sam da sam pogriješio vrata i brzo sam upalio svjetlo. Na stolici su bile moje stvari, ali na krevetu iznad moga nije bilo Haršada. Otišao je. Na njegovu mjestu ležao je Filipinac, pijan, u odjeći, i mrmljao:

- Umolan, umolan sam pijateli, umolan...

Prišao sam bliže, u nevjerici, a on je i dalje buncao. Valjda mu je neki naš cimer isprao mozak tom pjesmom. Prasnuo sam u histeričan smijeh.

10. rujna, Cabo San Lucas (Meksiko)

Nisam očekivao da će se i posada okrenuti protiv mene. Nitko nije ništa rekao, ali sam to vidio u njihovim očima. *Crew bar* se ispraznio, svi su mrzovoljni, vrijeme na brodu im prolazi, a nema napojnica. Krivili su mene, jer se pročulo da moj izvještaj može raščistiti situaciju. A ja izvještaj i dalje nisam mogao sastaviti.

Čekao sam, ni sam ne znam što, a svaki dan bivalo je sve gore. Na brodu naprosto ništa nije funkcioniralo kako treba. Ni kuhinje, restorani, praonice, zahodi. Gosti su se počeli okupljati i glasno protestirati. Prijetili su šakama, hvatali časnike za vrat. Od općeg kaosa i tučnjave brod je dijelila tek veoma tanka linija. Kako sam se mogao u sve ovo uvaliti...

Sinoć mi je časnik pokucao na vrata u jedan poslije ponoći. Odjenuo sam se bez riječi i krenuo. Koraćao sam pred njim ravnodušan na sve što se ima dogoditi. Neka se dogodi bilo što, samo da ovo prestane. Neka me otpuste i neka netko drugi sastavi izvještaj. Kada sam ušao u kabinu, kapetan Kowalski se barem desetak minuta ponašao kao da me nema. Sjeo sam ne čekajući da me ponudi. Nešto je pisao na računalu pa to onda isprintao.

- Izvoli. Ovdje piše da si pohvaljen od strane kapetana osobno i unaprijeđen na mjesto *f&b managera*. Onaj dupelizac Talijan mi se nikada nije sviđao - nagnuo se povjerljivo prema meni. Po smradu iz usta i po petljanju jezika znao sam da je kapetan poprilično pijan. Izvukao je bocu viskija ispod stola i natočio obojici.

- Ovaj brod je sve što imam. To što vidiš oko sebe, moj je svijet. Ja više i ne znam kakav je svijet vani... - čašu po čašu i Kowalski je započeo svoju životnu priču.

Na brodu je još od završetka škole, vidio je cijeli svijet, nema luke u kojoj nije bio. Ali, najljepše mjesto od svih je selo pokraj Łódźa. Tamo negdje ima ženu i sina. Izgradio im je čitav dvorac i poslao toliko love da cijeli život ne moraju ništa raditi. Ništa im više ne treba, ni njemu ni njima, a još uvijek radi na brodu. Odgađao je dan kada će sve ovo ostaviti i vratiti se u Poljsku, a sada polako prihvaća činjenicu da taj dan nikada neće doći. Svijet izvan broda postao mu je stran, čudan i bojao ga se. Čime bi se tamo bavio, čime ispunio dan, s kim bi razgovarao, s kakvim ljudima, o čemu?

Pri kraju njegove priče obojica smo bili pijani. Kapetan je bio otporniji, a u meni su odzvanjale i sudarale se njegove riječi. Sinula mi je ideja kako bih ga mogao razveseliti. Zagrlili smo se, otišli na otvorenu palubu, prišli ogradi i ja sam učinio ono što je san svakog člana posade - popišao sam se s palube. Kowalski se smijao i nespretno otkopčavao hlače. Odjednom se odozdo začula ženska vriska i zapomaganje. Paluba, ona duža, s koje smo trebali pišati, bila je ispod nas.

12. rujna, San Diego (Kalifornija)

Jučer, zadnji dan prije iskrcavanje u Kaliforniji, sreo sam u restoranu Dejana, kojeg nisam vidio nakon incidenta. Vodili su ga s još jednog ispitivanja. Kaže da su ga stavili u kabinu sa stražom dok se sve ne riješi. Svaki dan rade mu neke psihološke procjene i ostale gluposti, jer na brodu je deset godina i ne žele ga tek tako otpisati. Dok je govorio, shvatio sam da preda mnom stoji neki drugi Dejan, ozbiljan, mrzovoljan. Gledao je u pod, a do njega je još

uvijek stajao *security*.

- Jesi li napisao onaj izveštaj? – podigao je pogled s poda.

- Koji izveštaj?

- Ne seri, znaš o čemu pričam?

Security mu je rukom dao znak da snizi ton i da trebaju krenuti.

- Daj, DeJane, ne zajebaji – nisam htio o tome govoriti.

- Šta ne zajebaji?! Napiši to već jednom! Ono je tvoj čovek, ja sam s druge strane, sećaš se? Želiš ovime nešto da dokažeš, ne razumem? Nećeš ništa postići. Svako se drži svoga, samo ti zaglumio Majku Terezu. Ne treba meni milosrđe – vikao je.

Gosti su se okretali, pa ga je *security* povukao za ruku prema izlazu.

- Neću ga napisati, eto. I što sad? – u tom trenu sam ga mrzio i nisam to skrivao. Malo je zastao, a onda se jednim pokretom oslobodio *securityja* i u dva koraka stvorio se preda mnom. Nisam uopće bio spreman na takvo što, samo sam vidio njegovu šaku u blizini moje čeljusti. Kratko je nastao mrak, a onda sam se osvijestio na stolu među gostima i srušenim bocama, usta punih krvi.

- Jednog ćeš dana shvatiti – zadnje je što sam čuo od Dejana, prije nego što je žena za stolom počela vrištati i histerično brisati mrlju na haljini, a njezin muž skočio prema Dejanu.

Na kraju dana, dok sam sjedio u svojoj kabini držeći led na rasječenoj usni, Zamir mi je došao javiti da je Dejan u zatvoru, potpisana je otpremnica, i on leti s broda čim pristanemo u Kaliforniji. Time je za Indijce pravda zadovoljena pa je pobuna prekinuta. Te se noći život na brodu konačno vratio u normalu. Gostima se popravilo raspoloženje jer ih je kapetan preko razglasa izvijestio da se kompanija ispričava zbog nereda te ih časti trodnevnom krstarenjem.

U kabinu su mi dostavili kuvertu u kojoj se nalazila pismena pohvala kapetana Kowalskog. Zahvaljuje što sam napokon riješio problem, premda bi formalan izveštaj možda bio bolji način. Drugi put treba voditi računa o gostima i stvari rješavati podalje od njihovih očiju. Za opomenu, skinut će mi s plaće upropaštenu haljinu i večeru, ali u budućnosti ima velike planove za mene.

Ostavio sam ga u uvjerenju da je sve to bilo planirano. Danas smo pristali u Kaliforniji i završilo je ovo prokleta dugo krstarenje.

1. listopada, negdje na otvorenome moru

Kad sam već toliko mailova napisao uzalud, napisat ću još i ovaj, kratak. Dugo sam razmišljao o Dejanu i o njegovim zadnjim riječima, pokušavao shvatiti što mi je htio reći, a onda se sjetio priče o njegovu ocu. Otac mu nije mogao sam prekinuti s poslom na brodu, mogli su ga jedino otjerati. I to je jedino u čemu je Dejan vidio sličnost između sebe i oca. Znao je dobro da će onaj udarac šakom, napad na nadređenog, i to pred gostima, riješiti sve – i pitanje krivca za incident sa Zdravkom i situaciju između nas dvojice. Nije mi ga žao jer znam da krstari pustom američkom prerijom u *Cadillacu*.

Kowalski me pozvao u svoju kabinu jer je istjecao moj šestomjesečni ugovor s kompanijom. Pružio mi je papir s dvogodišnjim ugovorom. Nisam čitao tekst, gledao sam u čovjeka koji ima sve – bogatstvo, kuću, zemlju, obitelj, sve što će mu do kraja života trebati. A ipak ostaje na brodu.

Potpis na papir stavio sam lako, a Kowalski me je počastio širokim osmijehom.

Ne vraćam se.

OSMIJEH S HILJADARKE

- Čovjek ti je proklet, pazi šta ti kažem. Čovjek ti je prokletinja nad prokletinjama! Čak i ako nije sam proklet, džaba mu, kad su prokleti svi oko njega. Zatruju ga, ko kakav virus. Pa ti na isto dođe.

- Ma ja, na isto.

- Možeš ti mislit da pretjerivam, da nisu baš svi takvi, al istina ti je vako kako ti ja kažem. Svaki čovjek... Al neće ljudi da to prihvate, neki se prave budale, a ima ih i slijepih kraj zdravih očiju. Pa kad nešto vako ispadne, onda se stanu iščuđavat. Onda kuknjava...

- Jest, onda se čude.

- Zato upamti, svaki ti je čovjek proklet. Vazda je bio i vazda će bit. Ako meni ne vjeruješ...

- Ma vjerujem...

- ... al ako meni ne vjeruješ, jer šta bi neko pijanom Seji vjerovo, onda pogledaj oko sebe, u kavani, ili vidi vani ako misliš da je bolje il drukčije. Gledaj di oćeš. Eto, dovoljno ti je samo da pogledaš Arifa!

- Ja vala, Arif...

- Eno ti ga, tamo, za šankom. Vid šta osta od njega. Ništa!

- Taman ništa.

Razgovarali su tako Sejo i Esad koje su svi zvali Lonac i Poklopac. Sejo bi svakoga prožvakao, svačiju sudbinu triput prevrnuo, svaki život i muku odvagnuo, promislio, pa onda izbacio iz sebe ono što se od svega toga u njemu iskristaliziralo kao životna istina koju je morao svijetu obznaniti. A taj svijet je bio samo Esad, koji bi svaku Sejinu misao poklopio nekom kratkom svojom, uglavnom potvrdnom. Drugi nitko nije htio slušati ni Seju, a ni Esada, jer su mislili da su već odavno čuli sve što im Lonac i Poklopac imaju reći.

Sjedila su ta dva radnika zeničke Željezare u kavani kakvih je u blatnjavim ulicama nakon procvata rudnika i industrije bilo na desetke. Ispirali su iz grla čađu i sve ono što bi pokupili u zagušljivim halama i rudnicima. Arif, čovjek kojeg su mjerkali, stajao je za šankom sam,

bez pića, i gledao preda se. Gosti mu nisu smetali, pravili su se da ga ne poznaju, da ga ne vide, a svi su znali za Arifa Hiljadarku, Arifa Stobanak. A samo je jedan dan bio prošao otkako je saznao da je njegovo lice na novoj novčanici od hiljadu dinara.

Dan koji će mu promijeniti život svanuo je u proljeće 1957., a jedino po čemu ga je Arif razlikovao od prethodnih bila je znatiželja čije će lice osvanuti na novčanici koja samo što nije puštena u promet. Četrdesettrogodišnjeg radnika Željezare moralo je to zanimati jer je bilo i najavljeno kako će na novčanici biti lik jednog zeničkog radnika. Noć je proveo u razmišljanju koji će od njegovih šefova krasiti novčanicu i čija bi glava ondje najbolje pristajala, a on je svakoj nalazio nekakvu manu. Onda se nasmijao sam sebi, kojim budalaštinama krade Bogu sate, i pred zoru utonuo u miran san.

U podne je ušao u autobus za Željezaru da odradi drugu smjenu, no tek što je sjeo, počeo se putnici komešati, gurkati, mjeriti ga, vadeći pare iz džepova i razmotavajući novčanice. Nikad u ovom gradu ljudi nisu gledali svoja posla, uvijek su zabadali nos gdje im nije mjesto, ali da ga ovako mjerikaju i zure u njega – to Arif još nije doživio. Upravo kad je zbog nelagode htio ustati i izaći na prvoj stanici, oglasi se jedan od putnika:

- Jesli to ti, majke ti? – upita i dobaci mu novčanicu u krilo. I tako je sve počelo.

U početku, barem taj prvi dan, Arif je odbacio mogućnost da je upravo on na novčanici od hiljadu dinara. Nije vjerovao ni slici ni svom odrazu u ogledalu. Tamno i nasmijano lice moglo je biti svačije, njegovo nije ni manje ni više garavo od drugova koji s njime rade. Počeo se i šaliti sa slikom, kao da je u pitanju kakva igra.

- Da dodaš brkove, eto ti onog novajlije iz Brčkog u talionici. Ili malo nakriviš usta i pljunuti naš voditelj smjene. Jedno je sigurno, nije Asim. On je krezav. Al, opet, neš ti posla nadoslikat zube?!

Tako bi Arif okrenuo na šalu i smijeh, a da nije ozbiljno pomišljao na mogućnost kako bi to uistinu mogao biti on.

Ljudi ga nisu prestajali zaustavljati na cesti, znani i neznani, a drugovi na poslu tapšali ga po ramenima i veselili se kao da je slika njihova.

- Ide Arif Hiljadarka! – vikali bi iz daljine čim bi ga spazili, a on se uzalud branio. Kada bi mu dojadilo i kada bi ga počeli ometati u poslu, odbrusio bi im:

- Pusti me, bolan, sve i da jest, a nije, nećemo ni ti ni ja od toga bit bolji ni pametniji?

To bi ih malo primirilo, a onda bi opet navalili. Vidio Arif da protiv svijeta ne može i odustao od toga da im kvari veselje i šalu. Valjda ljudima treba neka zanimacija pa im se od silne želje počelo pričinjati i ono čega nema. Sve je tako mislio Arif prvog dana, ali nakon bezbroj ponavljanja pomalo je postajao svjestan mogućnosti da je upravo on taj lik na hiljadarki. No od toga mu nije bivalo nimalo lakše.

Već dva dana ne jede i ne troši ništa, vrag je htio da mu u džepu same hiljadarke ostanu. Izvadio bi novčanicu da je pruži prodavaču i onda bi mu odjednom, taman kad bi je htio staviti u tuđu ruku, postala draga i bliska kao vlastita slika. Kao da daje dio sebe. Zašto mu je još i ta briga trebala?

- Vako ti on i jutros, blijed ko krpa. I šuti. Uđe u kavanu i zapne, ne zna, jadan, kud bi sa sobom. Stane za šank, zaboravi i naručit, a ljudi mu prilaze, pozdravljaju ga, gurkaju, dobacuju, al on ko mrtav pa ga se na kraju okanili. Sad hoda okolo ko duh. A nekad bio veseo čovjek, zajebant - odmahivao je glavom Sejo, ali se vidjelo da mu je više do priče nego do žaljenja.

- Jest, vala, pravi.

- Ne znam čovjeka koji se smije više od njega. Šta god pođeš s njim, okrene na šalu. Ogromna ljudina, pa krupan i težak glas, al opet ljudima bilo drago vidit kako se smije i kako mu ramena poskakuju. Doduše, nikad na poslu. Moro je za trojicu radit, osmero mu djece visilo za vratom. Nema ti kod njega na rakiju il cigare bacit paru, od usta je odvajo. A opet mu do zajebancije, kad god uvati prilike. Ko da nikad muke ni gladi nije vidio. Neba mi, kako god da je dogurala slika na hiljadarku, ako se iko trebo smijati na njoj, onda je to Arif.

- Stvarno, kako dogura slika, da mi je znat...

- To ti se moglo dogoditi samo vako i nikako drugačije. Još su prije tri godine neki s aparatom odali po tvornicama i rudnicima i slikali radnike. A znaš da je tad ono Arif bio među najboljima. Fala Bogu, dvajst godina u Željezari, znao je zatvorenih očiju po njoj se snalaziti. Sjećam se tačno, te godine je dobio i Orden rada. Nije ga moglo slikanje mimoić nikako! Al, nije to ta slika za hiljadarku...

- Baš sam i htio reć da nije baš ko fotografija.

- Jok, malo je iskrivljena. Treba se malo bolje zagledat. Vidi se da je to Arif, al malo drugačije. Zato jer su te slike dali nekom akademskom slikaru, nekom Andrejeviću, đavo će

ga znat, i ono što je on nasliko, to je išlo na paru.

- Vidiš ti, jadan čovjek više ne može ni sliku svoju za sebe imat - završio je Esad Sejnu priču.

Arif je izašao iz kavane tiše nego što je ušao. Zeničani pamte njegovo okruglo garavo lice veselih očiju i mesnatog nosa, bijele zube i crnu kosu. Umjesto lica s novčanice, sada vide obješenu kožu na pognutoj glavi, lice kroz koje počinje izbijati nekakvo bljedilo. Kad je izašao, u kavani nastade graja i čuđenje:

- Propade čovjek!

- E, baš ga je zgromilo!

- Šta ćeš, šok je to.

Čuj, da mu ne kažu, ni da ga pitaju, već...

- Pitali su oni njega - dobaci Sejo kojeg nisu badava zvali Lonac, a Esad poklopi;

- Pitali, nego šta!

Okružiše ih da čuju Sejinu priču.

- Noć prije došo mu neki službenik...

- Prije čega?

- Prije izlaska novčanice. I ne prekidaj! Došo neki iz Narodne banke, ko iz pakla božemeprosti, da kupi dušu. Sav u crnom, crne cipele, lače, košulja, kaput, i crn šešir. Kad je zazvonio, svi se Heralići pomoliše jer je bila skoro ponoć. A on, ni da uđe ni da izađe, već onako s praga, iz mraka, ko da ga nema, već samo njegovog glasa, potura nešto, potpiši pa potpiši.

- Potura? A šta potpisat? - opet isti od slušatelja upada.

- Nije ni Arif znao. Nit mu je ovaj đavo vremena da razmisli, ni papire da pročita. Samo neku suradnju pominje... te suradnju s njime, te njihovu s njim, te će banka nagradit suradnju... Al nije ni Arif vesla siso. On ti njemu nek mu ostavi papire, pa će... kako je ono reko... konzaltirat se s nekim ljudima. I bez papira ljudi gube glave, a kamoli s papirima, kaže. Uto

nesta čovjeka tako naglo da se Arif zamisli jel to neki mahnit čovjek, jel to samo sanjo.

- Ja, dobro mu je reko. I bez papira ljudi gube glavu - dovrši Esad.

- Zna li sad da je to bilo zbogradi novčanice? - pitao je netko tek toliko da pita, pošto se ostali duboko zamisliše.

- Jebaji ga, sad zna! A sad će šipak dobit - Sejo završi priču savijanjem ruke u laktu i dobro je stisnu.

Prošlo je nekoliko mjeseci od izlaska novčanica, a po Arifu bi se reklo da je prošlo nekoliko godina. Pognuo se u leđima, glas mu se produbio, a oči upale. Bio je to drugi čovjek i živio je drugačijim životom, životom zanovijetala i pijanice.

Prvo su ga ljudi uvjeravali da je on na novčanicama, što je uskoro prihvatio kao i to da se zove Arif. Nekako je sigurnije vadio onu hiljadarku koju su mu davno dobacili u autobusu, mjerio je, dizao na svjetlo, bliže pa dalje od očiju. Sva se izlizala pa je i slika na njoj postala nekako mutnija. Mjerio ju je krišom, da ne vide drugi kako još nije siguran u ono što svaki čovjek kojeg zna uzima zdravo za gotovo. Ali nisu ljudi stali na tome: počеше ga uvjeravati da može silnu paru dobiti, da su ga prevarili i da je budala ako ne izganja svoju pravdu.

- Milijone trebaš dobit, samo moraš izganjat to. Oni rudari s pethiljadarki svaki su dobili po pola milijona dinara, pitaj koga očeš. A ti, Arife, kuvaj se u Željezari kad si budala... - slušao je svaki dan iste prodike, svaki probisvijet bio mu je advokat.

Arif više nije mislio ni na svoje, ni na djecu, ni na posao. Mislio je samo koliko može biti bolje od ovoga što jest. I svi drugi vide da može, samo mu nitko ne zna reći kako. Može biti da ovakvi ljudi kao što je on i žive bolje negdje drugdje, samo što on to ne zna, jer nije nikad ni vidio ništa izvan Željezare. Sad mu i ona odjednom počе smetati.

Dok je razmišljao što bi mogao biti, zaboravio je što jest pa su ga drugi, čak i oni najbliži, sve teže prepoznavali. I sada mu za to što ne može dohvatiti ono što mu je nadohvat ruke, nije bila kriva samo banka već svi oko njega.

- Nema Arifa danas - okretao se Esad po kavani. Sve je bilo kao i prije, sumorno

predvečerje, žuljave ruke iz kojih klizi krigla i suho grlo, ma koliko nadolijevao.

- Nema, nema - vrtio je značajno glavom Sejo.

- Šta će to bit...

- Vražja posla, eto šta! - obrecnu se Sejo.

- ???

- Opet ga pijanog odnijeli sinoć. Utuvili mu u glavu te milijone, samo o njima priča! Sad će, kaže, smanjit, traži pola miliona. Valjda zato što je od njega ostalo pola čovjeka. Čuo sam da su mu i djeca gladna, sve je spisko na silne puteve u Beograd. Kampira čovjek pred Narodnom bankom.

- Pa šta kažu?

- Ništa, ni da priznaju da je on na slici, ni da su mu dužni. A on zapeo. Otkako je počeo pit, raspravlja se o njemu i u Željezari. Ostat će bez posla...

- Znači, propo čovjek.

- Al ne da reć da pije. Sve on, kaže, drži pod kontrolom. I malo gucne jer ga ubija zub, onaj do prednjih sa strane, što malo strši iznad ostalih. Boli ko sam đavo! Al neće da ga vadi jer mu je to, kaže, dokaz. „Vidi, nu“, upire ljudima prstom u novčanicu, „evo i njemu viri zub sa strane, veći od ostalih. Aj reci, jel viri?“ pa sve obletava oko ljudi, maše s parama, upire u njih pa razjapi usta, iz njih bazdi po rakiji, a ljudi se okreću, ne znaju bil se budali smijali ili plakali... Onda se Arif sjeti da ga boli zub, pa zaliže, i sve ispočetka.

Sreća u nesreći je da je Arif ubrzo obolio i maknuo od ljudi. Bilo ga je u novinama nakratko, a onda se sve brzo zaboravilo. Nakon nekoliko intervjua i fotografija počeli svi sumnjati da je ta oronula i blijeda spodoba ikad mogla biti u vezi s garavim čvrstim rudarom na novčanici. Tako ispade da je Arif Heralić umirovljen zbog bolesti, a ne zbog toga što je najbolji radnik Željezare, jednostavno rečeno, pobudalio. Što drugo reći za čovjeka koji je cijeli dan pio i hvatao se za zub, unosio se svakom u lice razjapljenih usta i častio milijunima koje nema, a sljedećeg dana tumarao pričajući sam sa sobom kako nema više Arifa, zna li netko Arifa, sjeća li se tko nekakvog Arifa... I onda opet iznova.

Iz bolnice je izašao već za nekoliko mjeseci, ali tada je već bio gladan, žedan, siromašan i

zaboravljen. Ljudi ga stadoše zaobilaziti. Sjete ga se neki tu i tamo, pa da operu savjest i sačuvaju dobre uspomene, nađu mu neki posao da mu djeca ne pomru od gladi. Tako je Arif bio i statist u Bulajićevim filmovima. Onakav crn dobro mu bi poslužio gdje god su u filmu trebali lugara, radnika, rudara. Arifovo lice koje je nekad, kažu, vrijedilo milijun dinara, smiješilo se u dnu ekrana za jedva petsto dinara dnevnice i topli obrok.

- Tako ti je to - Sejo je završio šutnju u kojoj su njih dvojica, Lonac i Poklopac, sjedili sami otežalih glava. Stolice oko njih već su bile preokrenute naopačke i poslagane na stolove.

- Šta ćeš - nadoveza se Esad, kao i uvijek. Puno tog je prošlo, ali neke stvari na sreću ostaju iste.

- Ne ću se više za Arifa, ima godinu - reče Sejo.

- Ima i više - ispravi ga Esad.

Šutnja, još jednom. Sejo je kuckao noktima po praznoj krigli.

- Ko zna kakvo ga zlo zamete...

- Misliš da ga nije pustilo? - Esad shvati da Sejo zna više od njega.

- Ne mislim, znam! - Sejo će samouvjereno.

- Kako, majke ti?!

- Fino - Sejo se uspravi i namjesti, sretan što može ispričati još jednu priču. - Sjedio ti ja s njim, još tad, prije godinu, ovako ko s tobom. Bilo još ljudi okolo, al on će meni, namiguje, u povjerenju. Isprva mi izgledalo ko da se smirio. Učini mi se kratko da ga je pustilo ludilo pa pomislih kako opet sjedim s našim starim Arifom. A onda mu nešto bijesnu u očima, osvrne se sluša li ko, pa pođe: „Sejo, jadan, znaš li ti šta su autorska prava?“ „Znam, ti ćeš mi reć“, ja se obrecnu, „al kakve to veze ima?“ „To ti je“, opet on meni objašnjava, ko da gluvom pričam, „kad na neke stvari što su od tebe, imaš pravo ko na kuću svoju i sve šta je u njoj!“ Vrtim ja glavom, već vidim kuda to ide. On nastavlja: „U to ti spadaju i slike. Proučio ja. I svaki koji koristi tvoje, odštetu ti duguje!“ Ništa ti dobro od te logike neće ispast, Arife moj, skoro da mu kažem, al on privuče stolicu da ga bolje čujem i sav se ozari u licu: „A moja ti slika na hiljadarki. Zamisli sad da svaki onaj ko u ruci ima hiljadarku, meni plati odštetu.

Zamisli...”

- Ja budale, ha-ha! - nasmiја se Esad Poklopac tako naglo da je Sejo poskočio.

- Šta je tu smiješno, jebem ga?! - Sejo se malo odmakne od njega. - Ima li šta ozbiljnije od ovoga, kad se ovako čovjeku život okrene? Ljudska je to patnja, a ne vic! To je ozbiljno ko... ko... pogrebna povorka! Taman tako.

- Jest. Pogrebna povorka, al nizbrdo - nije se Esad dao. Ali kad primijeti da se Sejo sprema ustati, pokuša ga zadržati:

- I, šta je onda dalje naumio?

- Ne znam, vala - odvrati Sejo preko volje. Ne pamti kad mu zadnji put nije bilo do pričanja i kad zadnji put nije dovršio priču. - Zaiska mi za pivu, ogrnu se nekim vrećastim kaputom, možda istim ko prije samo što je sad na njemu osušenom visio ko vreća. Dok sam ja konto to o kaputu, on već izašo, i eto - raširi Sejo ruke kao da mu ponestade riječi.

- Čovjek ti je prokletinja nad prokletinjama! - sjetio se s čime će završiti.

ŠTRAJK

- Otkud sad to, oca ti jebem? Da ne možeš ništa s tim?! Kog si vruga studiro taj fakultet?
Reko sam ti kad si upisivo, ponovit ću i sad. Damire Tuljek, niko neće meni na grbači sjedit!

Znao je kad mu se otac obrati imenom i prezimenom da mu je došla žuta minuta.

- Evo ti matere, nek ti kaže. I? Jesam li bio u pravu? Dok su svi normalni studirali tehniku, ti se uvatio knjiga. Ko, plaćat će te neko da sjediš i čitaš...

- Kako sad to, jebem ga?

- Ne znam, direktore - Damira je njegov ton podsjetio na očev.

- Pa Tuljek, majku mu, reko sam da nam treba ta brošura i da iskopaš šta možeš, šta si se uvalio u tu stolicu? Pa meni, majku mu, to treba danas do kraja dana na stolu. Aj ovako, kad ne možeš razmišljat, možeš bar slušat. Ja ću pričat, ti zapisuj. A onda sve o kinu da sastaviš fino, oblikuješ, na znanje i ravnanje svima... alo?! Čekaj malo! Zvoni mi drugi...

Slušalica se spusti uz grub metalni zvuk. Jeka traje još dugo nakon toga. Soba je tiha, prazna. Damir ostaje nepokretan za teškim stolom koji ga zagrađuje u prašnjavom kutu. Nasuprot stolu je vješalica na kojoj visi, tko zna otkad i čija, plava kuta. Desno je veliki ormar, otvoren, a u njemu kutije pretrpane papirima. Lijevo vrata bez kvake, koja se mogu samo pritvoriti. Kroz njih struji lagan propuh i vječno drži u zraku oblak prašine.

Točno na mjestu gdje je držao ruke nalazile su se dvije velike žute mrlje. Znoj s mnogih dlanova s vremenom je nagrizaio boju na drvenoj površini stola. Ruke su se trzale na zvonjavu telefona, pa se vraćale na početno mjesto i nervozno čekale sljedeći poziv. Na jednoj strani nalazila se hrpa bijelog i indigo papira, nešto uredskog pribora i pepeljara, na drugoj masivni metalni telefon, velika kutija u koju je uklopljena slušalica. Svaki put kada je podigne, Damiru se kutija učini poput prijeteće razjapljenih usta.

Prostorije Kina Tuškanac preko tjedna su sablasno prazne. Ova u kojoj je sjedio nije imala čak ni prozora. Mogao je samo gledati na veliki poster Lole Novaković, njezinu glavu spuštenu na naklon na velikoj opatijskoj pozornici, poster koji je vidio stotinu puta jer se

prodavao svuda otkako je potvrđeno da će nastupiti na Euroviziji. Nakon tolikih sati zurenja, bio je dovoljan samo jedan pogled na njezin lik da ga spopadne mučnina. Da se barem mogu zatvoriti vrata, onda bi bez straha mogao izvaditi *Plavi vjesnik* sa stripom *Princa Valianta* koji skriva ispod stola.

Bljedilo njegove puti i alergija na sobnu prašinu napredovali su svakim novim danom. Zato mu je odlazak u mrak velike dvorane godio, premda ga je u njoj, kada bi došao prije čistačice, čekalo samo smeće zaostalo nakon projekcije. Ali u njoj bar nije bilo one metalne prokletinje iz koje zuji direktorov prodorni glas, nije bilo ničega, samo mir i mrak, tišina.

U ostatku radnog vremena u sobi bi iskašljavao dušu od alergije i javljao se na telefon.

- Možeš li to, javljati se na telefon i bilježiti poruke? Oćeš barem to moći? - Dijana nije skrivala da ga podcjenjuje, a on nije skrivao da to vidi. I da ne može ništa protiv toga.

Bila je godinu dana starija i ta ozbiljnost bila je ono što ga je od prvog dana privuklo. Skupio se pod okrilje njezine suknje kao pod štit, možda i nesvjesno, neprimjetno. Ona je radila kao reporter na Televiziji i za kojekakve novine, povremeno i za *Filmsku kulturu*, premda joj je tamo prolazio svaki peti tekst, ali su joj zato zaposlili dečka u Kinu Tuškanac. Dijana više ne zna kada je njegove plahe oči počela doživljavati kao teret, valjda tek nakon njegovih pet godina lutanja s diplomom u džepu, dok je ona pričala o novim stanovima, povoljnim, o neboderima na Srednjacima, Borongaju, o budućnosti, sigurnosti...

- Halo - glas mu je drhtao dok ne otkrije kako je raspoložena.

- Reci - ona je i inače bila kratka.

- Ništa, zvao sam samo da te čujem, Dajo...

- Daj, molim te, imam posla!

U trenu se snuždio razočaran. Bio je sretan i imao je veliku vijest, ali sad će joj to izrecitirati tek toliko, kad je već nazvao.

- Eto, prenosi dopisništvo iz Ljubljane o nekom štrajku glumaca u Hollywoodu, pa sam mislio da bi te zanimalo... znaš, za članak...

- Zašto štrajkaju? - upitala je više iz obaveze.

- Tja, čini se da su te kompanije, šta li, i producerske kuće iz Hollywooda počele prodavati

filmove televiziji, a glumcima od tog posla figa, nikakva provizija. Ukratko, čekaj, zapisao sam i ovo, evo... „Lokalna ispostava državnog ureda koji isplaćuje pripomoć nezaposlenima zbog štrajka je unajmila deset novih činovnika, očekujući navalu molitelja za pripomoć, ali su svi ponovno otpušteni jer se nitko nije javio.“ Ha-ha... javlja *United... ha, United Press International*, današnji datum.

Na Dijaninu šutnju Damir nastavi:

- He, ti štrajkaši glumci, sve bogatuni... zamisli, na štrajk dolaze privatnim avionima i limuzinama! Mjesto graha dijele im škampe, he...

- Tebe to zabavlja?

- Pa kužiš, štrajk, ali ne mašu transparentima, već se nađu u nečijoj vili i kupaju u bazenima umjesto da snimaju!

Ti nisi normalan! Tu poštteni radnici gladuju, država ugrožena, tvornice ne rade, a ti meni o nekim šalama s bazenima i škampima, pa ti nisi normalan...

Događalo se često u zadnje vrijeme, tj. u zadnjih nekoliko godina, da njihovi razgovori završe tako da on ostane kao popišan. Što god rekao. A opet, i kad šuti, ne valja. Što ona od njega hoće, zašto mu to radi, to i još milijun pitanja uvijek namjerava postaviti, ali ne nađe načina. Zašto je ljubav ovisnost?

Upravo je tražio šibice da zapali još jednu, kada metalni vrag zazvoni.

- Tuljek! - zagrmio je s gornjeg kata direktor tako da Damir nije znao je li mu glas čuo kroz zidove ili iz slušalice. - Nemam vremena, olovku i piši!

- Evo, direktore, samo malo. K vragu, ova ne radi! Samo malo...

- Majku mu, Tuljek, smotan si ko sajla. Ovako. Prvo, ova ti je ulica... S tim ćeš početi, jasno, s ulicom! Dakle, ova ulica, naziva Streljačka, udomila je velike ličnosti naše povijesti. Tu se skrivao Stjepan Radić kad je ono zagustilo. Da, da. Tu je živio i Lavoslav Šram, otac naše omiljene glumice Ljerke Šram... Ah, Ljerka ti je imala znaš koje... hm, hm, grhm, doviđenja gospođice - dobacio je nekome sa strane.

- Gdje smo ono stali?

- Kod Ljerkinih sisa - prostodušno će Damir.

- Tuljek, ako ti siđem dole i odvalim jednu! Ja o brošuri, ti o sisama. Koncentracija! Znači, ova ulica je dobila ime po starom Streljačkom domu. Prvi takav kod nas, upamti! Čini mi se, građen 1787. godine. Zapiši. Tu ti se pucalo iz razonode, dvaput mjesečno, iz kućice pa prema meti na stotinu pedeset metara udaljenosti, iza nje nasip, pa opleti. E, a kasnije ti se ta dvorana nadogradila i proširila, dobila čak i dvoranu...

- Direktore, jeste li tu? - Damir će nakon kratke tišine otresajući ruku zgrčenu od pisanja.

- Čekaj, majku mu, da grlo isperem. U vražju... tamo prije proširenja ubaci ovo: u tim prostorijama je 1835. godine prva hrvatska primadona Sidonija Rubido Erdödy otpjevala Gajevu budnicu *Još Hrvatska ni propala*. Eto, sad to fino sastavi, ne ovako kako sam ja to zbrda-zdola - prekinuo je pjevušeći budnicu.

Damir je za vrijeme stanke odlazio u kino-dvoranu. Prvo bi morao proći hodnikom čiji zidovi su cijelom dužinom bili prekriveni plakatima s kojih su se cerili ljudi koji su postali veliki i besmrtni. Na jednom je scena iz Vukotićeva *Surogata*, na drugom plakat koji je za *Bitku na Neretvi* oslikao sam Picasso, pa dalje glumci koji su mu mahali s krova svijeta. Damir je pripalio već tko-zna-koju, razmišljajući o tome kako je zapravo lako ostati malen, beznačajan, cijeli život. A kad si nitko, onda nije ni važno što osjećaš, što misliš. Pet godina nakon diplome prohujalo je u jednom velikom ništa, jedino je postigao to da bude, i to na određeno, tajnica u kinu, jer je žena iz originalne postave na porodičnom.

Trenutak kasnije sjedio je sam u kino-dvorani, u mraku, i gledao u veliko bijelo platno.

- Ej, Dajo!

- Gdje si, zovem te pola sata!?

- Ma tu na hodniku, pa malo do dvorane, stanka...

- Nemam vremena. Čuj, ono o štrajku glumaca, to bi mogla biti dobra stvar za *Filmsku kulturu*. Moglo bi mi konačno uspjeti ukrasti prostor pored Krelje i Peterlića, ako ništa, bar da probam!

- To sam ti i ja, Dajo, mislio, ono, zapisao sam, ima toga, stalno nešto šalju, telefon zvoni ko

lud – što je brže tražio po papirima, to se više gubio. Čuo je njezino otpuhivanje s druge strane žice.

– Evo ga. U štrajku je četrnaest tisuća najpoznatijih glumaca, udruženo sa štrajkom scenarista, već tri mjeseca, znači, od siječnja...

– Čekaj, čekaj, znači ti glumci više ne rade?

– E nije. Ako sam ja dobro zapisao, rade. Studiji su puni i rezervirani čak mjesecima unaprijed. Glumci za vrijeme štrajka zarađuju za kruh tako što snimaju kratke filmove za televiziju. Da, tu fino piše. Al opet, holivudske kompanije televiziji iznajmljuju studija u kojima se to snima...

– Čeeekaj malo – po Dijaninu uzdahu čulo se da se bezvoljno rastegla – ako sam te dobro razumjela, Hollywood i televizija su konkurenti, prvi prodaju filmove drugima, glumci su ljuti na Hollywood što ne da proviziju, štrajkaju, i za to vrijeme snimaju za televiziju. Pa to je... I to im još za ta snimanja Hollywood iznajmljuje studije da zaradi dok glumci štrajkaju protiv njega, a koji opet u tim studijama glume... Ma, ko to koga??? Znaš šta, nazovi me kad se sabereš!

Nekako iz Dijaninog tona, a ona je bila svjetski prvak u tome, čovjek uvijek dobije dojam da je strašno naspram nje pogriješio. Zato je Damir sada prekopavao bilješke, listao deset puta četiri bijedna papira, sve je zapisivao taman kako su mu diktirali iz dopisništva u slušalicu, i opet ništa nema smisla.

– Halo, Marice, oće ta kava?!

– Oprostite, direktore, nije Marica, krivo ste...

– Tuljek, majku mu, šta me ne zoveš i podsjetiš na brošuru, vidiš da sam do grla u poslu! E, da se ja na tebe oslonim, bogami, pao bi ko kruška. Aj, piši. Negdje ti je prije 1880. godine u tim prostorima otvorena i prva naša plesna škola. Nju ti je vodio onaj... kako se zove... e, Pietro Coronelli! Pa se kasnije prebacio na Tomislavov trg, tamo nastavio plesnu tradiciju, i tako dalje, to ti ne treba – opet je zastao da nešto otpije. Čini se da direktor nije radio bez boce na stolu.

– Sad pazi dobro. Tu je zatim bilo i Operetno kazalište od 1920. do 1929. godine. Jel pišeš?

Tek nakon toga se sve skupa pretvara u kino, i tako smo dobili naš Tuškanac. Tu mene ko direktora stavi, al više onako usput, to ti smisli. Znaš, dvadesetih im je trebala druga scena HNK. Prvo su mislili Frankopansku, u Kino Helios, to ti je današnja Gavella, al su imali problema s podzemnim vodama, a i bilo je skupo zemljište. Tako su uzeli dobri stari Streljački dom. Pazi, ako se uzme da je ova kulturna građevina nastala 1838. godine, to je, čekaj da izračunam... pedeset i... da, pedeset i sedam godina mlađa od današnjeg HNK! Jel ta kava gotova? Hm, Tuljek, moram ići...

Nakon ovog razgovora Damir se upitao što tu uopće radi? Istina da voli filmove, ali to nikada nije nikome rekao. U kino je išao mehanički, za samu prirodu i poetiku filma se nikada nije zanimao, nije pamtio imena glumaca, a kamoli redatelja, pa čak ni onih najvećih. A opet, filmove bi uvijek iznova gledao jer je u filmu sve tako jasno, sve uređeno, sve ima smisla. Svaki kadar, svaka rečenica nečemu vodi i ima svoje mjesto u tom malom univerzumu.

Po šuštanju i krčanju u slušalici znao je da opet iz Ljubljane nešto prenose. Ovaj put ga neće zbuniti, pisat će velikim čistim slovima i tražiti da svaku stvar dva puta ponove.

- Halo, Zagreb?

- Slušam, Ljubljana - Damir je ironizirao njihov službeni ton.

- Prenosimo nove filmske vijesti koje smo upravo primili od međunarodnih agencija. Vezano je i dalje uz najnoviji štrajk...

- E, tu sam te čekao - Damir se naoruža pažnjom.

- Štrajk se i dalje razvija. Elisabeth Taylor jedna je od glumica koja pokazuje silnu aktivnost u organizaciji štrajka, posvećujući mu velik dio svog dragocjenog vremena. Aktivna štrajkašica je i Marilyn Monroe koja je izjavila da joj je štrajk dobro došao jer će konačno moći u miru preboljeti gripu koju vuče već tjednima...

- Dobro, nego recite mi detalje štrajka, ko, zašto?

- Od detaljnijih manjih štrajkova - nastavio je glas recitirati - poznat je onaj u slučaju Gine Lollobrigide, koja prekida snimanje filma *Idem gola po svijetu* s Frankom Sinatrom i koristi prekid za posjet rodbini u Rimu. Također je specifičan štrajk i brojnih statista i glumaca u afričkoj džungli oko Nairobija jer se tamo trebao snimati još jedan u seriji filmova o Tarzanu, pod naslovom *Kralj džungle i savana...*

- Stani malo - bio je uporan Damir - al ko tu štrajka protiv koga, to sam mislio pitat? Sve je zbrkano...

- Da, zbunjujuće je što glumci štrajkaju protiv producenata, iako su i sami u nekim slučajevima koproducenti. Značajan istup štrajkaša napravio je i Gary Cooper, u svom karakterističnom ratničko-kaubojskom stilu: „Imamo sve adute u svojim rukama, moćne saveznike, a imamo i podršku od meksičkih i francuskih kolega koji neće ni prstom mrdnuti za holivudsku produkciju“, i tu je prijeteći dignuo svoj kažiprst koji je bio na tolikim okidačima da cijelome iskazu dodaje određenu težinu...

- Halo - Damir se napregnuo da čuje. Bio je umoran, vani je sigurno već padao mrak.

- Tu... Tuljek.

- Izvolite, direktore.

- Slu... slušaj dobro! To mora bit goto..., gotovo! Ne... ne ideš kući dok ne dobijem brošuru! Jasno?

- Ali, direktore, nemam dovoljno informacija, rekli ste...

- Dooobrooo - rastegao je kao da to o zanosi i vitla njegovom ravnotežom oko zamišljene osi.

- Ovako! Od dvaj... dvjast treće, do dvajs pete, eeee, to su bili zlatni dani kazališta. Jasno?! Tu ti je režiro ovaj... đavo ga odnio... Tito Strozzi, pa dirigira Baranović, pa onaj Gotovac. To ti je bila ekipa...

Nastupi stanka, valjda da otpije, pa se zadera u slušalicu, kao da se iznenada nečega sjetio:

- Froman! Sjajan dirigent, genijalan! Piši.

Ispusti opuštajući uzdah kao da se strovalio u stolicu.

- ... auuu, majku mu - bit će da mu se zavrtjelo - a, tu je i izvedena pr... prva izvedba *Mandragole* od Lea Falla, paaa... *Madame Pompadour* od Machi... Machi...

- Valjda obrnuto, gospodine direktore.

- Tuljek! - direktor lupi šakom o stol, a boce i čaše zveknuše - tvoje je da slušaš i pišeš!

Šezdeset sedam! E!

- Čega? - Damiru je zastala olovka.

- Kestena! Pa premijera, pobogu! U materinu - opet je udario po stolu, ostavio slušalicu da zaustavi bocu koja se zakotrljala po stolu. Opet naglo zgrabi slušalicu, nečega se sjetio:

- Ružička Strozzi! Marija! I nju stavi! Koje je ta imala... - na tom mjestu se veza prekide.

Damir nije ustajao od stola. Buljio je u hrpu besmislenih direktorovih upadica. Činilo mu se nemogućim zadatkom oblikovati to u smislen tekst, štoviše, u brošuru koja će se dijeliti o proslavi obljetnice kina. Što on tu radi? Učio je, trudio se, studirao, a njegov život je ovo ovdje, i tko zna što mu se još sprema... Prekinu ga opet, naravno, zvonjava.

Ona je bila s jedne strane, on s druge, pričali su, riječi su izlazile iz njezinih i njegovih usta, a opet se Damiru činilo da priča sam sa sobom.

- Ma šta mi napriča...

- Ali, Dajo, evo sve sam zapisao - čitao joj je stručno objašnjenje koje je zaprimio - „Glumci su ujedno i koproducenti, dok štrajkaju protiv producenata“, itd.

- Ne razumijem - bila je uporna. - Čekaj, evo na primjer, Gregory Peck...

- Da, snima s ekipom u Grčkoj, ali bome *Topovi Navarona* šute ko zaliveni već mjesec dana! Cijela ekipa se pridružila štrajku.

- I Gregory Peck?

- I on.

- Ali, on je i koproducent filma. Uložio je i svoju lovu u njega.

Damir je malo zastao, znao je kuda vodi ta besmislica.

- Izgleda - reče.

- Znači, logično, da Peck štrajka sam protiv sebe?! Jesam u pravu?

- I mene, Dajo, zbunjuje, ali očito je tako - uhvatio se Damir ispričavati kao da je holivudska

glupost njegova.

- Znaš šta, Damire? Ti si budala. Eto, rekla sam. Pa zar ne možeš običnu vijest zapisat, ovo tu može samo budala...

Tišina.

Soba je opet mirna.

Blaga slatka tišina. Držao je ruku na slušalici spuštеноj na telefon. Razjapljena usta su se zatvorila, metalni zvuk razvukao, kao i uvijek. Je li to on poklopio?

Iziđe na Ilicu, još je bio dan, i uputi se prema Trgu dugim korakom.

ZBOGOM, DOKTORE ADMIROVIĆU

Činilo se da je toplo, a onda bi gore s uzvisine šuma prosijala kratkotrajan silovit vjetar koji je ledio sve pred sobom. Ipak je to Vlašić. Ili se povremeno učini da je tiho, da se čuje stenjanje borova, sve dok ne dopre jeka granate koja je grunula negdje na drugom kraju planine. Rat. Po cijele dane uz padinu se penju topovi, a niz nju kotrljaju glave. Kad grune u šumi, drveće se uruši prema rupi u zemlji kao da se rana sama zatvara; a na ravnini pak rupu ispuni kiša pa se naniže stotinu jezeraca. Reklo bi se – gotovo lijepo. Toplo. Tiho. Plavo nebo u jezercima.

- Stani malo, jebem ga, đe si navro – Merđan viknu na Ciganina iza sebe, Ramba, debeljka obrijane glave. Spusti grubo svoj kraj nosila, a čovjek koji je ležao na njima zastenja. Rambo je stiskao zube, spreman nastaviti dalje, a Merđan brisao znoj i slinu što mu se objesila s usta.

- A jest konjina težak, ima u njem sto kila! Jozo, odavno u polusvijesti, nogavice zakrvavljene do prepona, to je ipak čuo. Htio je dignuti šaku, tko ga to sada ovakvog zajebaje, ali tijelo mu je beživotno ležalo. S nosila se klatila ruka, ponekad bi je uz tijelo vratio šesnaestogodišnjak, glave uvučene u ramena, koji je stajao uz nosila. Oko njih nije bilo gotovo ničega, malo kamenja i sitnog grmlja. Gore, sa šumovitih uzvisina je sijevalo, prema njima ili u nekom drugom pravcu, nisu znali, jer tutnjalo je sa svih strana.

Dado nije znao što bi, pa ocu kojega je tresla groznica stade rukavom brisati čelo. Merđan je podigao nosila, osluhnuo kratko, provirio iz grma – uspjevši samo preletjeti okom prostranu nizinu pred njima – i pljunuo:

- Ajd sad – potrčali su obojica s nosilima, znoj im kapao niz lica, blatnjavi dronjci od hlača zapletali se među nogama. Samo su grabili prema šumarku koji se uzdizao s kraja čistine.

- Jel ono pravo? – Merđan se osvrtao u trku.

- De, matere ti, izvadi još i kompas. Trčiiii! – pogura ga Rambo upirući u stražnji kraj nosila.

Jozo je konačno došao k sebi. Shvatio je da su ga položili između dva debila. Kamen mu pade sa srca kad ugleda nad sobom gusto granje umjesto otvorenog neba s kojeg ga je sunce dva dana pržilo dok ga nisu našli u travi, pokošenog.

Usred šumarka nalazila se planinska kućica, onako visoka i uska, ali zaklonjena, u kakve su po Vlašiću smještali ranjenike. Dvojica Cigana preživjela su još jedan krug. Prešli su s one strane gdje ljudi padaju ovamo, na drugu, među kućice, u improviziranu bolnicu, gdje ih ponovno dižu na noge. Kada su se svi podijelili na naše i njihove, pa čak i ljudi u bijelim kutama, nitko nije garavu braću vidio kao svoje, a oni kao da za tu njihovu igru nisu marili. Zato im oružje nisu davali. Cigani su samo kopali rovove i prenosili ranjenike, jer ih metak nije htio. Nikome zapravo nije padalo na pamet trošiti municiju na ljude koje druga strana neće ubrojiti u žrtve.

Rambo je izuvši cipele mirno sjedio na travi, a Merđan se držao za leđa i jaukao. Kad vidje da se Jozo probudio, dobaci mu:

- Majstore, života ti, de barem deset maraka za pivu, ruke nam otpale.

Ali se odmah morao zakloniti za panj jer ga je Jozo, onako ležeći, gađao prvim kamenom koji je dohvatio:

- Oca ti tvog... da ti tvog... - i ponovno se onesvijestio.

- Doktoreee - zacvilio je Merđan iza drveta kao dijete. Do njih se iz kuće lagano došeta čovjek u raskopčanoj bijeloj kuti, potkošulji i trapericama. Tihim glasom se predstavi:

- Doktor Admirović - i mahnu rukom prema kućici. Dotrčaše dvojica, Cigani im pomogoše podići nosila.

- Ko li jadnika ovako uneredi? - upita doktor.

- Ma balije - automatski će Merđan gledajući šahovnicu na Jozinu prsluku. A onda dignu pogled prema doktoru i ugleda na njegovoj kuti ljiljane. - Ovaj... ustaše! - brzo se ispravi. Zbunjen, uze gledati sad jednog, sad drugog. Ma otkud znam, pusti me, života ti, ako očeš, uzmi ga, ako nećeš, da ga vraćam de sam ga i našo.

Cigani ubrzo krenuše natrag, osvrćući se, a kad malo odmakoše, Rambo prilijepi jednu otraga Merđanu; odjeknulo je sve do kućice.

Dado je stajao skamenjen sve to vrijeme. O balijama je samo slušao priče, viđao ih iz daljine kako vire iz rovova i pretrčavaju, ali nikada nije bio ovako blizu baliji. Zamišljao ih je s krvavim očima i životinjskim licem, a sada jedan stoji pred njim, sijede, na stranu počesljane kose, blagog pogleda i tihog glasa. Još se i nasmijao kad je odjeknula Rambova šljaga:

- Momci se malo zabunili, hrvatska je bolnica na drugom kraju. Al neka ga ovdje.

Oca su unijeli unutra. Dado se prilijepio uz njega stišćući mu ruku.

*

U vremenima kad je trajanje kazna, a postojanje teret i kada je želja za pravdom zapravo samo izraz sklonosti apsurd, cijeniti i spašavati život znači imati smisla za šalu.

Bilo je vrijeme za previjanje. - Ranjenici zamotanih glava, prostrijeljenih ruku i nogu i rasparanih utroba napunjenih gazama ležali su na dvadesetak kreveta u prostoriji kojom se iz maslinastih vojničkih deka natopljenih usirenom krvlju širio ustajali zadah. Dvije sestre su trčale oko kreveta, a za njima se vijorio dugi trag zavoja. Kad im se u žurbi pridružio i doktor, nastala je velika zbrka: jednako su jaukali i liječeni i oni koji su tek čekali na red. Sada se u orkestru pridružio i Jozo. Iako njegove rane nisu bile najteže, njegov glas bio je najjači.

- Aa - joooj, sine, zovi nekog, zooovi...

Dado je dugo promatrao prizor, mjerio svakog ranjenika i bilo mu je neugodno zbog očeva kukanja. Reče grubo ocu:

- Koga bolan, tamo eno vraćaju bubrege u čovjeka?!

Pokraj njih je protrčala sestra, a Jozo se izdera za njom:

- Tabletee, boli...

A ona s kraja prostorije, zastavši na vratima, reče:

- Ti bi tablete, ha? Evooo! - stisnu mu s te daljine „bosanski grb“, dok joj je s rukavica kapala krv, i ode smijući se.

- Mater balijsku, mater... - bacao je sve limene posude za hranu oko sebe, udarao se šakama u prsa - oće me pustit da umrem ovde, gamad! - iz Joze je provalilo, nakon što se pola dana suzdržavao gledajući ljude s ljiljanima na ramenima.

- Da vojnik ovako umre, sramota! Će je tu čast...

- Šuti malo, stari, majke ti - prekinu ga Dado. Činilo mu se da je otac izvan životne opasnosti, da mu trebaju samo očistiti nogu od gelera i mogao ga je opet mrziti slobodno, punim srcem.

- Rekli su meni Cigani kako si ti ranjen. U kurvarluku! Nisi se stigo ni obući, oni ti gaće zakopčali. Reci još jednom balija i reći ću sve majci - osjećao je sram za obojicu.

Jozo se zagleda u sina pogledom koji je govorio:

- Ti ne bi napravio takvo što, jel tako?

Dotrčao je konačno i doktor... Tko se to dere i baca stvari, nažalost, lijekovi samo za najteže slučajeve, sad će on njemu već nekako pomoć... Premjesti Jozu u kolica što su stajala u kutu prostorije i nožem raspara odjeću na njemu. Sve je bilo zakrvavljeno, ali se ispostavilo da su rane samo po lijevoj nozi, da su geleri zaobišli genitalije za dva-tri centimetra i da je koljeno iskočilo iz zgloba.

Primakao mu je stolicu i pokazao rukom:

- Stavi malo nogu tu da bolje pogledam!

Pomogao mu je Admirović držeći nogu za krvavu potkoljenicu - Dado se bojao da će noga doktoru iskliznuti iz ruke - odmjerio ju je malo, a onda jednostavno, svom težinom sjeo na nju. Čuo se mukli škljocaj, kao kad padne sklopka. Zglob je uskočio natrag.

Jozo je poskočio s kolica, ispustio dugi krik, otegnuto, i ponovno pao u staru dobru nesvjesticu. Nitko se od ranjenika nije osvrnuo. Dadi nije bilo žao. Sjetio se bolesne majke u krevetu, noćima same i napuštene; oca su pustili na dio fronte daleko od puškaranja da primi kakvu plaću kao dobrovoljac, a on se propio i prokurvao. Dado nije nalazio psovku kojom bi mu pokazao koliko je ljut i ogorčen, a nije ni znao što da kaže majci. Izašao je da ga više ne gleda i prosjedio do jutra pred vratima planinarske kuće.

Unutra je otac cijelu noć zavijao, stenjao, psovao. Srećom, na njegovu „mater balijsku“ nitko se nije osvrtao, svi su otupjeli, pustili budalu da bunca, sve dok pred zoru nekome od ranjenika nije prekipjelo. Repetirao je pušku. Na taj zvuk svi su se skamenili, a Jozo se pokrivačem pokrio po glavi. Znao je da je negdje u mraku cijev uperena u njega. Na tren je pomislio da je metak ispaljen i da putuje prema njemu jer je osjećao miris baruta. Ubrzo shvati da je to samo miris paljevine što dopire kroz otvoren prozor.

Tek kada je bio siguran da je svaki zvuk zamro i svaki dah zastao, vlasnik prsta na okidaču protisnu:

- Oćeš začepit? Oćeš?!

Jozo stade drhtati i plakati ispod pokrivača. Ako je i zgriješio jednom, nije puno, niti je jedini, zašto ga sada Bog ovako kažnjava, prvo će izgubiti nogu, a onda će se još ovi napiti njegove krvi. „Prejadan je ovo život, Bože, da bi ga Sebi uzeo“, bila je njegova molitva.

Srećom, doktora Admirovića, liječnika s njemačkom diplomom koji je ovdje ostao krpiti rane, svi su poštivali, pa su i prihvatili njegov zahtjev da ostave na miru blentavog Jozu.

Strah ga nije napuštao sve do jutra, kada je doktor u bijelim rukavicama, držeći skalpel u jednoj ruci, drugom otkrio zgužvani pokrivač. Zapljusnuo ga je smrad znoja. Jozo se pravio da spava i tresao. Prvo nije dao da ga diraju, onda je kumio da mu spase nogu pa se opet otimao, dok su mu po nabrekli ranama kopali gelere. Komadić po komadić.

- Najbolje me ubij odma, krvopijo turska - podigao je glavu s jastuka bliže doktoru, dok su mu po vratu iskakale napete žile.

Admirović baci skalpel i ode u susjednu sobu. Ondje se ugrizao za usnu, stisnuo šake i zube, ali nije uspio zadržati muku u sebi...

- Stoka jedna... ja liječim stoku...

*

Sve je jedan veliki kaos, nastao ni iz čega i sve će se uskoro pretvoriti u ono iz čega je i poteklo - u veliko Ništa. Kaos je nerazmrsivo tkivo od tisuća staza, tisuća putanja kojima se kreću životi, izbačeni iz ležišta, zasebno, besmisleno... Jedni kopaju rovove noću dok danju spavaju, drugi pucaju naslijepo, neki pretrčavaju, bježe ili trguju, neki traže, sebe, druge... Kaos u kojem svatko ide svojom linijom, dok se ona ne istroši ili dok se dvije ne sudare, a onda se dalje nastavi samo jedna. Onoga koji je brže potegnuo.

Dadi je dosadilo očevo zapomaganje, namjeravao je obići majku, ali ni nju nije mogao više vidjeti. Znao je da ne bi pred njom uspio sakriti očevu sramotu. Tako je lutao vlašićkim njivama, od rova do rova, odsutan, svojim nekim putem, poznavajući staze do kojih ne dopire

pogled snajpera. Kod hrvatskih rovova su na vrećama pijeska sjedili Rambo i Merdan, nabadali čakijama mesni odrezak iz konzerve i pili mlijeko.

- Imam nešto pitat vas dvojicu – grubo ih je prekinuo, a oni u čudu isturili masne brade, pomislivši da su i njega i oca mu zaklali oni gore u kući.

- Treba mi alkohola. Odma.

Njih dvojica se pogledaše.

- Nije ti ovo samoposluga. Piće i cigare su ti ovdje ko suho zlato. Nemaš ti tih para. Gonjaj odavde.

- Onda ću reć ovima ovdje da ste mi oca odnijeli ravno Muslimanima. Odrat će vam kožu.

Merdan skoči, prevrne konzervu i mlijeko po Rambu, stade grliti Dadu:

- Stani malo, života ti, što si tako nagao...

I iskopa mu iz zemlje pored rova tri litre konjaka.

- Djece mi, to je sve što imam.

Jozo se obradovao konjaku kao dalekom rođaku. Prvo je naglasio da već dugo ne pije i da ne podnosi alkohol, ali sada mora, „srce će mu inače stat od bolova, drugačije neće izdržat, tko će ga razumjeti ako neće rođeni sin“. Pa krenu ulijevati. Pio je najviše noću i ujutro jer je oko podne Meho donosio ručak, a nakon obroka alkohol je slabije djelovao.

Svaki dan u isto vrijeme ranjenici su gledali kroz prozor kada će se ukazati krezubi, grbavi starac na konju kojemu je vojska plaćala tu uslugu. Mehina je žena svaki dan kuhala sedam lonaca variva koje je on kroz šumarke uznosio do planinarske kuće. Ranjenici bi ga prepoznali u daljini kako, uvijek u istom pletenom puloveru, susakom udara konja po znojnim butinama da upre u brdo, a onda istim susakom kad oslabi od podvikivanja („Oj Sokole, oooj..“) zgrabi ono malo piletine iz lonca da se okrijepi. A Sokol je bio i gluh i šepav, star, tvrdoglav konj koji je zastajkivao svakih desetak metara.

Navikli su srkati Mehino vodenasto varivo, bez mesa i krumpira, koje je vonjalo po Sokolovu znoju.

Kako se otac od boce nije odvajao, Dado je odlučio da će dežurati kraj njega. Drugu večer,

kada su mu izvadili najveći geler, toliko se zarakijao da je usred noći potekla iz njega pjesma. Na susjednom krevetu ležao je debeljko i palio cigaretu za cigaretom. Sutra mu vade metak koji mu leži duboko u ramenu pa tranzistorom krati svoju nesanicu.

*U lijepome starom gradu Višegradu
gdje duboka Drina vjekovima teče...*

Krčalo je iz maloga zvučnika.

- ... *oj vjekovima tečeeee* - pustio je i Jozo glas digavši u zrak ruke. - Ajmo, crkotine, pjevajte. Ma šta vi znate šta je pjesma - zaorio je dalje sam:

*... ostade mi samo tužna uspomena
ašikovat s dragom skoro svako veče.*

- Jooj, pjesme! Ko to pjeva?

- Himzo - netko će tiho iz mraka.

Jozo se spusti u krevet i mirno prizna:

- Dobar je. - Pa onda ponovi: - Do-bar.

Dado mu je uzeo bocu iz ruku i odložio je na drveni pod udarivši njome tako da u zrak štrcnu vodoskok konjaka. Jozo je dobro poznao izraz dječakova lica kada ga nagrizi srdžba. Naslijedio je to od njega. Dado nije ništa rekao, nije ni morao. Jozo se počeo sam opravdavati:

- Edita. Nikad me nisi pito kako se zvala. Edita. Nemaš ti pojma, mali... To je bila žena - oko mu zasuzilo pa nastavi pričati zatvorenih očiju. - Jest, Muslimanka, ako si to mislio. Svi su je znali. Onakve noge i sise, uh... Ako ti iko kaže da nije čuo za nju il da se nije okretao za njom, pljuni ga, laže. Šta ćeš, muški se u ratu oklošare i propiju, a žene prokurvaju - stisnuo je lice u neku grimasu, cijedio muku na oči. - Za milimetar me promašio metak na straži. Snajper. Samo me nešto opržilo po glavi. Kapu mi okrznuo - sad se počeo kesiti. - Spasio me svrbež. Svrbež, jebote! Ha, ha! Ja se sagnuo da se počešem i tu me okrzne. Popišam se na život, sutra mogu umrijeti. Sutra! Niko nema sreće dva puta, mislio sam i trčao prema Editinom selu. Barem još to napraviti prije nego što... - poklopio se jastukom.

*

Glad. Smrt. Beznađe. Nemir. Krv. Psovke. Bol. I to je sve. Izvan toga nema ničega. Ako i ima nešto, to nije dio njihovog svijeta. Nije možda ni ljudsko. Ljudsko je ovo tu.

*

Cijelu noć zrak je bio čist. Onako bez mirisa dima i paljevine nadirao je kroz otvoren prozor iznad Jozina uzglavlja i širio se prostorijom. Pred jutro se Jozo prepao te praznine, počela ga podsjećati na smrt. Debeljka s tranzistorom prenijeli su prije dvanaest sati u sobu za operaciju, toliko ima otkada je primijetio da se sa susjednog kreveta više ne dižu oblaci duhanskog dima i ne čuju sevdalinke. Praznina kao u grobu. Stade ulijevati u sebe konjak.

Pred jutro je Admirović prišao praznom krevetu i počeo ga pospremati. Nisu spasili debeljka, iskrvario je na stolu. Kad je na krevetu ostala samo daska prikovana na četiri noge, doktor sjede na nju i zagleda se u pod. Jozo ga je cijelo vrijeme pratio očima.

- Doktore - zazva ga otkrivajući bocu ispod deke.

- Ne mogu.

- De, jebem ga, ko da bi ja nekom reko...

Doktor se na tren zagleda u njega.

- Koji si ti... - zakima glavom i nasmija se, kao da ispušta neku težinu iz sebe.

Jozo prvi put osjeti nekakvu bliskost s njime, sažali se nad čovjekom koji nosi još jednu smrt na svojoj duši.

- Jel tako da ne moraš više kopat po meni? - htio je iskoristiti trenutak.

Zagnojiti će ti se rane. Onda si gotov. Svi ovdje jednom kažu *zbogom, doktore*. Na ovaj ili onaj način. Ti biraj kako ćeš.

Cijeli dan se Jozi vrtjele te riječi u glavi. A onda je otkrio nogu, odmotao zavoje, pozvao sestre i ugurao rub pokrivača u usta. Puna četiri sata rovali su mu noževima po nozi i na kraju je zalili konjakom. Izgubio se i došao k sebi tek idući dan.

Podigli su ga, blijedog i slabog, na ručak. Dan je bio sunčan, Meho je sjedio s njima i strugao blato s čizama. Ranjenici Mehu jedva dočekali, nije ga bilo dva dana. Kad su dobili zdjele s varivom, svi navališe uranjati prste u varivo i trpati krupne komade mesa u usta. Jedan od njih dođe napokon sebi između dva zalogaja:

- Stani malo, otkud meso unutra?

Žilavo i bezukusno, ali ipak meso. Već su gotovo svi dovršili svoje porcije. Ranjenika koji je ležao uz prozor ugleda kolica na mjestu gdje je inače bio vezan konj.

- A đe je Sokol? - izusti i svi uperiše pogled prema Mehi koji je i dalje mirno čistio čizme. Tek valjda nakon pune minute čuđenja reče da skine oči sa sebe:

- Crko, brate.

Oni pogledaše komade mesa koji su ostali na dnu zdjele. Iz Joze provali smijeh, grub kao iskašljavanje. Svi mu se pridružiše. Grmjelo je ubrzo cijelom kućom od smijeha, frcale su suze, iskašljavalo se i hroptalo, pištalo, ljudi su se tukli u prsa. Muzika razgaljenog hroptanja širila se šumom kao vlašićki vjetar.

Još dva dana Jozo je proveo ondje, a treću je zoru - ni sat duže nego što je doktor odredio da mora ležati - dočekaio pospremljenog kreveta i složenih stvari. Došao je Dado da ga odvede. Otac se oslanjao na sina šepajući prema izlazu. Ostali su još spavali. Bilo mu lakše iskrasti se ovako. Nije znao što bi im rekao. Ali kada se nakon dvadesetak metara okrenuo da posljednji put vidi kuću, netko je ipak, budan na vratima, gledao za njima.

- Zbogom, doktore Admiroviću - mahnu Jozo i nastavi šepati niz šumsku stazu. Dvije sjene progutala je jutarnja magla.

SAFARI

- Možemo mi ovako sve dogodine. Nama se ne žuri, a bome ni tebi. Samo ti mene gledaj, moja ružna njuška zadnje je šta ćeš vidit u životu. Eeee, sokole moj, satro je Merimović i tvrđe, lomio i žilavije, a kamoli neće nekog Ismeta iz Stojkovića - hodao je oko stola Merimović, suh i klempav čovjek na kojem je visjela uniforma. Ime nije imao, predstavljao se prezimenom.

- Može bit i da ništa ne znaš. Može bit i da nisi kriv. Al neko mora bit, zato ti je bolje da pričaš, i šta znaš i šta ne znaš. Jer oni odozgo će stisnut mene, ja tebe i odosmo obojica u pizdu materinu. Dok si kod mene - lupao se po ljiljanima na ramenu - još se možeš izvuć. Drugi te neće vako slušat. Onda kad se tebi propjeva, bit će kasno - recitirao je Merimović svoj govor, skaćući s prijatnje na prijateljstvo i pruženu ruku, pa natrag.

Bolje nije mogao ni znati dojučerašnji stolar iz Travnika kojem su vojno-policijske metode bile špansko selo. Ali Ismetu je upravo ta šlampavost i nespretnost početnika kojem su dane prevelike ovlasti, bila najstrašnija kombinacija. Stolica ga je sveg progutala, leđa je povio, glavu svijetlih i rijetkih vlasi uvukao među ramena, a noge podvio pod stolac. Nigdje prozora, nikoga, samo njegov strah pod slabom žaruljom, nisko obješenom o dugi kabel sa stropa, kao pod povećalom.

- Znaš li ti koje je ovo sranje? - naslonio se Merimović na stol. - Međunarodno, sokole. A to ti je najveće sranje, veće od svih koje možeš zamislit. I tu nema zajebancije, jel tako, Matko?

- Tako je - oglasio se debeli tromi čovječuljak koji je do tada drijemao zavaljen u stolicu preko puta Ismeta, nogu podignutih na stol. Njegova šutnja Ismeta je strašila.

- Bit lud nemoj. Štitit nemoj. Ni štitit koga nemoj. Jer si najebo. Ja odavde bez krivca ne izlazim i točka - Merimović bi žarulju svako malo zaljuljao pa bi se od njih trojice stvorile tisuće sjena.

Ismet je ovakve scene vidio samo u filmovima. Nije znao složiti rečenicu jer mu mozak još nije počeo raditi. Kako se našao ovdje, hoće li izaći živ, što žele od njega, na što su sve spremni? To su velike stvari, preteške za njega. Niti ih može podnijeti, niti raspetljati njihov početak, a kamoli kraj.

- U pizdu materinu! - lupio je Merimović šakom o stol. Ismet poskoči, a Matko odmjeri

dugonju ispod oka i navuče kapu na čelo. – Vani bjesni rat, a ti se Merimoviću zajebaji s ovakvim tulcima!

Stao je Ismetu iza leđa, približio se njegovom uhu i lošom glumom zaprijetio:

– Dva mrtva Šveđana, eeej! Znaš li ti koliko nam je ambasada i glavešina iz Unprofora za vratom?! Poklat će nas ko kokoši, neće ni trepnut.

– Ja, ja, ja sam samo... – počeo je mucati Ismet.

– Znam, nisi ti. Ali si vidio nešto, nemoj mi reć da nisi.

– Vidio sam samo...

– Neka, polako. Ajd fino ispočetka.

*

Na ulazu u Novi Travnik, u golemom kukuruzištu nekad državnog, a danas ničijeg vlasništva koje je svladao korov, ugnijezdio se kamion. Mrkli mrak, nigdje u okolini ni svjetla ni kuća, zimski vjetar mete sve pred sobom, rijetke pahulje suhog snijega odapete vjetrom kada pogode bodu kožu. Suha kukuruzovina glasno šušti i teško da se išta drugo može čuti. Na prikolici kamiona u dva reda sjede ljudi zbijeni jedni do drugih tako da dišu susjedu u zatiljak, postaju nervozni, svjesni da su lake mete.

– Pa di je, jebem ga?! – glas je dopirao iz onog reda nasuprot Ismetovom, ali se nije moglo razaznati iz čijih usta.

– Ko? – trznuo se njegov susjed tek toliko da otrese sa sebe mračno lice koje mu se unijelo u intimni prostor.

– Ko je, da je, najebo je – reče netko treći, repetirajući, pa pripali cigaretu, a za njim to učiniše i ostali. Sada je na prikolici titralo dvadesetak sitnih crvenih žeravica. Ljudi se stadoše komešati, namještati.

– Skopljaković, jebem ga smotana – ponovi prvi. Izvadi nož čiju oštricu kratko osvijetli cigareta i stade strugati njome o ogradu kamiona.

- Skopljaković, onaj limar? Njega čekamo? E onda ga jebaji. S njim sam u školu išo, stoka nikad na vrijeme nije došo na čas – netko će iz mraka, s mjesta gdje se nije crvenio žar.

Dok su jedni oštrili noževe, drugi su, po tko zna koji put, repetirali na šuškanje vjetra kroz kukuruzovinu. Samo zvukovi, zveket i detalji osvijetljeni cigaretom – stisnuti zubi između razmaknutih usana i titravo oko čiju sljepoočicu trlja vrh cijevi.

- Uvijek se vas čeka – nije izdržao netko iz prednjeg dijela prikolice gdje je sjedio Ismet.

- I, šta? -skoči drugi, začu se tresak čizama i izvlačenje oštrice iz korica.

- Ko vas jebe, idite sami!

Taman nekako smiriše obojicu kad ih prekide zvuk lomljenja stabljika. Svi uperiše cijevi u tom smjeru. Neke su stajale čvrsto, neke drhtale.

- Spuštaj puške! – bio je to vozač koji je sa sobom vodio još nerazbuđenog Skopljakovića. Posjeo ga je na suvozačevo mjesto da mu netko u kabini ne otvori grlo. Vozač navuče i ostatak cerade preko otvora prikolice. Zavjesa se spusti, putnike poklopi još tvrdi mrak i strah se uvuče u kosti. Možda je netko nekoga i poznavao, ali nitko nikome nije vjerovao. Mrak se brzo ispunio uzdisajima i prodornim smrdom znoja.

Nakon dvadesetak minuta vožnje kamion stane. Naglo kočenje razbudi one koji su zapali u polusan. Čuli su da je vozač izašao, pucale su mu grančice pod nogama. Prikolica je zanimjela. Opet su u nekoj pripizdini. Vozač zazviždi dvaput kratko i odnekud se pojave četiri čovjeka, brbljavi domaći Bosanac, jedan koji je miješao naš i strani jezik i dvojica koji su govorili smiješnim jezikom. Ubrzo im razgovor prekine jedan s kraja prikolice koji ustane, nagazi nekoliko nogu, nervozno razgrnu ceradu i iskoči van.

- Koja sad pizda materina?! Oćete da pocrkamo unutra, ili vozi ili nas istovaraj!

- Oprosti, šefe... evo ga, šefe... – sve ih potapša brbljavac kojem su svi bili šefovi pa ugura trojicu koju je doveo. – Mjesta, šefe, još malo, evo.

- Ma di ćeš, meni na glavu?!

- Znam da je tijesno i vruće, evo još oni i gotovo.

Dovuče nakon toga brbljavac i tri velike vreće. Oni unutra ugledaše ruke ispod cerade koje pružaju pivo, limenku za limenkom, ispričavajući se još uvijek.

- Pa cijelu noć nas jebu, šta je ovo - prigovarali su.

- Znam, imate vi svog posla, ali imam i ja, ko da je meni...

- Ovo ti pivo skroz toplo - netko će ispod cerade.

A nepoznati brbljavac će u odlasku:

- Eee, niste vi žedni...

- U, mamu ti... - jedni krenuše da iskoče, drugi ih stadoše zadržavati, ispod cerade sve živne.

*

- Čee-kaj malo, sokole - Merimović protrlja čelo. - Prvo, u kamionu je znači bilo i jednih i drugih?

- Kojih drugih? - bezazleno će Ismet.

- Pa to, mislim, i naših Muslimana i Hrvata?

Kad je Ismet kimnuo glavom, Merimović je kliknuo od olakšanja:

- Eto ti ga, Matko! Neće Merimovića niko zajebavat. I odozgo su rekli da je zajednički problem, ja sam to i prije znao, pa ti sad vidi.

Matko se preko volje uspravio u stolici, protegnuo da se razbudi i tek kad progovori, Ismeta začudi njegov unjkav dječji glas, mekan, ali pakostan.

- Onda, ko je taj brbljavac koji ih je doveo?

- Ne znam, domaći nije. A može bit i da živi vani. Znam da je za to neke pare dobio - Ismet se bojao uperiti prst u bilo koga i izgovarati imena.

- Ajmo onda, di vas je vozilo? - Merimović je davao dinamiku svojom nervozom.

- Na Vlašić. Tražili su ljude. Navodno su preko stizali Srbi, stali se grupirati. Imali bi nas ko na dlanu.

- I zašto baš vas vozilo?

- Pa za petsto maraka mjesečno, pušku u ruke i šibaj! Bolje neg da tovarim drva. Čuj, zašto!

- Ismet se više začudio njihovoj namjeri da ga natjeraju da se osjeti krivim nego glupavom pitanju.

Merimović mu prisloni cijev na čelo:

- Sa mnom ćeš morat malo drugačijim tonom - glas i silueta su mu bili mirni, ali mu je donja usna drhtala, kao i prst na okidaču. Soba je zamrla i svjetlost žarulje se zaledila. Ismet nije stigao zažaliti niti odvtjeti svoj ionako prost život, ometala ga je žarulja što ga je bola u mozak.

- Znači, tako su Šveđani završili s vama - nastavio je Merimović kao da se ništa nije dogodilo. - A kako ste se razumili, da mi je znat.

- Dvojica su bili čisti Šveđani. A treći je valjda nekad živio tu, znao je njihov, a naš nekako smiješno - Ismet shvati koliko je tanka linija između života i smrti u ovoj sobi. Mora surađivati, možda na ishod svega ovoga ipak može utjecati. - Čak je taj treći bio i žut ko ostali. Zato smo ga zvali Fanta.

- I dobro, kog vraga su tu radili?

*

- Ne dam i ne dam - vozač se protivio, odmahivao rukom, a Fanta kaskao za njim:

- Što, care? Nemati opasnosti, ni malo - bilo mu je teško moliti na jeziku koji je gotovo zaboravio, a i vozač je bio tvrd.

- Nikakve puške nisu bile u dogovoru. Plaćen sam da vas prebacim s ostalima na bojište i to ću, boga mi, i napraviti. Oružje tvojim budaletinama u ruke ne dam.

- Ma to okej dečki, ja znam...

- A đe su ti sad, božji čovječe?! A tek smo krenuli.

Oba Šveđanina još su na prikolici pokazali da su ispaljeni do daske. Jedan tih, drugi bučan,

ali jednako pomaknuti. Sve im je bilo zabava, pjevali su, glasno razgovarali, naliježali, a jedan je čak htio iskočiti iz kamiona kad je na brdu vidio kuće u plamenu. Fanta ih je u isto vrijeme i korio i poticao smijehom. Pravo je čudo što ih nitko iz kamiona nije skratio za glavu.

- Ti, zemljak, meni pomoć naći moje prijatelje - trljao je Ismetu rame kao da se znaju godinama, dok je on sam proklinjao kud baš njega nađe.

Samo što su na minutu zastali u Gornjem Vakufu kako bi ukrkali oružje, oba Šveđanina se izgubiše u gradu u kojem u ovo doba noći nisu mogli naći ništa dobro. Na ulicama ni psa, svi prozori zakovani daskama, kapije povezane žicom. Nigdje svjetla, svjetiljke na zidovima polomljene, okružene rupama od metaka. Još jedan od stotinu gradova duhova.

Fanta i Ismet krenu u potragu. Gazili su sitnim koracima, šuljali se uza zid, pa se sami sebi čudili od koga se u ovo gluho doba skrivaju. Najgori su ničiji gradovi. Metak može sijevnuti niotkuda. S tavana neke kuće začu se čak huk sove. U trenu svi zastanu - preko ceste pretrča nešto nalik vuku. Pojava je bila krupnija, šapa debljine ljudske ruke pod kojom je pucalo razbijeno staklo. Hodala je uza svijetli zid i njezin tamni obris sada se jasnije ocrtavao. Nešto nije bilo u redu s glavom, svi su spazili njezin čudan i izdužen oblik. A kada se zvijer okrenu prema njima, shvatiše da u zubima drži nešto izduženo, nalik na batrljak. Na zvuk repetiranja životinja šmugnu kroz razbijena vrata u kuću. Svatko barem pet puta opsova, da im mater švedsku.

Cijeli grad su prešli u pola sata i nađoše ih napokon u krčmi na pustoj cesti, blizu autobusne stanice. Fanta ih protrese obojicu, malo je glumio da je ljut jer su Šveđani bili načisto ukomirani, ali onda se nasmije i kucnu s njima glavama kad je vidio da su sami kupili oružje. Pod stolom su ležale tri vreće municije. Pošto su nekoliko puta nazdravili, omamljeni Fanta stade grliti Ismeta:

- Care, hvala. Bez tebe... nikako ne naći. Ti jesi ljudina.

Ismet je uzmicao dok su se trojica Šveđana uzvrtjela oko njega kao djeca, pjevajući na svom smiješnom jeziku i gurajući mu krigle u ruke.

- Ovo ti moj prijatelj dati - izvadio je Fanta smotuljak i Ismet se morao pošteno napregnuti da razazna bijeli papirić veličine vrha nokta, između dvije prozirne folije. - To u usta. Oni imati puno toga i para.

- Neka, brate, ja i bez tog zapadam stalno u belaj!

Fanta se malo rastuži, pa se nečeg sjeti, okrene se da mu nešto objasni, pa se vrati:

- Ti se njemu sviđati. Evo, rejbanke, bar sedamsto maraka. Tebi sto. On imati troje. Mi tu ne smetati. Vi trebati vojnike, mi pomoći.

*

- Kako ne znaš dalje?

- Ne znam poslije, ništa. Sve mi se... - Ismet se počeošao po glavi, činilo mu se da ga ona žarulja grije, da mu gori glava. - Kažu da su svu trojicu našli pred jutro zakrvavljene, jedan je čak i ugrize imo.

- Čija krv? - sada se malo i Matko zainteresirao.

- Kada su ih našli, buncali su o nekom čudovištu s kojim su se hrvali, šta ja znam, mahali noževima pa ih neki gorštak uhvatio, prislanjao im oštricu na grkljan, bogtepitaj šta sve ne napričaše.

- Ma mani to, valjda zvijeri u Švedskoj vide samo na televizoru, a kod nas vukovi šeću ko kokoši - prekinu ga Merimović, jer ipak on vodi ispitivanje.

- Valjda. Kažu da su bili u bunilu, nešto ih je prestravilo. Opet su otišli predaleko sa zajebancijom.

- Šta ti meni stalno „kažu“? Će si ti bio, bolan?

- Meni se malo... tamo, u kafiću - Ismet se zacrvenio, a onda nasmejao kao što se čovjek smije iskustvu kojeg se rado sjeća.

- Bogte, al me opičilo! Ono što su mi dali, onaj papirić.

- E! Šta to!

- Pa to je trip. Četiri sata, do jutra, kavana se vrtila oko mene. Sve me pusti, pa opet primi, i tako stalno. A sve smiješno, smrt me ne bi uozbiljila.

- Dok okolo hodaju zakrvavljeni stranci i kupuju puške?
 - Izlazio sam ja iz kavane pogledat. I pisat. Al džaba. Od onog vraga jaja se stisla ko lješnjaci, pa ga pronać ne možeš. Puca mjehur, a ti se ne možeš koncentrirat. Napinješ, upireš, ali ni kapi. I tako deset puta. Koje sam muke vidio... I to nije sve.
 - Šta bi? Merimović konačno pomisli kako je dočekaio smisao i konac ove priče.
 - Ukrali mi naočale. Rejbanke.
 - Kako, ko?
 - Ne znam. Ukrali mi ih s glave. Valjda neko pored mene za šankom. Primijetio sam tek u prikolici.
 - S glave, kažeš?
 - Taman tako.
- Pljaaaas! Kad je pala ćuška, Ismetu se ona žarulja rasprsnula u tisuće rasplesanih zvjezdica.
- Mater narkomansku! Jebem ti život, jedini svjedok i em mutav, em budala!
 - Polako - Matko se uspravio u stolici i samim time smirio Merimovića. - Ajd reci bar neka imena, nešto si zapamtio.
 - Ma kakvi - trljao je Ismet zažaren obraz - jednog smo zvali Mutavi, taj ni švedski izgleda nije znao kako valja. A drugog Onaj S Rejbankama. Onog križanca nazvasmo prvi dan Fanta i osta Fanta.
 - De, narkomanu, nastavi, jeste konačno stigli do Vlašića? Valjda se toga sjećaš?

*

Zimi Vlašić ima u sebi nešto od onog teškog tromog mira, beživotnog i pustog, koji ima prizvuk smrti i bez rata. Teško je bilo raspoznati je li ondje ratište i ubija li se uopće. Dovedi su ih gore s oružjem te golemu padinu ispresijecanu uvalama i šumarcima proglasili ratnom zonom, premda im se činilo da je čisti grijeh ovakvu ljepotu, mrtvu, ali ipak ljepotu, uprljati barutom i krvlju. Nakon dugog zaobilaznog putovanja, s predasima u skrivenim, sve bjeljim

šumarcima, čim su izašli iz kamiona koji im je utrobu izvadio po grubim šumskim cestama, zapljusnu ih nepregledna bjelina snijega. Kraj joj se nije nazirao. Nije bilo izlaza. Na valjda minus deset ispod ništice lagani vjetar pretvarao je kožu na licu u beskrvnu koru. Stali su navlačiti ovratnike uniforme do usta, preko ušiju, uskoro će postati hladnije.

- Od koga da čuvamo ovu vukojebinu? Ko nas dovede ovamo? - psovali su i gazili uskom prtinom prema šumarcima dalje, prema vrhu, prema ničemu.

- Strategija, brate. Odavde su ti i Travnik i Vitez i Vakuf ko na dlanu. Sad zamisli da su tu Srbi.

- Manje priče, pruži korak. Samo nam još treba da nas mrak uhvati na ovoj čistini - tjerao ih je vozač s kraja kolone kao stoku od trideset grla koja je teško vukla noge jer zna da ide na klanje. Svi su dotad već pljunuli po sto puta na svaku marku koja im je ponuđena za ovaj samoubilački posao.

- Evo nas! - najednom će vozač i baci torbu u snijeg.

- Koji k... - svi su zastali u hodu.

- Stigli smo.

- Ma zajebaješ nas - prodera se netko iza Ismeta i prasnu u smijeh.

Njemu ni malo nije bilo do smijeha. Zakoračili su u neki šumarak, oko njih borovi grana povijenih od teškog snijega. Kroz rijetka stabla pucao je pogled na čistinu koja ih je poput debele bijele linije odvajala od šumaraka što prema drugoj strani Vlašića. Samo što su sjeli da odahnu, sunce zađe za stijenu na vrhu i ionako kratak dan postade još kraći, nastane mrak kao da je netko pritisnuo prekidač. Prije nije bilo zvukova, ni ljudskih ni životinjskih, sada nestade i slika. Među ljudima se počne kotiti panika.

Trebalo je napraviti sklonište i spavaonicu. Ispod dva golema oborena bora pomeli su snijeg i prostrli rastrgane vreće, a iznad svega naslagali krov od nakidanog granja. Nakon toga ostalo je samo čekanje i stražarenje. Mrak, tišina i dosada počеше izvlačiti najgore demone iz ljudi. Jedni su rezali, drugi prebrojavali metke, neki se i potukli do jutra. Već prvu noć bilo je jasno da će se poubijati međusobno, ako ih već ne ubiju Srbi.

- Poker nećemo - gotovo se uglas izjasnila muslimanska strana ekipe.

- Šta sad odjednom fali pokeru? - netko je s hrvatske strane jedva dočekao.
- To je zapadnjačka igra, za krvopije. Samo pare, pare... Nema tu brate ljepote - lupili su šakom o dlan. Drugu noć su već imali vatru i, u istu svrhu, rakiju, s kojom su pretjerali. Oko skloništa su bile stražarnice.
- Nego?
- Pa, imamo daske, imamo noževe. Pikado!
- E, znam, vi više volite gađat... - netko će od Hrvata.
- Ne seri! - pijunu netko na suprotnoj strani.
- Dobro, onda ćemo se nać na pola puta. Bela! - opet se javio neki Hrvat.
- Kako je to, bolan, na pola puta?
- Pa ono, mađarsko, njemačko, austrougarsko, šta ja znam.
- Ko, ono, nije ni naše ni vaše?
- E.

Igralo se na fiksni iznos od dvadeset maraka. Ispod hrpe granja, umotani u deke, oko vatre, neki su gubili dvije mjesečne plaće s bojišta, unaprijed. Tko prvi izgubi išao bi na stražu, pa je tamo pucao na sve živo, da se isprazni. Bilo je i onih nenaviknutih na rakiju. Oni bi povraćali i okolo hladili glavu u snijegu. Koliko god mu Ismet ulijevao, Onaj S Rejbankama se držao na nogama.

Kako je kartanje dosegalo točku usijanja, sve ih se više okupljalo oko igrača tako da nisu primijetili kada su se Šveđani izgubili. Iznenada dvije velike vatre fijuknu visoko iznad njihovih glava i osvijetle im prestravljena lica. Onako pripitima, u prvi mah im se učini kao svjetlost nezemaljske sile. Grane borova se uznemiriše, a vukovi počеше zavijati sa svih strana. Vidjevši da trojica nedostaju, naoružani krenuše oko šumarka u sve širim krugovima.

Takvim amaterima, još pijanima, bilo je dovoljno nekoliko minuta da se pogube po terenu, a tek trenutak da se šumarak pretvori u kaos. Čulo se nečije zapomaganje kako ne može ustati, potom rezanje i psovanje, pa jedan histerični rafal, zatim krici nekoga tko je, čini se, imao priviđenja. Svatko je bio izgubljen za sebe i činilo mu se da ne gubi samo orijentaciju

nego i zdrav razum.

Za to vrijeme, na grmovitoj stijeni kojih kilometar uzbrdo Fanta je pokušavao otkočiti bazuku dvojici Šveđana da isprobaju još koji hitac.

*

Merimović je još uvijek bio na nogama, naslonjen na zid do kojeg žarulja nije dopirala. Duboko je razmišljao, nabirao čelo, od čega su mu se pomicale one suhe klempave uši, pa onda stade koriti sam sebe:

- Aaa, ne, Merimoviću. Ne i ne. Taman da su i bili zadnja švedska đubrad i stoka, krivac se mora nać. Jer, najgore sranje...

- ... je međunarodno sranje! - uskočio je Matko i nasmijao se. Ubacio je lješnjake u usta i žvakao ih, i dalje uvaljen u svoju stolicu.

- E, da je to bio jedini belaj koji napraviše Ismet je zavrteo glavom. - Pocuclali bi onih svojih papirića, pa još to zalili rakijom, i ne bi ih onda Bog zaustavio. Najgori je bio Fanta, kaže, nije on platio i potegao do ovdje da sjedi. Šta ćeš, dali budalama puške, pokazali tamo šumarak prema Srbima i juriš. Svako odgovara za svoju glavu. Mrkli mrak, snijeg do struka, ali oni jurišaju ko mahniti. Na toj suprotnoj strani tri dana niti smo koga vidili niti čuli, pa pomisliše ljudi da su nas poslali borit se s duhovima. Smijali smo se i navijali koji će od njih trojice prvi do tamo, i bome se prolomi pucnjava kada se dočepaše šumarka na suprotnoj strani. Ismet sve širi oči i sliježe ramenima, kao da se i sad čudi priči i boji kao onda. - Šta ćeš, stali kontat, očemo, nećemo, ima tamo Srba, nema. Možda su budaletine pucali na šišarke. Al neko je već poletio urličući ko da je pušten s lanca pa krenuše i drugi za njim.

- E vala, svaka čast. Ja vojnika i stege...

- Ko da sam ja i bilo ko mislio svojom glavom?! Tri dana u pustoši, samo sjene, vukovi, hućanje, duhovi, glava trne od hladnoće... U trku bi satro sve živo što mi se na putu nađe. A tek urlici!

- Čiji, kakvi?

- Nas trojica smo krenuli više prema južnoj strani. Jednom od njih ispade puška, drugi je

kasko daleko iza, a ja sam grabio prvi i u trku molio Alaha da mi nitko ne stane na put. Duše mi, da i jednog jedinog čovjeka ubijem, ma čiji on bio, dosta mi tereta za cijeli život. Zbog gustog mraka smo se sudarali s deblima. O jedno sam bome pošteno bubno glavom i pao. Kad odjednom stade vriska, urlici neljudski. Krv mi se sledila, u životu nisam čuo ništa slično. U bunilu sam puzo naprijed, a kad razmaknu grmlje, preda mnom u jarku se Fanta smije, Mutavi u nesvijesti, a Onaj S Rejbankama više i drži se za nogu, okrznuo ga metak. Poškropio snijeg oko sebe, bilo je bome krvi. Smije se šejtan i urliče. Izgleda da su se, pomračenog uma, skoro ustrijelili međusobno. Bog im pamet dao...

- Šta da pametan čovjek kaže na to? Šta? - Merimović se držao za glavu i kružio oko stola.

- E, to sam im i ja reko. Svezali smo budale za drvo dok se ne ohlade. Onda je idući dan naišao konvoj, ostavio hranu i opremu, Fanta se svađao s nekim oficirom pa otkupio *Marlboro*...

- Molim?

- Zamisli, usred rata frajer sebi naručuje *Marlboro*!

- Ne to, stoko! Oficir?!

- Neki su vidili kako oficir tuče kažiprstom Fantu po čelu, pa njime upire u njegova dva Šveđana i više da su prevršili mjeru, da se moraju malo smirit i ne privlačiti pažnju...

- Nemoj mi samo reć da nisi vidio tog oficira i da mu ne znaš ime!

Pogledavši Ismetovo snuždeno lice i slegnuta ramena, klone:

- O, Merimoviću, jadna li je majka što te rodi... Ajd dalje, ajd.

*

Na Vlašiću sedam dana traje kao sedam godina. Nije bilo ni neprijatelja ni borbe, nikakvog pregrupiranja, ničega. Bili su sami sa sobom i svojim strahovima. Ispijeni glađu, alkoholom i pesimizmom, ljudi su hodali kao aveti pakla u dvije boje - danju čisto bijele, noću mrtvo crne. Neki su noću viđali duhove pokojnika, neki vojnike bez kože, oderane, neki su se budili iz noćne more da su živi sahranjeni u bijelom kovčegu.

Usred dana, dok je većina kartala u skloništu, jedan od Hrvata na straži iznenada je ispalio cijeli spremnik. U kaosu nitko nije ni pušku zgrabio, nego su svi samo istrčali prema njemu. Stražar je još uvijek stiskao okidač koji je škljocao u prazno.

- Tamo su! Tamo!

- Ma đe, u materinu?! - pokušavali su ga prekinuti, ali on je samo ponavljao iste riječi i upirao prstom ispred sebe. Dobro su ga išamarali i oteli mu pušku. Od sunca i snijega ljudi su valjda na straži počeli viđati bijele miševe.

Je li ikog bilo, miševa ili Srba, o tome se vodila rasprava do kasno u noć. Onaj šumarak s druge strane čistine prijetio je nečim nepoznatim. Ako ih ne ubiju ljudi od krvi i mesa, ubit će ih vlastite prikaze. Moraju provjeriti, moraju prijeći na drugu stranu. U donošenju te odluke nije bila nevažna ni činjenica da su polako ostajali bez alkohola. Već je nekoliko ljudi završilo u stacionaru na odmrzavanju. Više kao da nisu mogli čekati. Jutro je bilo daleko, a još jednu noć strepnje ne bi izdržali. U samo nekoliko minuta bili su svi spremni, lica iskrivljenih strahom, gnjevom i nestrpljenjem - vukovi koji su jedva čekali da ih se pusti s lanca.

Ni sami ne znajući kako, kao poslije kratkog pijanstva ili nesvjestice, nađoše se kako zadihani jurišaju u dubinu šume na drugoj strani. Grane su pucale i snijeg je prštao pred krdom koje je gonio neki nepoznati nagon. Oko njih je i dalje bio snijeg, tišina, šuma i ostaci vojnih sanduka i opreme zatrpane snijegom.

Šveđani su pod strogim nadzorom kolega kaskali za njima, uneređeni i ošamućeni kao i uvijek. Fanta i Mutavi pjevali su melodije iz starih ratnih filmova, a Onaj S Rejbankama vadio je snijeg koji mu je zapao za vrat i psovao i zimu i planinu, da treba sve ovo spaliti, otopiti. I baš kada su počeli hvatati dah, Mutavi izvadi kutiju *Marlboro* i pjevušeći ode u stranu da pripali na miru. Izvlači usnama cigaru iz kutije, vlažni filter se spljošti. Otvara kutiju šibica i poseže za jednom od nekoliko suhih iz sredine. Kroz plamen što obavija vrh cigarete gleda kako se mjesečina teško probija kroz guste borove. Odjednom spazi crnu sjenu iza debla. Izviri, pa se sakrije. Mutavom je već jedna ruka na puški, sigurno onaj iza debla čeka priliku da pretrči. Čeka strpljivo i čim sjena ponovo proviri, trzajem podignu pušku i grčevito stisnu okidač. Prolomi se pucnjava i njegov urlik.

- Aaaaaa! - glas mu se brzo izgubi u buci desetak rafala, jer svi su pucali u smjeru u kojem je Mutavi opalio. Frcali su dijelovi kore, komadi debla, padale grane, a Mutavom je cigareta

u ustima igrala od trzaja rafala, sve dok nisu, jedan po jedan, ostali bez municije. Naposljetku sve utihnu. Krenuše polako naprijed gazeći po popadanim granama kad Onaj S Rejbankama ugazi u nešto mekano i ljepljivo. Čizma mu se nalazila u rastrganom mesu s ostacima krzna na rubovima. Sagnu se i shvati da je krzno vučje. Napad gađenja naglo ga otrijezni i kroz misli mu prođe da ovakva pucnjava nije mogla proći nezapaženo. Htjede viknuti ljudima oko sebe da se sklone, ali već je bilo kasno.

Jedan golem bor sruši se od detonacije, pade i diže veliki oblak bijele prašine. Dok su čistili snijeg s očiju, pade još nekoliko borova. Dva-tri plamena prošaraše zrak, a onda se s gornje strane planine pojaviše svjetla, kratka, kao blicevi fotoaparata i začuše se fijuci.

- Paljba! Do - le!!! - netko je povikao, shvativši da se prema njima puca.

Iako su svi do sada bili meta i čuli pucnjeve svih vrsta, ovdje ih nisu prepoznali. Zvukovi su u planini drugačiji, neprepoznatljivi. Tuplji i sporiji, odjekuju dugo po otvorenom prostoru. Meci se oko njih zabijaju gotovo nečujno. Zapomaganje, glasovi, prasak i nejasne kretnje, sudaranje, granje koje ih grebe...

Ismet je ostao bez uniforme i opreme dok se probijao kroz gustiš. Bojao se otvoriti oči, trčao je, samo što dalje od pucnjeva. A onda odjednom neko podrhtavanje, jezik vatre preko ramena i vrata, ponor. I više ništa.

*

- I tako ti strada, crni Ismete?

- Malo. Malo je falilo - Ismet je trljao još svježiju ranu na vratu gdje mu je geler spržio kožu. Ponovno postade svjestan blizine kojom se približio smrti te mu glas stade zapinjati u grlu.

- Dobro, dobro - smekšao se Merimović - i, onda u logor?

- Ja! Neki logor od dasaka i žice. Jači vjetar mogo bi ga srušit. Al okolo petorica do zuba naoružanih Srba. Sve je bilo, ma ništa veće od kokošinjca. I opet, okolo snijeg.

- I, i dalje?

Logor, smrt, oružje bile su riječi na koje su Merimovićeve oči blistale, a lice se žarilo.

- Molio se Alahu, šta bi dalje bilo, jebem ga! Gore, kad sam digo glavu prema Njemu, vidio sam istu onu stijenu na vrhu... Onu za koju nam je na straži zalazilo sunce. Zato sam znao da nisam daleko, da sam još uvijek na Vlašiću.
- A Šveđani? - Merimović se prepao da bi ovo mogao biti kraj priče koja će jedva imalo rasvijetliti cijeli slučaj. Matko se pridigao.
- Ne znaš ti osjećaj, kako je brojat zadnje sekunde...
- Ali, đe su oni nestali...
- ... bojo sam se jače izdahnut, duša mi bila u nosu, pa sam mislio da ću je otpuhnut...
- Šveđani? Će su Šveđani?!
- Jebali te oni! Zbog njih je sve ovo i bilo! Zbog njih sam skoro glavu izgubio! Zaboli me za Mutavog! Šta ako me je spasio?! Ne posjeduje moj život nikakav švedski šupak! Ne dugujem mu ništa! Zbog njega su me pustili, ali zbog njega i njegovih sam i završio u logoru!
- Smiri se, polako - Merimović mu pridrža bradu rukom i malo je podignu. - Koji kurac si sad reko, ponovi.
- Mutavi se sutradan pojavio u logoru. I to, skot, obučen u Unproforca. Će samo nađe onaj plavi šljem? A meni kost u grlu. Vidim kako se trese, kako ga drmaju oni njegovi papirići. Jedva stoji. I nešto rukama objašnjava. Mamu li mu, još se cjenjka...
- Kako cjenjka?
- Kupio mi život za šest šteka *Marlboro*!. Valjda mislio da može proći i za pet! - Ismet zastade da obriše orošeno čelo. Proživljavao je još jednom sve. - Pustili me tek par sati poslije, može bit i da su se dotad svađali oko podjele cigara. Jebo sam im u kombiju sve, i Mutavom i ostalima, nešto je životinjsko provalio iz mene. Došlo mi da ga zadavim, golim rukama. Izbacili me iz kombija, jedva smo odmakli od logora. Cijeli dan sam tumaro po snijegu i suncu, opeklih očiju. Sljepoočnice me pekle, mislio sam, odnit će me đavli u bijelom. Grude sam jeo mjesto vode i njima hladio opeklane. Predveče sam sjeo da crknem ko životinja, sam u šumi. Više nisam znao đe sam, a padao je mrak. Sve dok nisam vidio nekog mješanca kako drži u zubima lutku Šilje. Umiro sam od smijeha i puzao, valjo se, trčao za njim. On na četiri, ja na četiri. I dočepam se nekog sela, prema južnoj strani. Dalje sam znao.

- Šta?

- Pa kući. I stigo taman na svoju đenazu. Majka i žena se onesvijestile, taman me oplakale. Hodža mi stao mahat rukama pred nosom, šejtan, vrag, napolje. Iz moje kuće?! Mazno sam ga posred brnje. I reko da mi pristave večeru, umirem od gladi. Fino se najeo i zaspo. Al se cijelo vrijeme prevrto, sanjo kako su me sahranili živa, pa ustajo odat po kući ko pomahnito. I sjeti se odjednom jedinice, Švedana, Vlašića, šta bi s njima?

*

Ismet nije znao zašto se vratio na Vlašić. Nije zbog ljudi, koje je ionako jedva poznavao, nije zbog puškaranja, jer ima milijun ljepših načina da se izgubi glava, a nije ni zbog mrtvoga planinskog krajolika. Nekako se osjećao dužnim i gotovo. Jedini je on znao stazu, jedino je on znao u kojoj se od onih kletih planinskih jama krije šačica jadnika koji su imali zadatak da čuvaju snježne pustopoljine.

Sunce je opet tuklo, ali je smrznuti snijeg ledio noge. Ismeta uhvati groznica, ali nije usporavao, grabio je i rukama i nogama. Kao da ga netko goni. Metka se nije bojao, nije o njemu ni razmišljao. Samo o tome koliko bi bilo potrebno da pronađu čovjeka koji je umro na Vlašiću. Imao je pred očima samo stjenoviti vrh za koji zalazi nisko sunce. Ostatak krajolika gubio se u bjelinu, pa u tami, pa opet dobivao obrise, kao u kakvoj mađioničarskoj predstavi. Nije znao koliko je prošlo: sat, dva, osam sati... i prolazi li ovdje vrijeme uopće...

Iz transa ga probudi nešto jasno i očito - trag čizme u snijegu. Usred ničega. Tek koja dva kilometra iznad njega je šumarak koji bi mogao biti njihov. Još tragova. A onda nešto dalje sva sila razgrnuta snijega, u krug, prema dolje pa natrag, bez smisla i pravca, očito tragovi ljudi koji su trčali u bunilu. Kleknu da se odmori pa koljenom udari o nešto tvrdo. U snijegu je bilo smrznuto ljudsko tijelo. Jedan od njegovih. Malo dalje prema šumarku još četvorica s urezanim grčem na licu, bez ikakve rane ili krvi.

Ismet zbaci stvari sa sebe i stade trčati u šumu. Tamo je našao okružna debla, ispod kore viri svježe bijelo meso drveta. Pucalo se u svim smjerovima. Desetak mrtvih tijela leži na okupu, pokriveno bijelom prašinom. Odaje ih tek komad tkanine, kosa ili zgrčeni prsti koji strše. Žutu kosu Onog S Rejbankama svagdje bi prepoznao. Sjedio je naslonjen na stablo ruke pritisnute na probušena prsa. On je mirno pričekao svoju smrt.

Pljoska zarobljena u šaci, lice zaronjeno u snijeg. Fanta. I čudo za kraj, pored njega Mutavi s osmijehom na licu, izrešetan. Možda i ne zna da je umro?

*

- Koji k... - Matko nije mogao ni pitanje oblikovati.

- To je sve šta znam - Ismet je skinuo svoj teret.

- Ko je ubio Šveđane? - Merimović nije zaboravio ono po što su ga poslali.

- Ne znam.

- Jel ih neko napo?

- Ne znam.

- Il su se međusobno...

Ismet odgovori istim izrazom lica, bez riječi.

- I, šta ću ja s tim? To da im napišem, jel?! Kurac je to, a ne svjedočenje - razvali Ismetu šamarčinu, pa stade lupati stolicom o zid, urlajući.

- Nemoj, nije on kriv - smirivao ga Matko.

- Kako nije! Da stoka nije preživio, ja bi bio miran! Da je kojim slučajem Hrvat, vidio bi te, onda bi tvoje dupe bilo na bubnju - Merimović sjede pa udari u nešto kao plač.

- Ma kakvi! Drogaši! Ološ! Sami se izrešetali. Zaboli me, nek mi sudi cijeli UN. Ma, neće stoku niko tražit...

- Neki dan se neki oficir raspitavo kod mojih, valjda je to onaj kojem su platili da ih dovede - Ismet mu nije dao mira, kao osvetu za onaj šamar.

- Ma naravno da će ih tražit, šta i ja lupetam! O, jebem ti život, i državu, i rat, dok mi ginemo, oni ovamo dovode svjetske budale, ko da nemamo svojih dovoljno, i naplaćuju im ko da su na safariju. To je njima! Ovaj rat i naša bijeda! Safari!

- Dobro, Merimoviću, polako. Ne možemo tu ništa ni ti ni ja - Matko se čak digao iz svoje

stolice, potapšao kolegu po ramenima koja su se tresla i pružio Ismetu papir, objašnjavajući mu kako da sad od svega sastavi kratku izjavu.

Ali Ismet nije ni riječi čuo. Samo je gledao u bijeli, bijeli papir i osjećao lagani vjetar kako mu kožu na licu pretvara u koru.

PRED SVEČANE ZAVJETE

Svoju priču ne znam početi drugačije nego onom poznatom rečenicom: „Čudni su putovi Gospodnji.“ Čini mi se da je bila Njegova volja to što je dječak doveden baš u naš samostan. Neka se smiluje mom grešnom srcu kojem je vjera takva da svagdje i u svakome vidi Božji trag, pa i tom jadnom i napuštenom stvorenju koje je zakucalo na naša vrata. Isto tako, ako sam štogod krivo razumjela ili ispričala, neka On oprosti mojoj razigranoj duši koja nije imala zle misli, i neka samo odmahne rukom, kako to čine i moje sestre kad kažu: „To se Delfina opet zanijala svojim ludorijama.“ Srce mi je čisto i ponizno i pričam jer svatko ima svoj način na koji propitkuje sebe. Na kraju, neka mi oprostite i sestre što uzimam njihova imena i djela.

Da ono što ja učinim, a kamoli ono što izgovorim, sestre ne shvaćaju ozbiljno, to neću poricati. „Iz tvojih usta i samo zlo bi izgledalo dobronamjerno“, znala bi reći meni najbliža sestra Julija. Ja sam samo voljela ljude i u njihovim srcima nalazila, Bože me oprosti, više nego u svetim knjigama i samostanskim propisima. Bila mi duša sklona živu razgovoru pa sam se s ljudima rado smijala i uvijek na šalu okretala, jer mi se činilo da kroz smijeh najbrže izlazi ono što je najbolje u ljudima. Iako to nije uvijek završavalo kako treba.

Nakon mojih pet godina odanosti samostanu stroga glavna sestra Ozana mi je priznala: „Ti si živi dokaz da je Bogu milo smijati se, te da mu je mila bezbrižnost upravo koliko i strogost i predanost radu. Valjda mi te poslao da očuvaš ravnotežu.“ Nisam je razumjela. A nisam ni morala. Takva sam i gotovo. Toliko sam puta nagovarala sestru Gertrudu da zapisuje sve što nam se događalo, ali ona je tvrdoglava koliko je i blijeda od vječne pognutosti nad knjigama. Neće pa neće. Sestra Gertruda, na nagovor glavne sestre, piše veliku biografiju našeg zaštitnika i osnivača svetog Benedikta. Odlučila je usmjeriti svoj talent samo na velike teme.

Kada je dječak zakucao na vrata, svih petnaest sestara nalazilo se, kao i svakog dana u 5.30 ujutro, po pravilima Reda, na Službi čitanja. Još nije bilo svanulo, niti smo se pošteno razbudile, dok molitvu nije prošarao neljudski krik gnjevnog djeteta kojem je dosadilo kucati. Sestre su se stale komešati i pohitale iz kapelice, kroz vrt, prema vratima u velikom zidu koji je okruživao samostan.

Iako se nalazio podalje od mora, na putu od Zadra prema Ogulinu, na osami, samostan je građen kao i onaj na Pagu. Sav taj kamen, tipičan za mediteranski stil, svojim je uglačanim

sjajem na suncu odražavao čistoću duše kojoj smo težili. Kako li je samo lik malenog i neurednog lualice odudarao od tog kamena i nas samih? Nije nosio nikakvu poruku, ništa. Bio je to petogodišnji dječak suncem opaljene puti, jakih jagodica i razbarušene kose slijepljene od znoja na čelu. Imao je tanke usnice, kao da ih iznutra jede zubima, i prodoran pogled zbog kojeg se činilo kao da smo sve u njegovim rukama, a ne on u našima.

Sve smo učinile da se opusti, ali on se nije dao ni okupati, izmicao se našim zagrljajima i nije govorio. Ali bi zato bio pojeo i kišu Božju. Mljackao je i tapšao se po trbuhu kao da je sam na svijetu. Sestre su se povukle da se dogovore što dalje s njime, a on je obrisao usta rukavom, gurnuo s klupe sve katekizme na pod, sklupčao se i zaspao. Dok su sestre raspravljale, a mali spavao snom pritajenog zla, razmišljala sam je li se slučajno pojavio dvadesetak dana prije blagdana Nevine dječice, te uoči mjeseca u kojemu sam ja završavala i posljednju, petu godinu priključenja, koju trebam okruniti Svečanim vječnim zavjetima. Njegovo ime, Bobo, jedino što je izgovorio, nije, Bože me sačuvaj, ime za krštenu dušu, i to nije nikako slutilo na dobro. Bobo.

*

Godinu dana prije dolaska u samostan Bobo je svoj četvrti rođendan dočekao u *Crnoj gredi*, baš kao i svaki dan otkako zna za sebe. *Crna greda*, kavana na ulasku u Ogulin, pokraj glavne prometnice, ime je dobila po velikoj poprečnoj pougljenoj gredi na stropu, ostatku požara otprije deset godina. Toliko dugo već gazda Pero ugađa lualicama, pijancima, ološu koji se ovdje skuplja, i svojoj razmaženoj ženi. Toliko dugo i Bobina majka Ružica, uvijek u istim cipelama i crnom kratkom kompletu s bezbroj otisaka prstiju, obilazi s pladnjem oko stolova. Ništa nije prekidalo njezino užurbano kretanje, ni psovke, ni vika, ni potezanje noža, ni ruka ispod suknje.

Vječno zlovoljnoj, ali lijepoj Ružici život je vrijedio onoliko koliko je dobivala napojnica, kojih opet nikada nije bilo dovoljno za jedino što je željela – otići odatle. No dani su jednako prolazili u *Crnoj gredi*, s djetetom u kutu, jer ga nije imala kome ostaviti.

Stara pijandura Mesik, onda Dugi, pa kamiondžije, bivši zatvorenici, šumari i manijaci činili su njegovo djetinjstvo. Za prvi rođendan Dugi se pijan izrigao i po njegovoj dekici, za drugi su ga kamiondžije iz šale sakrili pred Ružicom u svojoj kabini. Prvo što je naučio bilo je „kopile“, o životu i tijelu učio je iz kavanskih dijaloga „pizda materina“ i „kurac ćaćin“, a o

svijetu od staroga Mesika koji je s firmom proputovao sve kontinente, a jedino što je zapamtio jest kako se na kojem jeziku psuje i kako su u Rusiji najbolje kurve.

Na svoj četvrti rođendan, Bobo je do ponoći sjedio sam u kutu i gurkao po pivom natopljenom stolu autić što mu ga je dao neki krezubi gost.

– Mali, zbog ovoga sam skoro ostao bez jaja, zbog ovoga i trideset iljada kuna. Bio je pored kase, uzmi. I nikome ni riječi.

Oko Bobe se pjevalo, nalijevalo, katkad i tuklo, uvijek je bilo bučno i puno, ljudi su teturali, padali i na njegov stol. Gazda Pero je točio za šankom, a majka obilazila stolove, dirali su je, bacali novac na pod da se sagne... Bobo je u ruci stiskao papir od čokolade koju mu je jučer donijela. Bio je ljut. Opet su mu podvalili rakije pa se smijali njegovoj zgrčenoj faci i tjerali ga da povuče dim, samo malo, pa ga potkupili onim autićem da ne plače.

*

Nisam imala previše doticaja s djecom, ali ionako je od samog početka bilo jasno da Bobo nije obično dijete. Prva tri dana pokušavale smo ga oraspoločiti i nagnati da priča o sebi, ne bismo li saznale otkuda je i čiji je, ali bez uspjeha. Gledao nas je tako prodorno i sa zlobom, kao da mu neprijatelji nismo samo mi nego sve ljudsko i Božje. Noću nije htio spavati do duboko poslije ponoći, vrzmao se po sobi, grebao noktima po zidovima i mrmljao, a ujutro bi spavao sve do podne. Mi bismo obavile i Službu čitanja, i jutarnju misu, doručak, pa poslove po samostanu i vrtu sve do podnevne molitve, a on bi zarežao kad bismo pokucale na njegova vrata. Kao kakva, Bože me prosti, životinja, ustao bi tek oko ručka, kad bi osjetio miris hrane. Sjeo bi usred molitve, dok bi sve sestre za stolom sklopljenih ruku zahvaljivale Bogu za darove, te počeo trpati u sebe, mljackati, srkati...

Nakon ručka bile smo slobodne do 14 sati, ali se ni u igru dječak ne bi dao uvući. Da nam, zbog prerevne brige za dušu i jednostavnog samostanskog života ne bi zakrčljale kosti i napale nas bolesti, sestra Ozana tjerala nas je svaki dan na rekreaciju. Iz mjeseca u mjesec smišljale smo nove igre kad bi nam stare dosadile. Unutar zidina u našem vrtu bilo je i badmintona, i grudanja, i kuglanja... Tog su mjeseca sve poludjele za frizbijem. Osim mene, ja sam stajala sa strane i zadirkivala sestre, gledala kako im lepršaju crne halje, kako ih zadižu dok trče za frizbijem da se ne spotaknu, kako zajapurene uzdišu. Bilo je to beskrajno smiješno. Ali ne i malom Bobi, njemu je izgleda bilo strano sve što otvara srce, što ugađa, što

zbližava.

Glavna sestra Ozana nije predlagala, raspravljala ili tražila, ona je zahtijevala da se to dijete dovede u red. Pod svaku cijenu. Pa da onda može, u skladu s našim načinom života i vjerom, provesti određeno vrijeme u samostanu dok ne pronađemo kakvo rješenje, a da ne naruši našu zajednicu. A dijete ju je narušavalo sa svih strana. Sestre su postajale nervozne, prestrašene i gnjevne na sebe koliko su nemoćne pred dječakom koji je odbijao svakog tko bi mu prišao. Kad smo uvidjele da je narušen mir među nama čak i u vrijeme molitve – jer se sestre nisu mogle sabrati – bilo je vrijeme da se poduzme nešto ozbiljnije. Sestra Ozana je zapovjedila: od sada, individualni pristup, mora postojati način, i to je Božje stvorenje, i ono ima, kakvu-takvu, dušu.

Slučaj je htio da prva s njim radi Julija, moja najbolja prijateljica, koja je živjela život siromašan dobrima, ali bogat duhom, prenoseći drugima svoje shvaćanje vjere. Ipak, dječaka kao da se prestrašila. Sjedila je na drvenoj klupi u vrtu, dok smo mi pokušavale izvući malog iz sobe. Napokon ga posjedosmo uz nju, a njemu je gorjelo lice od bijesa.

Sestra Julija dugo je govorila pričala, pola njemu, koji je samo nezainteresirano buljio u pod, pola sebi. O gladi i bolesti dok je bila njegovih godina, o teškom djetinjstvu, i to sve tako suznim očima da se čovjeku srce stisne. Htjela ga je omekšati, izgraditi povjerenje, a on se samo nagnuo i... ta... ta mala životinja... ispustila je zvuk.

- Jesi li to prdnuo? - skočila je sestra Julija.

- Malo. Dugi može jace, on je sampion!

Da je on dijete kod kojeg rade samo batine i prijetnje, uvjerila nas je sestra Brigita, najstarija među nama. I sama je imala svoju djecu, a u samostan je došla kad ih je podigla. Dječaka smo zatvorile na cijeli dan u sobu, da razmisli o svome zlodjelu, a onda ga je sestra Brigita posjela na stolicu kao na optuženičku klupu, tumačila mu prodornim glasom lijepo ponašanje i vjeru, mašući mu šibom ispred očiju i u stankama tražeći kakvu riječ od njega. Ali Bobo ju je samo gledao pogledom koji razoružava. Sestra je imala slonovsko strpljenje, više od tri sata vikala je na njega, a onda iznemogla, uz povik „Jesi li me razumio?“, umjesto po stolu, lupila šibom dječaka po prstima, na što je on skočio i počeo vriskati tako jako da je odjekivalo cijelim samostanom:

- Pisku matelinu!!! Piskuuu!

Nakon nekoliko tjedana uzaludnog truda, znale smo da smo poražene. Preostalo nam je jedino odvući dijete na večernju misu u 18 sati i čekati da se dogodi čudo. Bobo je imao predosjećaj da se nešto sprema pa se, vidjevši nas na vratima, zavukao pod krevet. Nas četiri sestre trebale smo ga pošto-poto dovesti u kapelicu gdje je misa već bila počela. U životu nisam primila toliko udaraca; dječak nas je sve četiri nadjačao, grizao za ruke, vukao za haljine, poderao mi rukave, svukao marame s glave... Orgulje je nadjačalo njegovo režanje, vriska i krkljanje. Sestra Ozana prestala je čitati s oltara gledajući nas kako ga dovlačimo. Sve su se sestre skupile oko njega, upirale prstima u svete slike i križeve, a on se samo otimao i režao kao da je sam vrag u njemu.

*

Na svoj četvrti rođendan Bobo je zadnji put vidio majku. Sjedio je u kutu *Crne grede*, sve je bilo puno dima, muzika glasna, a smijeh još glasniji. Nije mu se spavalo, iako je bilo blizu ponoći.

Inače je tu sjedio samo u poslijepodnevnoj smjeni dok je majka radila. Zaspao bi ondje, u kavanskoj stolici, a budio se kasno sutradan. Dok bi se razbudio, već bi ponovno morao biti na istome mjestu. Sada su ga posjeli da tu sjedi cijeli dan. Leđa su ga boljela. I da, bio je gladan, jedino je to bilo novo. Danas mu Mesik nije gurao cigarete u usta niti pričao o kurvama svih zemalja, Dugi mu nije nudio pivo, nisu mu prilazili, nitko, kao da su se nečega bojali. Nikada, otkako se sjeća, njih dvojica, Mesik i Dugi, nisu sjedili na drugom kraju kavane. Jedino što primjećuje kada nema Mesikovih cigara, jest da jako brzo ogladni. Više nije bilo dima koji mu je ubijao želju za hranom.

Ružica, Bobina majka, dobro se držala, kao i sve žene koje rano zatrudne. Bila je sva, jednostavno rečeno, čvrsta. Svakodnevno je dobivala ženidbene ponude: bilo u vidu pljeska po guzici ili osmijeha, ruže na stolu ili napojnice u iznosu od nekoliko mjesečnih plaća, od napaljenih staraca, kamiondžija, uglađenih trgovaca... Sve su ponude za Ružicu bile iste, jer je nijedna ne bi izbavila iz govana u kojima se rodila. I od govana kojima sada služi piće.

A onda se napokon pojavio Čeh, čovjek koji bi je mogao odvesti iz *Crne grede*. Osušeni zavodnik, uvijek masne kose i preuskih traperica kojima je promarširao mnogim provincijama sklapajući poslove i mnogim životima dajući lažna obećanja. O Čehu su iz kavane znali samo to da je Čeh, da pije uvijek isto ženskasto piće, štok-kolu, a kamo je s

njom nestao nisu znali, jer bi ga inače gazda Pero odavno već našao i polomio mu kosti. I njemu i njoj.

Između stolova, kroz gusti dim i pred pospanim Bobinim očima sada se provlačio gazda Pero, noseći drhtavim rukama pladanj na kojem su, budući da nije konobario godinama, plesale čaše. Brisao je znojno čelo i psovao, a gosti su ga podbadali.

- Vidim, gazda, da imaš prinovu?

- Nek nosi kopile ko god hoće, eno vam ga! Meni, bome, ne treba - gazda Pero više nije mogao šutjeti.

*

- E tako - izašla je iz sobe sestra Brigita, trljajući punašne ruke jednu o drugu, kao da je odradila teški posao. - Bože ti hvala, nek se i to jednom dogodilo. Meni ne treba frizbi, svoje sam obavila - prošla je zajapurena pokraj nas prema spavaonici. Punih pola sata dopirao je jecaj iz sobe u pravcu koje me bilo sram gledati. Nakon toliko svoje podignute djece sestra Brigita odlučila je popričati s Bobom jedinim jezikom za koji je smatrala da ga razumije.

U vrtu, na oštrom suncu, s još uvijek zgrčenom rukom na frizbiju, rojile su mi se u djeliću sekunde misli kao kapljice znoja pod maramom. Je li moguće da ne znamo drugačije? Redovnice su kroz povijest grlile gubavce, oduzete, slijepe, tješile bolesne, spašavale opsjednute, odvrćale zle, činile tako velika djela...

Samo jedno jedino objašnjenje mi je padalo na pamet. Sva ta gubava i oduzeta stvorenja imala su barem zrno ljudskosti u sebi, klicu koju smo mogle uzgajati. U ovom dječaku nije bilo ništa. Možda zato što je bio ničiji. Tom jadnom, Bože me prosti, kopiletu, nije imao tko usaditi išta ljudsko.

- Bacaj - prekinu me povik Gertrude kojoj se žurilo jer ju je čekao *Sveti Bernard* na stolu, papiri među kojima se gubila i bježala od svijeta. Tako je bilo lakše. Zato sam zavrtjela frizbi što sam jače mogla. Opet su zalepršale halje, sapletalo se i prašilo od padova. Sestra Gertruda pošteno se protegnula dok ga je uhvatila.

Sljedećim letom frizbi se prizemljuje ispred sobe u kojoj je još uvijek jecao Bobo. Glavu je prislonio uz otvor na vratima, jer ionako nije mogao sjesti na oteklu stražnjicu. Pogled mu je,

kao i uvijek, bio prodoran i oštar poput osude.

Dječak mora otići. Sestra Ozana svoju je odluku obznanila na večeri u 20 sati, ostavivši nam tako mirnu noć u spavaonicama da pokušamo shvatiti njezine razloge. Sutra ga, ona osobno, odvodi vlakom u prihvatilište u Zagrebu. Osjetila je glavna sestra kako se samostan raspada. Sestre su počele sumnjati u svoj poziv, gubile vjeru, zanemarivale dužnosti, narušavale mir potreban za molitvu. A molitva i rad svrha su našeg života. Svrha koju sam nakon pet godina trebala zapečatiti Svečanim zavjetima, a ne sumnjom. Za mene je to bio poraz sviju nas, ali u čvrstim očima sestre Ozane nije se moglo pročitati ništa osim nepokolebljivosti. Saznala je kako se dječak našao pred vratima samostana. Doveo ga je Gazda Pero. Možda je psovao protiv kopileta jer nije dopuštao sprdnju na svoj račun u vlastitoj kavani, ali mu je dječak bio prirastao srcu. Kata, njegova žena, blaga i boležljiva duša koju su svi naširoko žalili, osim što je rijetko napuštala krevet, nije mogla imati djece. Gazda Pero se iscrpio od ugađanja ženi pred kojom se nije usudio povisiti glas, jer je toliko sebe osuđivala zbog nedostataka da je počela nalikovati na mučenicu.

Samo su četiri dana bila dovoljna da se mučenica uz dječaka pretvori u zvijer.

- Ovo tu, što si mi ovo tu doveo?! Ovo nije dijete, ovo je čudovište. Nosi ga od mene, vrag vas odnio obojicu!

Ni sanjao nije da u onako onemoćaloj ženi leži toliko snage. I preciznosti. Uspjela ga je s kreveta pogoditi bokalom. Na vrhu stepenica, s glave se gazda Peri rascvjetalo tisuću komadića stakla, sklapajući u zraku mozaik prave prirode njegove žene. Dok je vukao malog za majicu jednom rukom, a drugom vadio komadiće stakla iz tjemena, gorko mu se u grlu skupljala riječ koju je tražio da izrazi ljutnju i da pruži utjehu zbunjenom djetetu koje je šutjelo i trljalo pospane oči. Pred vratima samostana rekao je:

- Tako ti je to, mali. Svatko ima svoj križ. A meni je, vidiš, i moja žena previše.

*

Glavna sestra Ozana, onako čvrsta i ustrajna, nepromjenjiva tona glasa, oštih crta i smirena pogleda, željeznom voljom i odlučnošću koračala je prema ogulinskom kolodvoru. Vlak za Zagreb polazio je u sedam ujutro. Tek je polagano svitalo i Bobo je u rastegnutoj majici, zijevao i žmirkao. Cijelu noć je grmjelo i kišilo, nije se naspavao. Kao ni do sada, vjerojatno

nije znao što se to s njime događa.

Bit će da je sve naslutio kad je ugledao peron. Na peronu je bilo dosta ljudi: skupina radnika u plavim kombinezonima, nekoliko šarenih studenata i tri starca. Studenti su sjedili na suhom dijelu perona ispod nadstrešnice i grlili torbe jer su starci zauzeli jedinu klupu. Tupa i neispavana lica ukrašavala su tišinu u kojoj je odjekivao korak tvrdih, niskih časninih potpetica po mokrim betonskim pločama. Iz daljine je klapala lokomotiva. Svjetina na peronu polako se uskomešala i počela dolaziti k sebi iz sna i obamrlosti. Spaziše na dnu perona zajapurenu časnu sestru kako im se približava, čvrsto držeći dijete za ruku. A dijete se otimalo i vriskalo.

- Neeecuu, pustiii meee! Ti mi nisi maaaaa!

Bobo je valjda sve povezao: rano buđenje, žurbu, torbe, zvuk vlaka...

Opet. Opet će ga ostaviti. Još jednom, riješit će ga se kao smeća, nekamo poslati, ostaviti ga samog, gladnog, dok mu se ponovno netko ne smiluje.

- Pisku matelinu! - derao se Bobo. Svi se okrenuše prema njima. Sestra Ozana, sva crvena, nenavikla na opiranje i protivljenje, opominje ga prstom i okreće glavu, gleda čuje li ih tko... Ali već je kasno.

- Kujas! Neću tamo! Puuusti me, odi u kujas!!!

Sestra Ozana gubi kontrolu, križa se brzo tri puta, i dječaka za majicu navlači prema vlaku.

- Juimeissovo, Bože sveti, što je ovo! Tišina! - lomila se između zapovijedi na koje je navikla i poziva upomoć.

- Nejdem, nejdem. Kuuujaaas, neeeću! Matelinu! Pisku matelinu! - derao se Bobo iz sveg glasa i skakao u mjestu. Sestra Ozana pokrila je uši rukama, odustajući. Ljudi su upirali prstom, komešali se, gledali prema nebu ili odmahivali glavama. Neki se počеше križati.

- Što to radite jadnom djetetu? - netko promrmlja.

- Kako možete tako?! - dovikne drugi. Taj glas pokrene lavinu glasnog mrmljanja koje je paraliziralo sestru Ozanu.

U tom trenu dječak potrči od nje, u suprotnom smjeru od onog iz kojeg je dolazio vlak. Sestra Ozana samo je mogla gledati njegove sitne brze nožice i kako u trku mlatara onim

rastegnutim rukavima. Trčao je u gužvu, po lokvama vode u ulegnutom betonu, a pod nogama mu ne prsne ni kap, ništa. U mirnoj površini vode ogledalo se tmurno jutarnje nebo.

*

- Bože dragi, smiluj se... Pa, što je napravila, jel potrčala za njim... - ukućani su se prestravili. I otac, i majka, baka, braća, svi se nagnuše na stol da bolje čuju kraj Delfinine priče. Soba izbljedi u pozadini, pred njom su samo njihove iskolačene oči.

- Nije. Barem ne odmah. Kada je došla k sebi, prvo je potražila na licima drugih dokaz da to što je vidjela nije bilo samo priviđenje. Ali, oni su i dalje gledali samo u nju. Gledali, piljili dok se vlak nije zaustavio i ispustio zaglušujući fijuk. U trenu su se svi otrijeznili i počeli kupiti svoje stvari.

- A dječak, a dječak? - opet su joj upadali u riječ.

- Kada su se izmiješali oni koji dolaze i oni koji odlaze, nastala je velika zbrka. Sestra Ozana potrčala je u gužvu, ali nije mogla pronaći dječaka. Vidjela ga je svuda, u svakom prolazniku koji se očešao o nju, a opet nigdje. Ostala je usred te gužve sama. Nije imala snage spustiti ruke kojima je prekrila usta.

Delfini laknu što je konačno završila priču. Uzvrtjela se na stolici. Hlače su bile neudobnije od halje na koju je bila navikla.

ZAJEBO SI SE

Ništa više nije isto. Ivo se vozio ciriškim ulicama i svakoj se čudio kao da prvi put prolazi njome. Zgrade, reklame, cesta, sve je to bilo široko i htjelo ga progutati, pa je grčevito stiskao volan i skretao naglo, u trzajima, kao da ga slijede. Tek se spuštala noć, jutro je bilo još daleko. Jedno je sigurno – nakon onoga u Bosni i ovaj život u Zürichu otišao je u kurac.

Još prije deset dana govorio je i sebi, i Dunji, i svima: „Manite se toga, to može samo belaja donijet.“ Još prije deset dana, prije nego što je sve počelo, dok se sve tek spremalo za Europsko prvenstvo. Jedva da su prije rukomet u životu vidjeli, a sada su svi odjednom postali neki veliki stručnjaci i navijači. Te domaćini Švicarci loši, te Nijemci opaki, te onaj ruski golman čuda će činit...

*

- Za koga ćeš navijati? - Goran će iz neba pa u rebra neki dan, tek što je Ivo podigao slušalicu.

- Alo? Molim? - Ivo se uspravljao u fotelji.

- Pa treće kolo, Hrvatska i Srbija? Ajde, reci?

- De bolan...

- E, sad mi još reci da nećeš gledat?!

- I neću. Meni ni iz džepa, ni u džep, ko god da pobijedi...

- Dobro, kad si takav - okrenuo je Goran na smijeh, ionako mu je sve uvijek bila šala - šta mi Dunja radi?

- Evo, kuva nešto - Ivo je govorio sporo i bezvoljno.

- Opet? Ko da vas hrani trideset dvoje, a ne dvoje!

- Ne kontaš, nije to, to ti je zbog vježbe - Ivo se već hvatao za glavu, sad će još morati i objašnjavati.

- Kakve vježbe, u slučaju da navrati bataljon na ručak?
- Kaže da ju je sramota, naići će kad-tad i neki normalni svijet, a ne samo ovi naši, a ona zna samo sarmu i pitu smotat.
- Šta fali, meni će vala na krstikama samo pita i bit! Ti se, kume, dobro sredi, a mi ostali ćemo nabacit nešto s čega se mast lako skida...

Nije Goran takav, nije jedan od njih, branio je u sebi Ivo jedinog čovjeka u Zürichu za kojeg bi dao ruku u vatru. A bilo je tu svakojakog svijeta, iz svih krajeva Bosne, Hrvatske, Srbije, bogatuna koji su vodili kafiće, mafijaških klanova, sirotinje po barakama izvan grada... Kad bi se ono Goran šalio o utakmici, Ivo bi prvo prozebao od neke crne slutnje, a onda bi je odbacio jer mu je još neki dan morao objašnjavati razliku između njih dvojice.

- Al, kako ćemo? - Ivo se izmotavao, nije znao kako reći ono što ga muči.
- Šta, kako?
- Pa to, ja kum tvom djetetu?
- I?

- Jebem ga, Gorane, ti Srbin, a ja Hrvat. Neće dat tvoj svećenik u crkvi, vidit ćeš...

- Pa obojica smo iz Bosne, šta?! Ha, ha! Šalim se. Šta ako neće? Ja te proglašavam sinovim mi kumom, u crkvi ćeš bit, a on nek piše il ne piše, zaboli me.

Sutradan su sve novine brujale o utakmici, nije se prestajalo pričati o tome i po kafićima i na poslu. Nije utakmica ni Goranu izlazila iz usta.

- Pišu da će vaši izgleda igrat bez Balića - sjedili su na kavi i čitali novine, vlasnik je bio Mostarac, konobarica sisata Banjalučanka Biljana, a vrtile su se Halidove pjesme i to najnovije.

- Koji naši? - Ivo je sad već bio ljut, spustio je prenaplo čašu piva i pjena je prsnula po stolu. Goranu je bilo još slađe.

- Hrvatska, ne izmotavaj! Uostalom, i u Zagrebu si živio, brate.

- Jest, punih šest mjeseci. I pamtim samo redove pred Crvenim križem i smrdljivo mlijeko u

prahu. Daj to vamo – istrgnu mu novine iz ruke.

- Dobro, brate, nemoj odma za vrat...

- Živili smo normalno i prije vražje utakmice, život ćemo i poslije. Sad ćemo ili popit do kraja ko ljudi ili odo kući...

*

Uhvatio je sebe kako se vrti po kružnom toku, a okolo svi stali i gledaju. Sami vražji krugovi po cesti u ovom gradu, znaju li ti Švicarci išta drugo osim kružiti? I zavađati ljude? Proklet bio tko i smjesti tu utakmicu u Zürich! Živjeli smo normalno, tja.

Ostavi auto nasred ceste dok nije glavu izgubio i nastavi pješice. Gladan, umoran od posla, nenaspavan. Spustila se noć, a on više nema kome. Deset godina je tu i sad nema kome otići. Bude to tako kad čovjeku vrag ne da mira, a Bog zaborava, pa njemu onda što ostane od života kad i jedan i drugi uzmu svoje. Deset godina!

Radio je sve i svašta, povlačio se po rupama i najgorim poslovima. Bilo je i pljuvanja i vrijeđanja i bruke i iščašenih leđa, tako da je, što se njega tiče, tek prije godinu dana počeo živjeti. A prestao danas. Kad je došao u Švicarsku s jednom torbom u kojoj su ionako bile Dunjine stvari („Kuju si pizdu materinu nosila mlin za kavu!“), sav se svijet s kojim se iskrcao raspršio. Ljudi su govorili njegov jezik, ali su mu bili stranci kao i Švicarci. Da mu nije bilo bratića Zikea koji se još prije rata snašao ovdje, onakav smotan kakav jest, Ivo bi ostao zauvijek u izbjegličkom kampu, gdje je oko Dunje dok je pišala morao držati razastrt kaput, jer su svi išli na isti WC. Zikeu to nije pravo ime, ali kako natjerati domaće da izgovore Ž, pa onda Lj, pa da sve to skupe u „Željo“. Dao je sam sebi ime, da mu oni ne bi izmišljali nadimke.

Ivi je nalazio sve poslove kao i sebi – malo znoja, puno para, u kratkom roku. Prepustio mu je prvo šetnju pasa bogatih udovica dok su one hodale po ljekarnama i frizerajima. Dva sata dnevno i osamdeset maraka u džep. To je trajalo sve dok udovice nisu počele ići u isto vrijeme na frizuru pa je Ivo šećući čopor po gradskom parku ustanovio da se hrt Klaus i šnaucer Mitzi nikako ne podnose, a onda je ona bacila oko na vučjaka čije ime ne zna izgovoriti, što je Klausu još više razljutilo. Ivo je svezao svakog za jedno drvo i otišao kući razderanih nogavica. Još mu stigla kazna da govno nije pokupio.

Zike je brzo prežalio upropašteni posao i pošteno podmazao da ubaci smotanog bratića u marketinšku mašineriju. Ivo se samo trebao obući u dva i po metra visok kostim od spužve u obliku pivske boce; to je pilot projekt, uprava *Beck'sa* bit će široke ruke ako uspije. Trajalo bi to i duže da se Ivo nije uznojio pod spužvom, da nije kupio pivo na kiosku i da u to vrijeme nije naišao neki novinarčić gradske rubrike. Sutradan je kao šala dana osvanula Ivina slika u svim novinama, kako velika flaša *Beck'sa* pije *Carlsberg*.

Ali, hvala bogu, snašao se, i evo već tri godine radi skupe fasade od stiropora – Švicarci za drugačije i ne znaju – reže stiropor na kockice, trese sa sebe bijele mucice i slaže komade kao puzzle. I dobro mu ide, ako zanemari incident kad mu je iz usta ispala cigara i pala točno u procjep između stiropora i zida. Sva sreća da mu se u tom trenu pripisalo. Sagorjela bi sjeverna strana gradske pošte kao šibica dok bi sišao sa skele po kantu vode. Što sad, život ide dalje, i išao je, lagano sve dok se nije danas vratio s posla kasnije, gužva zbog Europskog prvenstva, a Dunja će odmah s vrata:

- Vidila sam Suzi i Gorana. Na televiziji. Utakmica.

- Pa šta, bona, ko da si vidila Tita.

- Pjevali su, na tribini, „Hrva-tske pi-čke“.

Gorana je upoznao odmah prve godine u Zürichu. A bilo je tada teško naći poštenog čovjeka, osobito među izbjeglicama.

- Bome, nekima nije trebalo puno da zaborave Bosnu – komentirao je vozeći se na posao dok su po ulicama njegovi haraćili buticima i modirali se kao da su stotinu godina ovdje. Bila je to prva svađa s Dunjom daleko od bosanskih maglovitih noći.

- De pripazi, sve su to naši... - Dunja je odgovorila, što nije činila baš često.

- Šta bi ga trebo volit samo što je naš, makar bio i govno od čoeke?

- Ma voli koga oćeš, zaboli me. I imaš li ti, majke ti, kakvu drugu kazetu u autu? - i tu ga je dirnula u žicu. Ivo je godinu dana u autu vrtio jednu te istu kasetu sevdalinki. Kada je vidio kako je čupa van, izgubio se u psovka i urlicima.

Znao je satima sam šetati, lutati, promatrati kako eto neki ljudi žive skroz novi život, a on svoj ne može odbaciti kao staru knjižicu JNA. I pio je. Dosta. Petkom bi se utopio u rulji što bi se nagurala pred šank i milovao zvucima narodne muzike. Disko *Monako*. Najveći u

Zürichu. S pjevaljkama na stolu.

Vlasnik je, naš čovjek, Neno, inzistirao na onom *k*. „Eto vala baš *Monako*, sa *k*. To je po naški, piši kako čitaš. Ionako samo naši i dolaze.“ Valjda petnaest godina Ivo nije čuo Silvaninu *Noćas mi srce pati*. Kada je zasviralo, ne sjeća se više ničega, osim da ga je netko počeo tući. Spasio ga je Goran i odvuкао otraga, u VIP-ložu da se opere od krvi, da Dunju ne strefi infarkt. Goran je bio Nenin brat.

Od tada do danas nisu se napili niti jednom, a da nisu bili zajedno. Svaki dan poslije posla, svaki petak uvečer, svaku nedjelju za ručak. Ni danas ne zna točno čime se Goran bavi. Većinom pošiljkama. Pošta nije radila, a izbjeglica i dijaspora posvuda. Svi imaju pare i svi imaju nekoga dole kome bi sto maraka produžilo život. Ljudi koji su mogli dostaviti paket iza svi tih silnih barikada, bili su traženi. Goran je bio samo nekoliko dana na ratištu, ali svoje Srbe zna, s Muslimanima i Hrvatima je živio, tako da pokriva sve. „Nek se budale kolju, šta ću im ja“, znao je reći i jednako dostavljati novac i hranu kome god treba, pa i u najopasnija sela. Nekad preko nekoga drugog, a kad zatreba i sam, glavu u torbu i kroz kukuruz, u šumu, po potoku, sve za proviziju. Nagrada je deset posto od onoga što dostavi. I neopisiv osjećaj da je još jednom zajebao smrt.

Ako je itko dolazio u *Monako* u zadnje vrijeme i ispipao svaku konobaricu koja je onamo došla raditi, a mijenjali su ih kao na vrpci, onda je to bio Zike. Poludio je za našim ženama. „Joj, kad ona ono kaže meni *Ne lupaj, matere ti*, ili *Vataj ti svoju mater tako za sisu*, i opali mi šamar – ma nema mi ništa slađe! To je karakter, eeeej. A ne ove strankinje, samo se ulaguju i cerekaju.“ Došle ga glave valjda sve one godine provedene u Švici i to ga je koštalo dobar dio plaće, koji se svaki mjesec gubio u dekolteima djevojaka iz kojekakvih bosanskih sela. A Goran sve potpaljivao „Vidi onu, ma očima te skida“, pa pucao od smijeha kako se Zikeu žari obraz.

I onda sve to Dunja sruši u jednoj rečenici.

– Šta su pjevali, kažeš?

– Ono, znaš – malo je ustuknula ugledavši njegove iskolačene oči i ručetine obješene na štok od vrata. – Navijačka ona, hrva-tske pi-čke.

Susjedi su izlazili na prozor, drugi dozivali djecu unutra, zgrada je odjekivala. Ivo je razbijao stvari po kući.

- Lažeš! Lažeš, ubit ću te! - krenuo je prema njoj.

- Ne lažem, Ivo, oči mi ispale. Fino je prikazalo. Suzi cijelu. I kraj nje, crna kovrčava kosa. Ma Goran, ko će drugi bit!

- Čekaj, jesi njega vidila ili nisi?

- Pa Suzi i kraj nje...

- Jebe mi se za Suzi! Njega?! Jesi njega vidila?

Više nije mogla govoriti, gušila se u suzama, dok je on stajao nad njom uzdignute ruke. Nije ju mogao udariti takvu.

- Ma vidila si ti pizdu materinu - okrenu se i udari šakom u ogledalo. - I šta ti imaš gledat utakmicu, ha?! Nemaš posla? Posadila dupe u fotelju, a ti Ivo lomi kičmu...

Sjeo je u hodnik na pod. Vanjska vrata su i dalje bila širom otvorena. Drugi su slušali.

- Kako ću sad, šta ću sad - spustio je glavu na koljena. Pa skočio i izašao.

- Ja ti znam prepoznat Bosanca s dvista metara - hvalio se jednom Dunji dok su šetali Zürichom.

- Šta nam to piše na čelu?

- Ma jok, bona, ne mogu ti to opisat. Jednostavno prepoznam.

Gdje da bježimo kad sami sa sobom ne možemo, kontao je Ivo birajući ulice za koje je znao da nemaju bosanskih kafića. Ni sa kim više ne može. Gotovo. Smrad je to od ljudi. U svakom je čovjeku sada vidio skriveno lice mržnje, vidio Bosanca. I dolazilo mu da ih zaustavi i protrese. „Šta oćete više? Šta oćete?!“ Prolaznici su pretrčavali na drugu stranu ceste zbog njegovog izbuljenog pogleda. Kao kroz riblje oko jasno je vidio samo daleku prazninu ceste, dok se sve pokraj njega zakrivljavalo u nejasna trepteća svjetla i prolazne sjene u ciriškoj noći.

„Pa naravno, Srbin. Šta bi drugo. Prvo to, a onda čovjek i ostalo“, nastavio je Ivo u sebi, prikupljajući slike koje su mu se sada nekako uklapale u jasnu cjelinu. „Jebeš me ako sam u *Monaku* ikad čuo Halida ili tako nekog. Sve same njihove pevaljke. Ko, ne daj bože, Muslimana da puste...”

Sjetit će se sada Ivo svega. Sjetit će se i isprike kojom je Goran odbio da im dođe u goste na njihov Božić. A Dunja, jadna, napekla pet metara kolača. Morao je, kaže, obići nekog tetka u Njemačkoj, bolest je u pitanju. Srpska zavist je u pitanju, eto što je. Sjetit će se Ivo i da u deset godina nikad iz Goranovih usta nije čuo da je sebe nazvao Bosancem. Neće oni nikad, takva je ta pogan.

Sada je i pričao sam sa sobom i grizao usne do krvi. I krv vlastitu je izdao. Zbog Gorana se posvađao sa Zikeom, s vlastitim rođakom. Još jednom se udario u prsa. Neki pas se otrgnuo s uzice ženi i zalajao na njega.

Prije nekoliko godina, kao i svaki petak, sjedili su u svom separeu Ivo, Zike i dva Bugojanca, na šanku se domaća travarica plaćala suhim zlatom jer bez nje pjesma nije dopirala tamo gdje treba dirnut. Srećom, njih četvorica izišli su iz te faze.

- Šta ima momci? Svima još po jedno - mahnu Goran prema šanku i ugura se među njih.

- Polako, burazer, nama dosta - ogradili se Bugojanci.

- Aaaa, Zike će popit. Jel tako? Nalij jaranu - gurnao je Zikea, smijao se, nazdravio s njim, a onda u sekundi promijenio lice u smrtno ozbiljno.

- Sad fino ustani i izađi. To ti je zadnje piće što si kod mene popio - zgrabio je Zikea preko stola za košulju samo zbog Ive ću te pustit da izađeš na vlastitim nogama.

- Polako ljudi, koji vam je Bog - Ivo je jedva rastvorio Goranovu šaku ispod Zikeova vrata.

- Ja da kradem? Na mene da pljuju, ha? - Goran je već gorio od bijesa.

- Šta si napravio, peksine - pljusnu Ivo Zikea da mu se vrati dar govora.

- Poslo sam po njemu teti Zori iljadu maraka. A ona mi javi da su je pokrali, uzeli proviziju i još debelo povr. Eto.

- Pijanoj Zori iz Gornjeg Vakufa?! - Ivo je kimao glavom.

- Ako kaže da je falilo, onda je falilo - iskezio je Zike zube.

- Ništa se ti ne sekiraj, Ivo - zagrlio ga Goran. - Poslo sam joj od sebe juče petsto maraka. Neće niko Gorana ispod oka gledat, dokle je živ.

- Ma šta? - otrgnu se Ivo od njega. - Šanse nema! Šanse! Zovi je da vrati pare, odma!

Zike je slijegao ramenima:

- Zvao sam je jutros, da vrati. Kaže, neće.

- O familije, pod zemljom vas tražio - sada Ivo zgrabi Zikea ispod vrata, od nemoći - šta da vam čovjek i džigericu svoju izvadi? Da mi više nisi na oči došo!

I dok je stajao naslonjen na neku žičanu ogradu koja je ulegla pod njegovom tromom težinom, kao stranac, ničiji u tuđoj zemlji, bez obitelji zbog jedne obične, a opet teške gluposti, jedino o čemu je razmišljao bilo je - što će Zike bez *Monaka*? Gdje će sad kupiti slatke pljuske bosanskih žena koje znaju zaboljeti taman kao muške? Gdje će sad okusiti našeg mesa? Kuda da krene on, a kuda Ivo?

Čovjek valjda prepozna da je živio u iluziji tek kada se ona raspline. I život tu, i život dolje. Sve je jedna velika iluzija. I sve će udariti o glavu, kad-tad, kao kamenje. Bio je ono ljeto na Viru, nakon deset godina provedenih s ventilatorom u svom ciriškom stančiću. I opet ga Goran provocirao kako konačno ide obići „svoje“ more. Vir kao Vir, Slovenci, bespravna gradnja, lokalna mafija, narkoman iz Zagreba slijeva i branitelj koji betonira sebi put do mora zdesna. Ali njemu i Dunji bilo je lijepo, ništa se od toga ne vidi u ponoć s terase obližnje konobe.

- Dragi prijatelji, kakva čast, kakva prilika - izletio je konobar u mali prostor među deset drvenih stolova. Ivo se osvrtao, otkud mikrofoni, otkud zvučnici. - Večeras je s nama! Legenda je živa, legenda još ima glas i legenda će upravo nastupiti pred vama!

Nakon što ponovi sve to na engleskom i njemačkom, najavi:

- Dame i gospodo, Mirko Srčević Srki!!!

Izleti čovjek u fudbalerki, solo brkovi, hlače na peglu u koje je utrpao raskopčanu košulju boje trule višnje. Onako suh, bio je lagan na nogama, poskakivao je, pljeskao, vikao „Ajmo svi! Bravo!“, dok se na matrici vrtjela pjesma i to sve pred onih petnaestak zabezeka turista kao da je pred auditorijem od deset tisuća ljudi.

Je li, jarane, ko je ova spodoba tu? - Ivo je potegao konobara za rukav.

- Kako to mislite? Srki je legenda!

- Nemoj me... U Hrvatskoj? Otkad?

- I tu i vani Srki puni dvorane. Svi ga znaju. Mora da dugo niste bili ovdje...

- Jok, ja u Švici. Ma pratio sam ja šta ima tu dok je bio rat, ali ovo kasnije, o gladi, neimaštini i bolesti, toga vala imam i u vlastitoj kući.

Ta posljednja večer na Viru završila je tako da je Ivo, nakon što su ga u konobi još jednom uvjerali u Srkijevu veličinu, dogovorio njegov nastup preko Gorana u ciriškom *Monaku*, i to sve jednim telefonskim pozivom. Neno se na kraju ljutio, ali Goran nije zamjerio – ni što je Mirko Srčević Srki pjevao sebi u bradu jer nije došao nitko, ni što je Srki pobjegao iz *Monakovog* apartmana naručivši prethodno brdo hrane i šampanjca, ostavivši nepodmiren račun.

Sada se tek Ivo gušio u suzama – koja ironija, koja zabluda da čovjek ima neke veze s nekadašnjim svijetom, koji groteskan način da se završi njegova potraga za korijenima, njegov početak povratka. Što je uopće mislio, da će ga prošlost prigrliti kao izgubljenog sina, a ne zajebati i ostaviti neplaćen račun za apartman?

Čemu razmišljati, trošiti moždane stanice na ljude, na bijedne guštore koje je pojela zvijer mržnje, mržnje prema drugima samo zato što se drugačije zovu, drugačije mole. Nema smisla razmišljati o takvima, može se još samo sjećati.

Može se sjetiti recimo slavnih pijanki ili samo jedne od njih, dovoljno je, kao kada je s kolegama iz limarske radionice otišao za Svetog Ivu u Jajce. Na najveći katolički blagdan u Bosni u tom gradu se skupi desetke tisuća ljudi i svaki potroši desetak tisuća dinara zaustavljajući se u kafanama na putu do kuće, u svakom gradu. Bilo je među Ivinim kolegama i nekoliko Muslimana i jedan Srbin ateist i nekoliko komunista, ali do Jajca su svi potegnuli. Ivo je cijelim putem, sjeća se, pričao o Dunji koja se ne čuje, kao da i ne diše, radi, kuha i preko stola gleda za ručkom onim neokaljanim zjenicama da njega spopadne krivnja kao da griješi nešto naspram nje. Suza, jedna, druga, zalij i tako cijelim putem, jedan drugog su nosili. Stigavši kući, Himzo je tražeći ključ ispod otirača udario o stalak za cvijeće i razbio nos, Draganu je ispala kutija cigara s mostića u jarak i dok se naginjao, prevalio se u koprive pa sav nabubrio od užarenih plikova, a Željo je na sve četiri puzao po stepenicama dok ga je pas lizao po licu. E, nikad više takvih vremena...

Stajao je naslonjen na ulični šank tko zna koliko dugo. Terasa kafića s techno muzikom i kričava svjetla. Kako se ovdje našao? Stresao je pivo do kraja i odgega da prekorači malu

ogradu terase, iako je izlaz bio samo dva metra desno. Nikad više ni takvih ljudi ni takva života. I treba raskrstiti s tim, sa svime, sve je to prošlost, „Mi smo prošlost“, tukao se opet u prsa i grabio prema *Monaku*. Treba raskrstiti s time, još večeras.

- Evo mog kuma - širio je Goran ruke prema Ivi s drugog kraja diskoteke.

Sva su svjetla i reflektori bili upaljeni, izgledalo je kao pozornica svijeta. Konobara i muzike nigdje, prerano je, samo njih desetak u najudaljenijem separeu.

- Sjedi tu, taman dogovaramo detalje za proslavu - gurnu ga među ostale.

- Tri godine odgađam krstítke, dok sam vas sviju okupio... - razmahao se kao kakav gazda, dok ga je Ivo sjedeći gledao odozdo.

- Šta si se stisko, oćeš popit šta?

Ivo je samo odmahivao glavom.

- A onda vodu barem. Evo na, imam i Jamničku i kiselu, koju ćeš? - smijao se Goran i gurnuo laktom one do sebe da mu se pridruže.

Ivo je spustio ramena i gledao u pod, a u njemu je sve kipjelo. Kako bi trepnuo, Goran bi mu se učinio blizak, a kad trepne opet - stran i čudan - i tako naizmjenice.

- Čujem da si bio na utakmici - Ivo će napokon stidljivo sebi u prsa.

- Će?

- Na utakmici. I navijo - dignuo je pogled prema njemu i stisnuo zube.

- Izgubili mi, kako god okreneš. Spasio vas onaj vaš Šola - Goran se nije prestajao smijati. I drugi mu se pridružili, nitko nije vidio Ivin grč na licu i šake čvrsto stisnute ispod stola.

- I pjevo si. Dunja te vidila - odsjekao je sada kratko i gledao u Gorana na drugoj strani stola kao da su sami. Drugi oko njih zašute, nije im jasno o čemu se radi i kuda to vodi. Ivo se ukočio, tražio je nekakav znak na Goranovom licu, bilo što. Upravo je trajao beskonačno dug razmak između dvije pjesme.

- Mani, bolan. Šta bi ja pjevo - Goran samo odmahnu, ustade i krenu po novu bocu vina.

- Hrvatske pičke! Eto šta - skoči Ivo na noge, zgrabi bocu sa stola, razmrskala je o rub i zabi

Goranu u trbuh.

Još uvijek je tražio nekakav znak na Goranovu licu, osim usta razjapljenih od bola i iznenađenja, ne osjećajući sve te silne ruke koje ga čupaju, razvlače i guraju natrag u kauč separea.

Dok su Ivu držali i otimali mu oštro staklo iz ruku, Goran je tonući između stola i kauča u separeu prokrkljao:

- Zajebo...

SVE JE TO LJUBAV

PEPEOVA TETOVAŽA, I. dio

Pepe je povalio učiteljicu. Na maturalcu u Slavonskom Brodu, lako kao što su ostali pogledali *Vuka Samotnjaka* u kinu iste večeri. To je sve čega se Dado sjeća o svom stricu. Ona se zvala Jadranka, bila je stroga i rušila učenike iz hobija, a Pepe je govorio kako mu baš jedna takva treba, nemilosrdna. Glas je odmah pukao po selu i premda su Jadranku natezali i direktor i nastavnik tehničkog odgoja, njezin muž, inače vojno lice, samo je Pepeu prijetio. Kaže, prvo će ga uškopiti, a onda tek strijeljati. Tek mu je ovaj put, kada mu je rogove nabio jedan osmaš, proradio obraz.

Pričalo se kako je rogonja obilazio kuću sa sačmaricom, a djed, utjelovljena pakost, davao mu blagoslov govoreći da je tu pogan od svoga sina već sahranio i kako ima samo jednog sina, Rajka, mirnog i povučenog, koji nije ni mogao biti drugačiji od silnog straha prema djedu. Pepe je uvidio da nema života u malom selu u kojem ga još i traže s puškom, a cure i žene zaobilaze u širokom krugu piljeći u njegove hlače kao da je zvijer pripeta unutra.

Dadin je strikan tako stopirao do Siska, pa do Zagreba, pa je radio po slovenskim šumama i na kraju završio u Münchenu. Tamo, kažu, otvorio videoteku i prodaju novina, u početku naše, a poslije proširio posao i na švapske. Uskoro je mogao komotno ležati i nadzirati, a para je kapala. Nisu to baš bila čista posla, bavio se još tko zna čime i kakvim kasetama, ali je svaka Švabica znala za balkanskog pastuha. Dvadeset godina poslije viđat će ga po klubovima, kafićima, revijama, uvijek u ženskom društvu i donositi u selo glas o Pepeovoj neutaživoj gladi.

Djed je bio ljut koliko i ponosan. Neki su mudrovali kako je Pepe emotivac, kako je volio učiteljicu i selo i kako još uvijek, nakon toliko godina, onim Švabicama zapravo popunjava rupu u svom srcu. Djed o srcu nije znao ništa, ni o svom ni o ičijem. Sve žensko što bi plahi Rajko, Dadin otac, doveo u kuću, djed bi otjerao kao što je na kraju otjerao i Dadinu majku. Dado i otac, čak i ovdje u Zagrebu, osjećali su dio sjene pokojnog djeda pod kojom su nekad proveli noći i noći straha.

ŠVALER RAJKO, I. dio

- Ajde, stari, šta si se objesio unutra? - lupao je Dado na vrata zahoda. Nije to bilo jedino oko čega su se svađali u malom zagrebačkom stanu. Znali su se zakačiti oko čišćenja, kuhanja, zadnje pive u frižideru, daljinskog. Rajko je, konačno, dugo okrećući ključ, otvorio i izišao, spuštenih ramena.

- Šta si radio tolko unutra?

- Razmišljao. Svoja posla gledaj - povlačio se Rajko lagano kao mrtvac niz hodnik i izašao van. Unutra je bilo premalo zraka za obojicu.

Dado je ostao na vratima zahoda zatečen. Voda iz vodokotlića nije tekla. Što li je radio unutra? Mora da mu se pričini. Njegov otac Rajko bio je poznat kao švaler, uvijek veseo i za akciju. Ali, ne bilo kakav švaler, već onaj pravi, bečki. Nikad šamar, nikad psovka, uvijek džentlmen, s „Vi“ i s ljubljem u ruku. U isukanim hlačama i košuljama stanjenim na laktima, ali, kako je govorio, „barem imam dostojanstvo i znam im ugoditi“. Nikad ni riječi od njega o seksu, to mu možda nikad i nije bilo prvo na pameti, i nikad sočnih priča ekipi pred dućanom jutro poslije. Nisu ništa mogli izvući iz njega čak ni kad bi ga napili.

Prolazeći pokraj izloga, zagledao se u svoje lice. Sijeda, ali gusta zalizana kosa, još uvijek dobra za pedesetogodišnjaka, njegovani brčići, svi zubi na broju. U čemu je onda problem? On je ostao isti. Jednu zimu se grijao s Anitom u stanu iznad njezine voćarnice. Bilo je u njoj nečeg egzotičnog, s onom njezinom crnom kosom i tamnim licem iza naslaganih agruma. Ali jedino što ih je vezivalo bila je njegova laž da je lud za voćem i da strogo forsira zdravu prehranu, pa ga je ona šopala trulim mandarinama koje je bilo sramota držati na tezgi, od kojih je trpio probavne smetnje. Ali, oboje su bili u godinama kada se više ne bira, barem ne toliko kao prije. Pretrpio je i gore svari i trpio bi tko zna koliko da njoj nije propao dućan, pa je rekla da joj nije ni do čega, a kamoli do muškog smrada po kući.

U Đurđicu je vjerovao puno više. Radila je stalno, dvije smjene u tvornici tekstila, pa bi uvečer uplovila u njegov zagrljaj umorna, topla, bez snage za opiranjem. Malo je pretjerala s ružem za usne kojim bi mu umrljala košulju pri prvom kontaktu. I bilo bi joj žao zbog toga pa je počela donositi za njega košulje iz tvornice. Rajko bi došao malo prije kraja smjene pod prozor, ona bi mu ih bacila, pa mirno prošla pokraj portira i onda bi se izgubili u šumi u njegovu autu, jer je živjela s majkom i k njoj nisu mogli. Ni kad su ljubomorne kolegice zamotale crijep u košulje koje mu je Đurđica bacila s prozora te mu slomile tri prsta, Rajko nije odustajao. Sve do sinoć, kada je Đurđica došla malo umornija nego inače. On i majka će joj se, kaže, krvi napiti, ne može više na obje strane, a rod je rod.

- U čemu je problem? – gladio je Rajko brčiće, svakoj je davao sve što je imao, pokazao sve što je znao, držao ih kao kap vode na dlanu. Ali ne, žene vole đubrad, vole grubo. On to zna, ali od tehnike ne odstupa, išlo mu je, sada malo zapelo, morat će ga opet krenut. „Mačka si ti Rajko, mačka“, govorio je sebi, „kako god te bace, dočekaš se na noge!“ On traži tako malo, samo da im bude blizu, da osjeća njihov miris, a to je premalo da ne bi dobio ono što traži, kada dobivaju oni koji traže i deset puta više.

SAJAM NETRPELJIVIH, I. dio

- Bože, kako zagušljivo, a na stolu niš. Prije su imali one lepe miljeiće, imala sam ih i ja par doma, sama plela, al samo par, jer kako god neko dođe, ponese, joj kak vam je lepo suseda, jel bi mogli...

- Milka, jebemu sunce.

Kad bi se niska starica kreštava glasa počela gubiti u sitnicama koje su je naprosto uvlačile u sebe, bila je dovoljna jedna kratka psovka da je opet vrati na pravi kolosijek. Njemu, Vinku, pak, godine su donijele drugu boljku. Cijeli život je bio trgovac i sada su svi poslovi, i koje je obavio i koje nije, i za koje je čuo, i o kojima je možda samo jednom davno sanjao, postali njegovi i stvarni i imao je potrebu povjeriti ih nekome.

- Nego, mladi gospon, te vam skije nisu bile ko danas, već drvene. Ali, original norveške. Sâm sam u vlaku prošvercao prve skije u Zagreb. Tek tako, tamo su ih bacali. Al tu nisu htjeli ni čut. Otkupili ih sve Slovenci. Kumovo sam jednom njihovom planinarskom domu pa nekom spustu, šta li... Prve skije u nas, prve! I ti naši znaju nekad bit...

Dado je samo mahao glavom i čekao konobara da ga spasi. Vrućina je ispraznila ulice i kafiće u centru, sjedili su sami, sve dok ne uđe standardno Dadino društvo.

- Šta ima, maheru, kad mala stiže?!

- Sad je u Njemačkoj, za mjesec dana. Bolje mi je da se spremim...

- Nego. Stari joj ima pola grada, nije lako takvu zadovoljit!

- Bolje ne pričaj, čim stigne roba javi, treba mi lova. Da se vrti nešto. Sad mi još i civilna uletila – Dado se uhvatio jadati zaboravivši na stari par pored sebe. – U nekoj udruzi, vodam

po gradu senilne starce u šetnju...

- Senilni, fuj kak možete!

- Milka! - prekinuo ju je Vinko dok se nije opet zalaufala.

- Ja bi do Maksimira. Kažu da je predivan u ovo doba godine.

- Mil... Psst! Vinko joj zaprijeti prstom. Dado je s prijateljem otišao do šanka kako bi dogovorio pojedinosti, a on, prestravljen od iznenadne spoznaje, stade objašnjavati ženi na uho: - Vid ga kako je ćelav. I još čizme. Čula si, spominje i Njemačku. Jedna greška, ženturino, i taj će nas nacist u grabi ostavit. Otkako je NDH, te stoke se namnožilo...

- Bože, ja jadna politiku nikad... ma vidi se na meni da ja nisam niš... a mogla sam se i sredit, nek mu se nešto ne svidi, ko zna, ti ljudi, to nikad nemreš znat kako stojiš s njima, kod tih ludih ti najviše sitnice mogu...

- Milka, jebemu sunce!

- Šta opet?

- Pa kragna ti savijena unutra. Brzo, popravi, evo ga. Ali kada su izašli na ulicu, starci su bili već u drugom filmu. Čini se da se u životu nikada ni oko jedne stvari nisu složili. Dado je zamišljen koračao, a njih je dvoje - izlazili bi iz Doma jedino kada bi Dado ili koji drugi ročnik došao po njih - kaskalo za njime kao da više ni ulice svojega grada ne prepoznaju.

- Jest, kad ti velim! Tu je bila fontana, lepa, okrugla, dovodila sam nećakinju davno, ona je volela gledat golubove kako se brčkaju. Krasna fontana, šta sam na njoj puta...

- Vidi nju! Eto, kako ti kažeš! Cijelo vražje jezero je bilo, baš tu nasred Ilice!

Ona uskoro dolazi i Dado se te činjenice više bojao, nego što joj se veselio. Kao nedostižna kraljica iz bajke okrnula je njegov svijet, jadan i malen, samo na tu jednu kratku noć - parking, pred diskom, muzika koja se gasi, šutnja iz prevrnutih boca i jedan kratki dodir. I nestala, ostavivši ga da čeka toliko dugo da je počeo sumnjati u vlastiti razum. Je li se ta noć uistinu dogodila? Njezin dolazak prijetio mu je ovako nespremnom, u krpama, bez novca, bez ideje. Čime bi je on ovakav mogao zadržati? O da, trebat će mu para, pripremit će joj kraljevski tretman, zaradit će, pametan je on, još je za vrijeme studija shvatio da je sve to pišanje uz vjetar, da treba poduzeti nešto konkretnije.

PEPEOVA TETOVAŽA, II. dio

Dado je znao da se još nešto važno krije i prešućuje o životu strica Pepea, jer inače to ne bi postala legenda, već obična priča o zemljaku koji se ovako ili onako probio u Njemačkoj i zaslužio divljenje. Taj ostatak ne bi saznao da nije bilo Bureka i njegovog promaknuća s mjesta skladištara u Željezari na mjesto portira. Fin i uredan posao u maloj kabini za vrijeme kojeg je Burek mogao gajiti dvije svoje strasti – gledanje filmova i održavanje kilaže stalnim večerama. Malo tko mu je to smio spočitnuti, jer su mu šake bile kao maljevi. U školi je svoju debljinu oplakivao barem tri puta dnevno, izložen arsenalu viceva i to najviše iz zadnje klupe, u kojoj je sjedio upravo Pepe.

Burek je najviše volio porno filmove i to one njemačke. Američki su bili previše umjetni, talijanski su bili spori i mekani, a francuski su forsirali neke glupe radnje. Sudbina je opet spojila dva školska druga u noćnoj smjeni s petka na subotu kada je Burek dobio poštom novi dio kolekcije *Svjetla velegrada*, naručen još davno, naravno, njemačke produkcije. U nekom čudnom kutu kamere, usred radnje ritmičnoga gibanja, opazio je u jednom trenutku na ruci muškog aktera tetovažu, ni manje ni više nego – JNA.

Stisnu *pause* i u nevjerici se približi, pa još bliže, sve dok nosom nije dotaknuo ekran na ormariću za garderobu u maloj portirskoj kućici. Čak i da je prepoznatljiv ožiljak od operacije ramena bio pogrešan, oko datuma nije moglo biti greške – ispred JNA pisalo je Bled 1965., točno ona godina kada je Pepe boravio u Sloveniji. Već idućeg dana cijelo je selo znalo da ima svog filmskog junaka na europskoj sceni.

ŠVALER RAJKO, II. dio

Nikada trenuci samoće između dvije žene, između dva para toplih salastih bedara, onih koji se hlade i onih koji ga tek čekaju, nisu potrajali dugo. Uzrok ne leži samo u njegovoj nemirnoj prirodi već i u okolini.

– Šta ima, Rajko? Koja je danas na rasporedu, ha? – uvijek bi se našao neki poznanik na putu do dućana, pošte, ljekarne pa gurkao laktima i namigivao.

– Eto, baš danas ni jedna.

- Ajde, ajde, neću ja nikom... nešto ti kuvaš, sto posto – kimao bi glavom poznanik smiješeći se njihovom prešutnom sporazumu, a Rajko bi ga pustio u tom uvjerenju. Barem njih ne smije iznevjeriti, kolege iz nesretnih brakova, samce zatočene uz bolesne roditelje, one oženjene za posao, za djecu, sve one koji su u svom vršnjaku Rajku vidjeli utješnu poruku kako bi se i oni mogli sladiti tako, samo da hoće, kako njihovo vrijeme nije prošlo, jer Rajko s tim svojim brčićima i utegnutim trapericama i nije bogzna koliko bolji od njih. Odmah s vrata, držeći u hodniku vrećice s mlijekom, Rajko je počeo tipkati broj mljekaričine sestre Žuže, započinjući još jedan krug, ozaren kao da mu je prvi. Dado je odmah znao da se stari vratio u igru: soba se gušila od *Denima* s placu. To je bio miris zabijenih golova.

Ali, sada je Dadu zbunjivalo kako stari navečer odlazi poprskan parfemom, a ujutro se vraća poprskan malterom i vapnom. Žuži je imala vikendicu u Samoboru, ostavštinu iz prvog braka, derutnu i punu vlage, u skladu s onim što je i pružila mužu u dvadeset godina braka. I Rajko je tako nastavio svoju tradiciju – od žena je dobivao trulo voće, prevelike košulje, a sada evo i žuljeve od gletanja, struganja i krečenja – dobivao je sve samo ne ono što traži.

Stigao bi ujutro neispavan i prvo čega bi se prihvatio bilo je struganje kreča s traperica i najdražih crnih cipela. Onda bi jedva umrtvljenim i otežalim rukama spremio sebi kavu i doručak, uz zaglušujuću buku lupanja posuđa. Kad bi osjetio da mu se vratila krv u ruke i lice, samo bi još popravio frizuru gelom, ne mareći što je prašnjava, klepnuo se po trbuhu kojeg povremeno uhvate mali grčevi, te kao svježinu dodao još malo *Denima*, promrmljao „Dobro je, do-bro!“ i nestao kroz vrata do idućeg dana.

SAJAM NETRPELJIVIH, II. dio

- Eto, ja jedno ona drugo – Vinko je počeo sam sa sobom pričati pa se predomislio – Milka, pa ako si stara, nisi gluha, uf – njih dvoje su jedva kaskali za Dadom, a Vinko je još dodatno gubio dah objašnjavajući supruzi razliku između onoga što je mislio i onoga što je rekao, brišući znojno čelo.

- Ja nisam jadona sve mogla... tak sam se trudila da sve spremim dok ne krenemo i maramice, one šarene, jedva našla i kifle zamotala i tablete, ti tak oslabiš u šetnji, pa dok sam našla finu vrećicu...

- Koji te đavo tjero da sve to tegliš? Ja sam te zamolio samo kapu, uf, i nju si zaboravila... – Milka mu nije dala da dođe do daha.

- Ja sam se samo trudila da provedemo ugodan dan u...
 - Opet ona! Pa ne kažem... recite joj vi, mladi gospon...
 - Dosta!!! Pun mi vas je ku... kufer! - Dado je bio na rubu živaca. Mrzio je raditi sa studentima i ološem, to je neviđena neozbiljnost. Naruči robu, podigne, riskira, prenese, doveze i onda ga zajebavaju. Gdje će sada s tolikom travom, sam da je popase, da dobije mlijeko, a ne fleševe? Krenuo je prema nekom odvjetniku na Kvatrić, od sada radi samo s ozbiljnim poslovnim ljudima. Lovu mora imati, ona uskoro dolazi. On nikad nije takvu, ma ni blizu, a ona je tako, s onim svojim zelenim ili pak plavim... uglavnom, tako lijepa... Nije mogao ni razmišljati od ove dvije krepaline.
 - Tak me još jednu noge bole, ove cipele i beton...
 - Stvarno bi mogli, uf, stat malo - možda se prvi put ove godine Vinko složio sa ženom.
 - Evo, stigli smo - Dado je zakoračio u haustor i pozvonio na vrata u prizemlju, dok su mu njih dvoje visjeli na leđima.
- Milka se još nije gasila:
- Tak lepi dan i zeleni Maksimir, a stalno neki zagušljivi mračni hodnici...
 - U pizdu materinu - otvorio je odvjetnik, popravljajući kravatu, ali psovku nije uspio suzdržati - jesi ti normalan? Oćeš da me pokopaš živog, oca ti blesavog!
 - O čemu pričaš? - Dado nije očekivao ljutitu mušteriju. Odvjetnik namignu očima u smjeru iza Dadinih leđa odakle su škiljile Milkine vesele oči i Vinkovo orošeno čelo.
 - Aaa, njih dvoje! Ne sekiraj se... Dado se sagnu da prekopa po Milkinoj košari i izvadi busen marihuane.
 - Evo je, gazda, prvoklasna!
 - Otkud sad to?
 - Šta ima veze, iz košare. Reko, neće niko babi u kifle zavirivat.
 - Ne, nego otkud tolika trava, šta ti ja ličim na rastafarijanca?! Gosti mi dolaze, naručim speed, a ti meni... Da im pitu zeljanicu napravim od tog?

Potraga za kupcima se nastavila, Dado nije prodao ni trećinu robe.

- Jest, ti vam kupci danas ne znaju šta oće - Vinko se opet, što bi se reklo, pobrkao - jednom su trgovca iz Beograda prevarili i prodali trista litara crnogorskog vranca pod ime nekog francuskog poznatog vina. A on to meni prodo samo da se riješi. Imalo bome dobar okus, samo, šta ćeš, nije francusko. Svejedno, ja nazad prodavao, kome drugom nego Crnogorcima. Bilo im zanimljivo, valjda zbog francuske etikete. Kad je vidio zaradu, oće ovaj iz Beograda nazad vino, da je njegovo, a meni da sam lopov... Nastavio daklem on prodavat, tako i jednom našem pukovniku koji se onda osjetio nasamarenim, da će pred vojni sud onog ko drži to vino. Beograđanin to svaljivao na mene da sam kriv, ja da je on, a pukovniku nadređeni da smo svi, al niko ne smije ni pisnut jer će puknut bruka da mu oficiri ne znaju razliku između francuskog vina i vranca... ma ko bi tim ljudima udovoljio...

- Niš ti ja ne razmem od tog tvog naklapanja... tak mi otiću... noge inače namažem, al jutros zbog šarenih maramica nisam stigla, ko bi reko, samo jednom ne namažeš...

- Jebemu sunce! - morao ju je prekinut Vinko.

- Htjela sam reć, tak je sparno, a u Maksimiru je sigurno lepi hlad...

- Evo, evo - Dado je osjetio da mora stišati pobunu. - Moram raditi, majku mu! Ko da mi s neba pada... Još dva kupca u Vlaškoj i gotovi smo za danas.

PEPEOVA TETOVAŽA, III. dio

Da Rajko nije završio u bolnici, Dado vjerojatno nikada ne bi iz njega izvukao kraj priče o stricu Pepeu. Onako izmučen i u bunilu, na bolničkom krevetu, Rajko je osvjetlio kraj jedne blistave karijere koja je nažalost naglo prekinuta. Mogao je Pepe bilo što učiniti ocu, Dadinu djedu, bilo što osim toga, i sve bi s vremenom prošlo. Jest da bi mu djed prijetio smrću, ali prijetio je mnogima pa i danas žive. Ali, jadao se djed, ovako pokazati guzicu da je cijeli svijet gleda, da se on mora sramiti i pred zadnjom fukarom, to je gore nego da mu je na grob pljunuo. Djed je samo jedan ljudski osjećaj za života spoznao u čitavoj njegovoj punini. Znao je mrziti iz dubine srca, predano, kako nitko nikada neće znati voljeti.

Prodao je sve svoje, zemlju, konja i pozlatu iz kuće, potplatio prvu sisačku konobaricu pa se skupa s njom zaputio u Njemačku. Fino je rukama, nogama i štapom objasnio gospodi u minhenskoj policijskoj stanici kako je probisvijet od njegova sina, svjetska nakaza, silovao

okolo žene, pa čak i ovu jadnicu koja je ostala s njim trudna, a on pobjegao, pa eto, neka sad znaju kakvog antikrista hrane u svojoj državi. Nakon toga se vratio bez prebijene pare, skinuo se, složio odjeću, obrijao i umro. Njemački policajci su izdali tjeralicu za jugoslavenskim manijakom, a je li Pepe preživio kada su ga i Švabice počele izbjegavati i gledati kao da ima zvijer pripetu među nogama, ne zna se i nije se o njemu poslije ništa više čulo. On je ipak ostavio iza sebe film, doduše samo s kratkom sporednom ulogom.

ŠVALER RAJKO, III. dio

Kako je Rajko završio u bolnici? Zbog prosjaka. Ili je to barem bio povod. U vezi sa Žuži otišao je dalje i do prvog kata, na kojem je bila čista cigla, tvrda i tvrdoglava, a valjalo je bušiti rupe za instalacije pa se sad vraćao sav crven u licu i očiju suznih od prašine, ali još uvijek sretan i spreman na šalu pa i s lokalnim prosjakom kojeg nikad ne zaobiđe, već mu uz osmijeh dobaci uvijek po medvjeda ili dva. Sve dok tog dana nije leđa povinutih od umora i neke težine na srcu osjetio potrebu da se isprazni, pa svratio u kladionicu da stavi dvije dnevnicke na prvi par na koji mu padne pogled. A tamo njegov prosjak kombinira neriješene iz švedskog tenisa i druge poljske vaterpolo lige. Rajko je tako uhvatio vikati da ga je presjeklo, a cura sa šaltera kladionice pozvala hitnu.

Dado je sjedio na praznom susjednom krevetu, na pristojnoj udaljenosti. Rajkovo je lice bilo bijelo ili se to Dadi samo učinilo od bijelih plahti u koje su ga umotali. I nije prestajao mrmljati:

- Ionako to sa Žuži nije išlo. Nema veze, bilo je dobro dok je trajalo, nema se tu sad šta... filozofirat. Već će nešto opet uletit, dobro je...

To vječno Rajkovo *dobro je*, to njegovo hvalisanje i optimizam bili su, sudeći po dijagnozi koja mu je visjela ponad nogu na krevetu, jedna obična laž jer je u njemu cijelo vrijeme rastao čir, sve dok nije narastao do veličine bobice grožđa i pustio sok.

- Dobro si se i sjetio da imaš oca, di si cijeli dan?

Nije se Dadi dalo objašnjavati kako ga jednostavno ne želi gledati ovako čudnog. Nesvjesno je već treći put ponovio istu ispriku:

- Spremam se, sutra dolazi mala...

- Da mi je znat od koga si naslijedio tako kratku pamet! Mjesec dana se pripremaš... Ko je ona? A? Ne znaš. Kakva je?

Dado je šutio.

- Dabome da ne znaš. To ti, mali, nije zdravo, nikako...

Dado je puknuo:

- A ko mi se javlja?! Djed je otjerao baku u grob, stric nategao sve što nosi suknju, a ti pod stare dane u romanse s napirlitanim babama, ono dvoje lešinara koji mi se kolju svaki dan...

Medicinska sestra uletjela da je označi kraj posjeta i zabila iglu u Rajkovu cijev za infuziju. Dok je padao u trans, reče:

- Sve je to ljubav, sine...

SAJAM NETRPELJIVIH, III. dio

- Kako, brate, ne razumiješ? - Vinko se razmahao rukama i u hodu obilazio Dadu čas s jedne, čas s druge strane.

- Ne razumijem i gotovo! - Dado nije obraćao pozornost na starce koji su kaskali za njim. Izvijao je vrat i čitao nazive ulica i brojeve kuća.

- Glavešine daju pare. Njih zaboli, da oprostiš, neka stvar. Samo trebaju račun za onoliko koliko su dali para da opravdaju. To je ionako od poreznih obveznika. To je jasno?

- Kristalno - Dado se i dalje okretao, čitao naglas ploče.

- E sad, ja nađem povoljnog dobavljača iz Ukrajine da mi napiše račun pedeset posto veći nego šta je. Onaj višak šta ostane, tih pedeset posto, dijelimo po pola. Ko na pijaci, tako ti je i u međunarodnoj trgovini...

Kad je vidio da ga nitko ne pita dalje, malko iznerviran prekine stanku i sam nastavi:

- A znaš u čemu mi je isplaćen taj višak? U deset vražjih vagona kukuruza! To je bila neka zagubljena donacija... Po pola Europe je kružilo to, a dok je stiglo do Sarajeva gdje sam čekao isporuku, nakupilo se dvadeset vagona, jer su seljaci dodavali misleći da ide otkup. I

to ti je tu stiglo onih kriznih sedamdesetih...

- Jooj, ne fantaziraj opet s tom pričom. Ti da si spasio komunizam s tim kukuruzom?! - oglasila se napokon njegova supruga nekoliko koraka iza.

- Milka, jebemu sunce, to je politika, šta se petljaš di ti nije mjesto!

- Dabome da mi nije mesto, ni tamo, a ni tu na cesti! Di smo ovo, svud smo bili osim u Maksimiru, a tak sam htela...

- Ljudi, smirite se, pa moram radit! Ne živim ja od vaših bljezgarija - prekipjelo je Dadi, premda je znao da više u prazno. - Još jedan poslić i gotovi smo. Gupčeva 6, Gupčeva 6... Jebem ti ove Sesvete!

- Pa tu lepo pitamo gospona policajca, zaš bi se mučili.

Dok se Dado snašao, Milka je već prišla policajcu koji je podizao hlače preko trbuha izlazeći iz gostionice. Dado je probljedio.

- Niš vam ja ne razumem, najbolje da mi objasnite po karti. Tu sam imala jednu malu, znate, onu iz novina, praktičnu, sve dok se ovak ne zametne... - Milka je pred njim prekapala po torbici u koju je Dado bio utrpao vrećicu sa stotinjak *ecstasyja*. U sebi je već zbrajao godine zatvora.

- Znaš šta, babo. Odi samo ravno dok ne dođeš do ambulante pa onda pitaj dalje - podviknu policajac i produži.

- Mater! Mater! Mater! Dado je lupao šakom o staklo na tramvajskom stajalištu. - Šta meni ovo treba, šta?! - uskoči u prvi tramvaj. Nije važno gdje, samo što dalje, dalje od sebe, jer je nitkov, jer je ništa, jer ga to nejasno žensko stvorenje samo tjera da shvati kako nikada neće biti netko.

- Nekak se i nije preveć promenilo Milka se zavalila u maksimirsku klupu, torbica joj je ispala i izvrnula se, sa salvetama koje je opet cijelo jutro slagala, ali to više svojim zacakljenim očima nije primjećivala.

- Kog se vraga ima mijenjat, trava ko trava - Vinko je obilazio oko klupe s uobičajenim izrazom lica, koji je odavao da razmišlja o nečemu desetom. Iznenadivši se kako je Milka prvi put utihnula nakon njegove primjedbe, pogleda je malo bolje, spazi po suznim očima da

je već zakoračila u sjećanje, pa sjede polako pokraj nje da je ne prene.

BAKSUZ

- Moje ime nije važno, ionako ga ljudi ne pamte, a bome ne pamtim ni ja njihova. Važan je samo moj život, jer, vjerujte mi, ja sam najveći živući baksuz. Kažem živući, jer su od mene veći baksuzi bili samo oni čije prokleta ime nosim. Ali, oni su odavno pod zemljom. Srećom njihovom, jer bih ih ja već s njome sastavio. Pogledajte me, pogledajte!

Tomo se odmicao i samo se osvrtao gleda li ga tko s ovim čudakom.

- Ovo što vidite, ovo ništa, ova olupina, to je ono što sam naslijedio od njih. Jer, od baksuza samo baksuz može i poteći - nastavio je Tomin sugovornik.

Tomo je malo ustuknuo od jakog mirisa vlažne tkanine što ga je zapljusnuo kada je njegov posjetitelj stao širiti kaput koji još nije bio ni skinuo i mahati rukama. Bilo je u njemu nešto zbog čega je Tomo odlučio zanemariti i smrad i zakrpe i neobrijano lice. Nešto u kvaliteti i čvrstoći kaputa, starinskog kaputa finog kroja. Nešto ga je mamilo da poslušati priču te skitnice, sudbinu koja ga je dovela do dna na kojem, čini se, nije uvijek bio. Sama činjenica da je nekad možda ovaj kaput nosio na posao, imao život i budućnost, pa i ženu i stan, a sada na snijegu spava na kartonskim kutijama pokriven novinama, stezala mu je srce i blokirala razum.

- Tu vam je fino, toplo. Malo sam i ožednio - reče posjetitelj i tek kad se skroz oznojio od vrućine, kao da i ne vjeruje da je osjeća, sjeti se skinuti kaput. Tomo ode do šanka naručiti piće. Dok je čekao sporog konobara, spazi kako skitnica profinjenim i sporim kretnjama skida kaput i uredno ga slaže preko stolice.

Bio je to visok i krupan čovjek, ali tih, tugaljiva lica i spuštenih ramena, upao u odijelo promoćene i zaprljane bež boje. Uz obraslu bradu, nije previše odudarao od profila profesora koji su Tomi do prošle godine predavali na fakultetu. Dobri djedice, ali potpuno senilni i bez dodira s realnošću: nisu ga nimalo spremili za život koji ga je čekao. Nisu ga spremili za šok da će nakon diplome raditi u nekom jadnom tjedniku, za lov koji nije vrijedna spomena pratiti previranja u životu kvazipjevačica, tipkati izjave manekenki, a evo - i slušati ispovijedi klošara.

- Znam da se to na prvi pogled i ne čini kao nešto posebno - čekao je Tomu sa spremnim nastavkom priče kad se ovaj vratio s pićem - baksuza ima svagdje, vazda ih je bilo i bit će ih.

Ali, vidite, moji preci i ja smo baksuzi samo kad su u pitanju vozila. Bilo koje vrste.

Tomo nije ni dirnuo svoje piće. Čekao je nešto za što se može uhvatiti, osvrtao se po kantini, ovamo silaze kolege novinari. Sada je osjetio da bi od ovoga moglo biti nešto. U redakciju svakodnevno dolaze svakakvi tipovi, traže nestale udovice, izgubljene sestre blizanke, plaču za nepostojećim ljubavnicima i za nikad nerođenom ili nerođenom djecom... Treba samo znati prepoznati.

- Ukratko, sve što je brže od hodanja, mi pretvaramo u katastrofu. I pritom izvučemo deblji kraj. To jest ja, ne mi, jer su se ostali izvukli i sad mirno spavaju, dok ja polako propadam. Zato je važno da kažem svoju priču, svaki dan mi je kao zadnji i tko zna hoće li me sutra uopće biti!

Ovaj uvod je zaslužio otvaranje notesa i uzimanje olovke, zauzimanje početnog stava za bilježenje. Možda je konačno uspio da se nakon pola godine rada barem približi onome što je urednik zamišljao kao *toplu ljudsku priču*.

- Prije nego što krenemo, znate, malo sam ogladnio. Vidim, tu ima svega, a ja, iskreno, ne pamtim kad sam zadnji put jeo...

Tomo je zamijetio i to kako klošar fino prima sendvič i kako ga jede odmjerenim zagrizima. Ostalo mu je samo čekati da se sve razvije do kraja, da gost mirno pojede, zalije, prebaci nogu preko noge i sklopi ruke, napokon spreman za nastavak. Činilo se kao da će podrignuti, valjda od salame, ali stavi vrh prstiju preko usta pa počne:

- Sad, ne znam odakle da krenem, ostalo je lako. Ne zbog vas ili članka, nego zbog mene. Jer tamo gdje počinje priča, počinje i moja nevolja. Da počnem s bračkim borovima, brezovačkom rakijom ili bihaćkim kukuruzom? Negdje moram povući crtu, jer me strah da će me tako, motajući unatrag, misao odvesti do samog početka, iskona ljudske nesreće uopće! Ovako. Kako oko Bihaća ima sva sila rijeka i rječina, gusta mreža žila kao kapilari na sljepoočnici mog pijanog oca, zemlja je bila pošteno natopljena. A i ljudi. Svaku gradnju mosta zalili bi rakijom, a rijeka dosta, gradnje još više, o poplavama i nestalim mostovima da i ne pričam, pa ljudi povazdan nisu ništa drugo radili nego postavljali grede i opijali se. A kukuruz rastao. Em mu plodna zemlja, em nema ruku da ga беру. Dok je djed bio mali, njegov otac, a moj pradjed, još tada je postao prvi izvoznik uopće. Imao je kola i konja koji je vukao za trojicu, ali imao jednu manu. Bojao se ptica ko vruga. To je bio onaj leptir što je na kraju izazvao kaos, kako bi rekli učenjaci s televizora. O tom pradjedu samo sam slušao, a

kao da ga mogu vidjeti kako tovari zrele klipove: postavi djeda, tad još dječaka, na kola, on se jadan utopi u njima pa kolima u izvoz, dok se ne vrati, s izmorenim konjem, praznih kola i praznih ruku.

Jedini svjedok koji ga je vidio s parama je dijete dugih ruku, kao otegnutih od nošenja klipova, moj djed, koji ni tada, s deset godina, a bogme ni do kraja života, nije progovorio ni riječ. Kad bi pradjeda pitali gdje mu je zarada, on bi rekao da mu je to što je vidio svijeta izvan ove prašume kukuruza dovoljna plaća. U pradjedovu nesreću više od ovoga ulaziti neću. Predalek mi je da bih ga žalio. Đavo ga je i tjerao da za rad u kukuruznom polju, gdje je sve puno ptica, uzme konja koji, kad čuje lepet krila i kriještanje pobenavi i polomi sve trske vukući bijesno kola u krug dok se ne sruši od umora.

Pradjed je jednoga dana jednostavno nestao. Manje je moguće da je našao novu ženu – nisu ga zanimala – još manje da je nešto zaradio i nekamo otputovao – s parama nije znao – a najmanje da je našao bolji život – ni kukuruz se ne bi sjetio prodavati da mu se kuća gotovo nije utopila u njemu. Bit će da je jednog dana crni gavran kružio nebom, namirisao mlijeko koje je bubrilo u žutim zrnima i spustio se na grivu pradjedova konja da odmjeri teren dok je moj pradjed bio u kolima.

Sve se moglo pročitati na Tominu licu: što bi to trebalo biti, ta slikovita, ali površna i štura priča bez osjećaja, bez ideje? Što bi on s njom mogao napraviti? Zato gost brzo prekine stanku:

- Ali, to je tek uvod. Sad ide ono najzanimljivije, život mog djeda. O njemu su se legende pričale. Prije toga bih vas molio jednu kavu, ova toplina me počela uspavljivati...

Kao da je izazvan, sklopi ruke i pripremi se za drugu rundu.

- Djed nije imao ni škole ni zanata, nije htio ni pare ni kuću, nije znao tko je ni kud bi sa sobom, ali je, onakav mrk i nijem, u sebi zidaio samo jednu čvrstu činjenicu – da ne voli žuto. Ono žutilo od klipova u kojem se utapao u kočiji, klipova među kojima je zebao i spavao dok je pradjed haračio po krčmama, one stabljike koje su mu kao djetetu rezale lice i ostavljale crvene linije svraba po tijelu... Mrzio je sve što je žuto. Kad je općina obznanila da spravnjuje i spaljuje okolna polja kukuruza jer će se ondje graditi kolodvor i pruga za vlak, djed je bio tako sretan da neki kažu kako je na tren progovorio.

Je li se njegova kasnija neizmjerljiva ljubav prema vlakovima rodila iz mržnje prema kukuruzu ili iz čiste simpatije prema novoj tehnologiji koja je zakoračila u bihaćki kraj, nije važno.

Uglavnom djed se zaposlio na kolodvoru i radio sve što su od njega tražili, samo da može slušati klepetanje i škripu vlakova koji pristižu. Tako je u deset godina od skladištara i kontrolora vagona, napredovao čak do strojovođe, ali onog rezervnog, kojem su dopuštali samo da premješta vagone po kolodvorskim kolosijecima.

Za djedovu neobičnu naviku saznalo se tek u njegovoj starosti. Njemu bi duša bila zaspali na tračnicama! Legao bi između dvije tračnice, o donju bi se lijepo odupro nogama, a na gornju stavio smotani kaput pod glavu, pa bi tako uljuljan između dva praga te grijan kamenjem koje se cijeli dan pržilo na suncu zaspao kao dijete, uz miris ulja i gareži. Trebalo je trideset godina da mu ta navika dođe glave.

Kao već postariji čovjek, znao je ponekad dopustiti, ali samo onima koje je znao cijeli život, da ga odvedu u kavanu. U početku bi se čak i njima približavao nekako oprezno i nepovjerljivo, kao kakva životinja, a poslije bi se, i bez glasa, s njima lako sporazumio. Ako bi djed ranije oteturao, znali su gdje će ga naći: na tračnicama, kako u onoj svojoj pozi spava blaženim snom. Tako je bivalo sve do one noći kad je u gostionici gostovala neka pjevaljka, dovukli je čak otamo preko Drine, pa od silne buke, pjevanja i muzike nitko nije ni čuo ni primijetio da je djed izašao, poput mjesečara, i zaputio se dobro znanom stazom prema svom malom raj. Negdje pred jutro začuše strahovit pisak, škripu, a onda veliki prasak i lomljivu. Vlakovođa ranojutarnjeg vlaka iz Banjaluke nije mogao ni sanjati na kakvoj će se muci naći pri ulasku na bihaćki kolodvor. Na jednome od dva raspoloživa ulazna kolosijeka spavao je čovjek, dok je na drugom stajala kompozicija od četiri vagona puna povrća. Izabrao je ovaj drugi, udario u vagone i izbacio ih s tračnica. Vagoni su pomeli pola sela na strmini, prolazeći kroz kuće kao kroz kartonske kutije. Djed se probudio kad je sve već sve bilo gotovo. Dokle god je pogled sežao, sve je bilo obojeno u crvenilo rajčica i lubenica. Mrtvih nije bilo, ali bogme ni čistih fasada.

Tomo se uljuljao u priču, zaokupila ga je slatkorječivost njegova gosta koji je tako fino nizao. Ipak, ništa dublje u svemu tome još nije vidio. Od bilješki koje je napravio ne može sastaviti pravu priču. Nešto je manjkalo. I to nešto vuklo ga je da sluša dalje. Priča je još bila nedorečena.

- Čudno me gledate. Mislite da lažem?

- Ne, krivo ste me shvatili - Tomo se teško prebacio sa slušanja na razgovor.

- Možda. Ali dobro sam vidio, premalo ste zapisivali - gost mu je opet dao do znanja tko drži

sve niti. – Znam, sve su to priče, ali pravu tragediju možete shvatiti tek kada završim i iduću, kad vam još otkrijem svoju nesretnu sudbinu. Ono što slijedi nije ugodno za uši kao prethodno.

Klošar je raskopčao gornje gumbe košulje jer su mu se na čelu opet počele hvatati graške znoja. Tomu zapljusnu kiselkast vonj koji je pomalo vukao na gorivo i ispušne plinove. Ali nije bilo vremena ni za tu misao, jer gost je već započeo sljedeću priču.

– Doduše, tad još nismo bili obilježeni baksuzom koji je očito počeo pratiti moje prezime, ali smo bili obilježeni slabošću na alkohol. Kao da se to dvoje može odvojiti, kao da velike nesreće i ne proizlaze iz alkohola. Iako je možda bolje to odvojiti jer bih i sam došao u napast da to dvoje povežem kao uzrok i posljedicu, prava istina je da je ta nesreća s kojom živimo ipak nešto više, nešto sudbinsko.

Premda, nije ni to bezazleno. Već je u cijelom bihaćkom području, zbog djeda i pradjeda, naša obitelj bila poznata po piću. Otac nije mogao naći posao nekoliko godina, a školovao se za profesionalnog šofera. Kao što rekoh, tada se tek nazirao naš baksuz s vozilima. Selo po selo, firma po firma, otac je našao posao tek u Brezi. Od tada već seže i moje sjećanje. Nikada ni jedna žena nije bila dovoljno dobra mojim očevima i djedovima. Isto tako, nijedna nije bila dovoljno jaka da povede sina sa sobom, pa majku nisam poznavao – kao ni moj djed ni pradjed – niti sam ikada pitao za nju. U brezovačkoj kolibi, koju je mraz nagrizaio i iznutra, punoj cjepanica i svijeća, prošlo mi djetinjstvo. Ni moj otac nije bio mnogo pričljiviji od djeda. Život smo shvaćali kao posao koji se mora odraditi, potomstvo kao šegrte koje valja obučiti i osigurati se za stare dane, a smrt kao rok do kojeg treba posvršavati sve poslove.

Ocu povjeriše da vozi autobus. Ako sve ima svoj razlog, onda su i Brezovčani imali neku krivicu zbog koje je njihova sigurnost, Bože oslobodi, prepuštena u ruke mog oca. Ponedjeljkom ujutro skupljao je radnike po selima u okolici i dovozio ih u rudnik u Brezi, a subotom uvečer razvozio ih je natrag. A između toga onoliko vožnji koliko bi bilo usputnih mušterija i koliko je očeva žeđ za rakijom dopuštala. Nikad se nije uklopio, pio je sam, sporo i od muke.

Sama činjenica da je kobna noć kada je otac sjeo u brezovačku kavanu da razbistri glavu pala točno na 10. listopada, deseti desetog, imala je u sebi nečeg predodređenog, neizbježnog. On nije bio čovjek od razmišljanja, ali je tu večer napipao neku nit, predosjetio nešto što ga je pritiskalo. Nema pitanja, nema odgovora. Nema smisla, nema objašnjenja. Jednostavno je to osjetio i gotovo. Ali ni ta prividna svjesnost o usudu ne mijenja njegov tijek

i njegovu logiku. Tako je, čašicu po čašicu za šankom, trudeći se umaknuti toj težini, on njoj zapravo, a da to i nije znao, još više prilazio, trčao joj ususret raskriljenih ruku. Pred jutro s nedjelje na ponedjeljak otac je sjeo u autobus s trideset i dva putnika i kod sela Ivančici strovalio se u provaliju. Njih osmero je poginulo, dvadeset i dvoje je ozlijeđeno, a samo dva sretnika prošla su bez ogrebotine, uključujući i njega.

Negdje oko četiri ujutro čekali su ga putnici na polaznoj stanici u Krivajevićima. Dok se vozio iz Breze prema njima, ocu je od gnjeva i tuge kolala krv u žilama i držala ga budnim. Međutim, kad je pokupio putnike, među kojima su bile i dvije žene i četverogodišnje dijete, čekao ga je još cijeli put natrag prema brezovačkom rudniku, i to izmorenog tijela i krvavih očiju. Napola sklopljenih kapaka, dodajući gas odavno umrtvljenom nogom, vidio je samo mali komad asfalta pred kamionom obasjan prednjim svjetlima. Unutrašnjost autobusa bila je osvijetljena mjesečinom koja putnicima nije dala zaspiti pa su se meškoljili, razgovarali. Ipak, otac se za volanom, kroteći krivine po vrhovima brežuljka, kao na dlanu svijeta, osjećao sam. Nekako osuđen, izdvojen, odabran. Nekako daleko od ljudi. Izvan autobusa.

Točno na vrhu brežuljka pred njime se nalazila oštra krivina udesno. S desne strane ceste rasli su visoki borovi, a duž lijeve širila se velika provalija u čijem dnu su se nazirale kuće sela Ivančica. Rub okuke od provalije je dijelila visoka željezna ograda. Ali, silan i težak autobus koji je na krivini jednostavno nastavio ravno, probio je ogradu kao da je od papira. Tako je započeo kratak put užasa niz padinu od sedamdeset stupnjeva, dugu tristo metara, punu suhoga granja i sitnoga kamenja, bez ičega krupnijeg na čemu bi se autobus zaustavio, za što bi se čovjek uhvatio... Baš kao u životu. Već nakon prvih stotinjak metara neki su putnici poispadali kroz razbijene prozore, razrezani. Krvavih tijela bilo je posvuda, zagnjurenih u pijesak, zapletenih u grmlje. Posljednji dio puta autobus je glavinjao prazan i zaustavio se na dnu, među balvanima, a ono što je ostalo od njega nije bilo puno više od poda s kotačima, nekoliko sjedala i nešto zgužvanog lima.

Novine u cijeloj zemlji prenijele su vijest o nesreći, jer šezdesetih se još nije toliko ginulo na cestama. Tek je predvečer, prebrojavanjem leševa, ustanovljeno da nema četverogodišnje Stane. Ni mrtve ni žive. Oca još nitko nije zamjećivao, nisu ga tad imali vremena optuživati. Stanu su pronašli idući dan kako luta šikarom. Cijeli svijet se sjatio oko djevojčice koja je ostala bez majke. Sve što se dalje događalo, samo je povećavalo očevu nesreću. Istraga je provedena; na cesti nije bilo tragova kočenja, nov autobus bio je prešao samo dvadeset i tri kilometra, bio je besprijeckorno ispravan, uključujući i kočnice. Ocu su u krvi pronašli 1,5 promila alkohola. Što god da su ga pitali, i tada i puno kasnije, nije puno rekao, a i ono što je

izgovorio, uvijek je imalo veze s malom Stanom: kako je svi žale, a njega kunu, kako su njih dvoje zapravo jedno, kako ljudi ne znaju koliko je i sam propatio, kako je i njegov život negdje nestao u provaliji, ne ivančičkoj ili bihaćkoj, nego u nekoj nezemaljskoj i kako mu nije stalo, neka ga kazne koliko hoće jer nikad ga ne mogu kazniti više nego što je on sam sebe...

Bilo je potrebno neko vrijeme da Tomo nakon završetka priče dođe k sebi. Bilo je to pomalo bezobrazno prema gostu, ali za vrijeme priče njemu je na površinu isplivalo sve o promašenosti vlastita života, o siromaštvu, o beznadju u kojem se nalazio, u tupoj sredini u kojoj je radio. Sve bi to skupa gurnuo u provaliju... Tako je razmišljao slušajući, jer nesreća je nesreća, ne pozna vrijeme, granice ni ljude. Iznad stola punog ispijenih kava, omota od sendviča i cigareta, ugleda suzu u klošarevu oku, koja mu pobjegnu niz obraz dok je bio zabavljen ispuhivanjem nosa.

- Tako sam otišao zauvijek - nastavio je gost - ali nisam ostavio oca, jer ono što je ostalo iza mene više nije bio moj otac, nego jad koncentriran u zgurenu čovjeku, simbolu nesreće. Morao sam pobjeći... Na kraju, još ostaje priča o meni.

Tomo D. više nije pisao, a možda ni pozorno slušao. Promicale su mu riječi, ali mu nije promicalo kako se spora i teška zimska noć spušta na prozore. Ta mu je težina sklapala oči i gurala glavu među ramena. Još od podne sjedi s ovim čovjekom i više ne zna treba li što od njega primiti, čuti ili mu pak treba nešto dati, olakšati se.

- Ne pitajte me što se događalo u meni jer vam to ne znam reći. U slučaju da ste jedan od onih filozofa ili književnika koji tvrde čovjeku uvijek u prijelomnim trenucima života dolaze suštinske, metafizičke misli, morat ću vas razočarati. Jedino što me je gonilo dalje od bosanskih vrleti, sela i provalija jest jednostavna, da ne kažem prosta, misao - što dalje od kočija, što dalje od vlakova, što dalje od kamiona. Tako sam došao do mora. Ukrcavši se u neki drveni kaić u Makarskoj, čiji je Tomos jedinica gotovo dušu ispustio dok se nismo dokopali najbliže obale Brača, nisam nimalo strahovao. Samo sam razmišljao kako mi se tu ne može konj oteti, vagon iskočiti ili vozilo sletjeti s ceste.

- Bože, da mi je netko rekao da ću živjeti uz more... - lice Tomina gosta prvi je put poprimilo izraz nekakve sjete i sreće.

- Oči su me boljele od sunca kojeg se nisam mogao nagledati i koža me pekla od soli iz mora od kojeg se nisam mogao odvojiti.

U Povljima sam ostao jer me ondje prizor, čini mi se, ukopao u zemlju: na isturenom dijelu

otoka, upravo nasuprot malom procjepu na Velebitu, poput vrata koja su puštala strahoviti vjetar, borovi su rasli polegnuto, vodoravno po zemlji. Ništa čudnije ni ljepše u životu nisam vidio. Činilo mi se kako je sva zemaljska i nezemaljska nesreća daleko iza mene...

Tomu je razočarala ponovna preobrazba pripovjedačeva lica u lice žrtve, no bilo mu je i drago što konačno dolazi do dijela priče koji sadrži osobnu patnju, ono što mu je potrebno za članak. To je najmanje što bi mogao dobiti jer je i sam, slušajući tuđu ispovijed, prošao i vlastiti put boli, neke čudne i neodređene boli, koja se razvija i raste, premda se ne može vezati uz ljude i događaje poput ovih o kojima je slušao. Ne postoji li takva bol u svakome? Gost nije čekao da Tomo nađe odgovor.

- Petnaestak godina ribario sam s lokalnim ribarom, Šimom, živio od srdela i njihovih tankih kostiju koje sam žvakao kao da mi je zadnje. Nisam ništa pokušavao, nisam ništa želio, ništa mijenjao, nikamo odlazio. Sve dok me nije prije godinu dana, kad sam već zaboravio na prošle živote, moj brat po ribi - koji je znao po mreškanju kako more diše i što nam donosi - nagovorio da se ukrcamo na luksuzni prekooceanski brod kao pomoćno osoblje. Njegova glad za novcem i morskim prostranstvima koja ćemo vidjeti bila je naprosto zarazna. Ni sam ne znam kako, ali odjednom sam se našao na deseterokatnom brodu u bijeloj uniformi. Veličanstveno, zapanjujuće. Nisam se mogao otrijezniti od tih osjećaja.

Polazište Split, odredište Kalifornija. Dva puna dana ljudi i oprema ukrcavali su se u splitskoj luci. Bilo je tu domaće, ali još više svjetske elite, naftaša, onih plave krvi i estradnih zvijezda na povratku s ljetovanja.

U početku nismo ništa vidjeli osim labirinta crvenih sagova, teških limenih pladnjeva s kojih su se pušili čaj i vruće mlijeko ili mirisale stotinu i jedna vrsta pašteta. Već nakon pola dana od polaska, još u blizini obale, kapetan javlja na razglas da moramo prisilno pristati u dubrovačku luku. Iskrčavanje nam je ipak, nakon cjelodnevnog prepiranja, zabranjeno. Objašnjenje smo dobili tek uhvativši vijesti na radiostanici. Svi su mediji prenosili vijest o luksuznom brodu na kojem se proširio neki virus. Čini se da se radi o trbušnoj gripi koja je uglavnom bezopasna, koliko se bezopasnim mogu smatrati vrućica i trčanje na zahod deset puta u satu. Bolest se brzo proširila brodom, putnici su udarali šakama po vratima WC-a, čekali u dugim redovima na toalet, psovali, neki su čak to obavljali po mračnim hodnicima... Cijeli dan smo raznosili toaletni papir i brisali žućkastu tekućinu s tepiha. Sada se već počelo inzistirati na tome da nas dubrovačke vlasti puste s broda, jer ostajali smo bez papira. Ali molbe nam nisu uslišane. Lokalni liječnici su iz megafona apelirali da se nervozni putnici smire, da se radi o bezazlenom virusu koji će sam proći za koji dan, ali koji se širi

nevjerojatnom brzinom pa neka imaju razumijevanja za štetu koji bi mogli nanijeti gradu usred turističke sezone. Ogorčeni naftaši, glumci, manekenke i pjevači, svi sa žutim flekama na gaćama, poniženi i uvrijeđeni, trčali su po brodu tražeći krivca. Kad im je rečeno da je dovoljno da se na brod ukrca samo jedan oboljeli, i to bez simptoma, pa da se bolest proširi i nakon što moj ribarski prijatelj nije mogao sakriti zaključak na koji ga je nagnala moja životna priča o baksuzu koju sam mu davno povjerio, iznijeli su me na rukama u čamac za spašavanje i otjerali s broda.

Čini da su i Tomo i pripovjedač bili na istim mukama – treba li se nakon svega nasmijati ili zaplakati. Sve je to Tomi bilo nevjerojatno, neshvatljivo, a na kraju krajeva i neiskoristivo.

- Nakon što su novine prenijele moje ime, nisam imao puno izbora. Sakrio sam se od života među ljudskim ološem. Istodobno sam se sakrio i priznao poraz, jer se protiv takve sile ne mogu boriti. I bježao sam, jer ako izbrišem svoje ime i postanem nitko, neće me moći pronaći svi ti gnjevni ljudi pa me naposljetku, tješio sam se, neće moći pronaći ni moja nesreća.

Samo kratko gost spusti glavu da odahne, a onda je u trenu opet podigne, pa kad vidje da je gotovo osam sati uvečer, otrese dlanovima kao da je završio kakav posao.

- Eto, to je moja priča, onoliko koliko se nečiji život u jedan dan može stisnuti. Vi ćete znati što od toga možete sastaviti. Zahvaljujem, od srca – reče i odgega prema izlazu iz kantine.

Tomo D. je ostao sjediti za stolom. Na papiru mu je od svega ostalo samo par škrtih bilješki. Približavao mu se urednik, zajapuren:

- Tako, kolega! Dok svi rade i crnče, vi se gostite!

- Oprostite, imao sam razgovor, možda temu...

- Nemojte mi, molim vas, reći da ste cijeli dan proveli dvoreći onog tipa?

- Ali, mislim da imam veliku sudbinu... onaj beskućnik...

- O čemu? Bolje za vas da je genijalno!

- Paa... - Tomo D. nije znao kako nastaviti. Što izdvojiti od svega onog što je čuo? Koji je smisao, što je bit? Odjednom shvati koliko je sve bilo beznačajno, simpatično, da, ali za novine beznačajno.

- Glupane, fino si nasjeo! - urednik se cerekao gledajući u stol pun otpadaka, praznih šalica kave, opušaka. - On je besplatno jeo, pio, grijao se, a ti kimao i plaćao!!! I potrošio moje vrijeme!!!

Dok se urednik derao na Tomu, početnika u redakciji tjednog magazina, njegov bivši gost podigao je kragu kaputa ukrućenu od prljavštine i krenuo prema kolodvoru gdje ga je čekala njegova topla sjedalica na kojoj će se stisnuti i zaspati. Mora požuriti da je tko god ne zauzme. Još je jedan dan ove paklene zime prošao.

TISUĆU I JEDNA SMRT

Otegnut i izmučen ljudski glas, nešto između krika i jauka, prolomio se u kući na Jarunu, odbio od neprobojnih staklenih zidnih stijenki i ostao zarobljen unutar prozirnih zidina, tako da ništa nije narušilo mreškanje Jaranskog jezera ni podrhtavanje tankih vlati engleskog travnjaka oko kuće.

U podzemlju i šire poznat kao Mojsije, devedesetih, neslužbeno, među pet najjačih ljudi u Zagrebu, gospodin Mojašić probudio se iz košmarnog sna. Nadimak je dobio po ljudima kojima se okružio – sigurnije i čvršće od bilo kakvog ugovora i dogovora, izbjavljao je ljude izgovana i onda ih zvao da rade za njega, uživajući u ovisnosti onih koji mu se nikada neće moći odužiti. A nikad se i nije dogodilo da se tko usudio prekinuti suradnju smatrajući da je svoj dug podmirio. Većina tih ljudi ga je doista i gledala kao izbavitelja, i ta je poslovna logika Mojašića i dovela do samog vrha, kao vođu jednog od najjačih klanova.

Bilo je oko njega ubojica spašenih od doživotne, siromaha pokupljenih s ulice, narkića izvučenih iz apstinencijske krize i grmalja iz sirova krša druge države, a iste neimaštine. Mojsije je imao pogrbljena leđa, grubu vanjštinu, ružne crte lica, a takav mu je bio i karakter, karakter čovjeka koji je bio na dnu. Sada je, međutim, bio na vrhu jedne od najopasnijih organizacija u gradu i njegovoj su sirovosti dodani raskoš i bahatost lovaša pa je ukupni dojam bio još strašniji. Bio je jedan od rijetkih koji je na jednom lancu uspješno držao i ratne profitere s Trešnjevke, i balavurdiju sa skupim automatima iz Gračana, i siledžije koji se iz šume spuštaju na Črnomerec, i derventske i albanske klanove iz Dubrave i Sesveta; sa svima je bio jednako dobar.

Deseti dan za redom budi se u znoju. Već po navici, zatvorenih očiju pruža desnu ruku prema noćnom ormariću s mozaikom tableta za čir, glavobolju i srce. Jedna šaka za doručak i jedna za večeru, s time što je ovog desetog dana odlučio poduzeti korake, jer samo od sebe, čini se, proći neće. Njegovu rezidenciju činila su dva stana, jedan iznad drugog, spojena kružnim stubištem, s ostakljenom prednjom stranom, kroz koju je pogled pucao sve do Jaranskog jezera. I dok silazi prema donjoj etaži s telefonom, sa svakom stubom glava mu poskakuje sve teže i teže, kao da će otpasti, otkotrljati se niz stubište i razbiti kao pivska boca.

Ponovno je sanjao Brku, ali sad su ga, za promjenu, ubijali vodom. Pred njegovim očima, kao na platnu u kinu, Brkine izbuljene oči i balončići koji grgljaju iz usta. Pa se Brko izdigne malo iznad površine, u krupnom planu ispljune mulj, kao gutljaj mlake pive, namigne mu, ali ga onda netko zgrabi za guste crne kovrče i zagnjuri natrag u vodu. Obrazi mu se napušu, oči ispadnu, žile na čelu nabreknu, cijela mu se glava poveća dva puta, puca koža, eksplodirat će... a onda se Mojsije probudi s jecanjem koje odjekuje praznim prostorijama njegove rezidencije. Hoće li ga Brko ikada pustiti na miru? Sa živima nikad nije imao problema, a ako bi i iskrsnuli, brzo bi ih rješavao, ali kako sređivati račune s mrtvim čovjekom koji, ovako kukavički, napada samo u snu?

Štuka i Mlađo pili su jutarnju kavu u Tkalčićevoj. Godinama se noćni život ne odvija u ovom dijelu grada i pitaj boga otkud vlasniku lova da još plaća i reket. Štuka je bio vjerni Mojsijev sakupljač, također jedan od izbavljenih, pravim imenom Dragutin Križmanić, iako je za to malo tko znao, kao što su rijetki znali i za njegovu ženu i sina, o kojima nikada nije govorio. Mojsije ga je izvukao iz zatvora nakon što je u barskoj tučnjavi šakama od čovjeka napravio invalida. Mladost-ludost, rekao bi četrdesetpetogodišnji Štuka, čovjek tankih nožica i ispalog trbuha, ali još uvijek sa snagom u rukama da razbaca trojicu. Nadimak je dobio po svojim lovačkim pričama. „Jebo mater, ako lažem“, lupao je svako malo o stol, pljujući dok priča.

- Išli kum i ja... prema Mrežnici. Uvatio on pičit... po onim rupama. Ceste... nigdje. Reno četvorka - Štuka je sjekao rečenice na uzdahe od nekoliko riječi, odvajajući ih stankama u kojima bi pročišćavao grlo ili tražio inspiraciju.

- Magla pala... ne vidiš komunistu pred okom. Drma mene onaj Reno... na stražnjem sjedalu, kad odjednom... Prnu!

Mlađo nije smio upadati, išao je linijom manjeg otpora i jednostavno puštao Štuku da odvrti svoje.

- Prnu jato pataka! Pucaj... više kum. Al ne staje. Di, jebem ga... šta da ciljам ovako drndajuć. U rpu, više. U rpu - srknu Štuka pivo, smiri se, pa opet planu. - Buuuum, opali... u materinu! Baci mene o staklo. Odletje puška, razbi prozor. Ko ga jebe... dobro reče kum. Ajmo vidit... jesmo šta napravili. A ono, pet kila u njoj... brat bratu - primaknu se Štuka bliže stolu. - Donio ja ženi... kuvaj! Ključa ona u loncu sat. Ključa dva. Zvrnda mi žena. Ja ubodem viljušku... tvrdo. Kuvam još sat. Opet tvrdo. Izvadim ja nju... umotam u ručnik, obrišem.

Pravac institut... poljoprivredni – odjednom udari Mlađu prstom po čelu. Znaš li ti, golube moj, koliko je ta patka bila stara?

- Ne znam, šefe – Mlađo je prekršio pravilo šutnje trljajući bolno čelo.

- Ne znaš! Dabome! Saću ti reć – ražestio se Štuka – stotinu i pedeset godina! Jesil dobro čuo?! Stotinu i pedeset! Nije nju metak ni pogodio! Njoj je srce stalo kad je čula pucanj!

Mlađo je prema Štuki bio žutokljunac, ali se u ove dvije godine sa Štukom naslušao priča za cijeli život. Za vrijeme rata u Slavoniji je prošao svašta. Povezao se s ološem, pa je u Zagrebu isto tako nastavio gledati cijevi u oči. Štuka je to cijenio. „Imaš ti muda, mali, i to nemala.“ Uzeo ga je pod svoje i nekako zavolio. I uvukao u posao. Unatoč razlici od dvadeset godina, isto su pili, isto se drogirali i na ista mjesta izlazili.

- De sad tišina, zvoni mobtel – Štuka će Mlađi, koji kraj njega jedva stigne usta otvoriti. – Alooo! O, izvinte – Štukin se glas naglo spustio i dobio na mekoći.

- Jeste li obavili to u Tkalči? – Mojsiju je uvijek posao na prvome mjestu.

- Jesmo, šefe, trideset posto od...

- Dobro, dobro. Smjesta dolazi ovamo.

- Nešto iskrsllo, šefe?

- Jebo sam vam mater!

- Razumijem, šefe – ali Mojsije je već prekinuo.

- Pakiraj, Mojsije nas treba.

Iako je Štuka radio za Mojsija gotovo petnaest godina, bojao ga se kao prvog dana. Niti je tako naprasit i poslom opsjednut čovjek kao Mojsije, bez žene, djece i prijatelja – osim nekoliko manekenki koje bi mu nakratko dovodili – dopuštao ikakvo zbližavanje, niti je Štuka htio znati više nego što je morao ili provoditi vremena s njim više nego što je nužno.

- Samo nemoj ništa pričat – davao je upute Mlađi u autu dok su se vozili prema Jarunu.

- Kako ti kažeš – Mlađo će s podsmijehom. Ovaj tu čovjek bio mu je ne samo koristan već i beskrajno smiješan.

- E baš tako. Jer mlađi uvijek nešto zajebu. Da ne pogoršaš ionako usranu situaciju. Imam loš predosjećaj.

- I ja, šefe - Mlađo se zabavljao.

- Jebeno loš.

Mojsije ih je pustio da dvadeset i pet minuta sjede u golemom dnevnom boravku, na astronomski skupom kauču kojem se nisu usudili prinijeti čašu vina što ih je čekala na stolu ukrašenom kristalima Swarovski, dok se on pravio da nešto radi i traži po sobi prevrćući papire. Htio je da se osjećaju kao govno i uspio je u tome, kao i uvijek. Dok je Mlađo vrtio pogledom po sobi i u sebi odoka zbrajao cifre, koliko para dođe regal, koliko na zid obješen TV-ekran, dotle je Štuka ispod oka pratio Mojsijeve kretnje. Ovaj je zgrabio neki papir i konačno sjeo njima nasuprot, bacivši papir na stol. Bila je to fotografija.

- Prije mjesec dana trebao si obaviti jedan posao - Mojsije se zagleda u Štuku izbuljenim crvenim očima iznad kojih je, na lijevoj strani, titrala tanka žilica, tapkajući prstom po fotografiji.

- Tako je, šefe - i Štuka je postajao sve nervozniji.

- Šta, tako je, mamu ti tvoju?

- Pa, taj Brko, sa slike. Kad su vam javili da reketari na svoju ruku i da je tako skupio pola milijuna eura, naših pola milijuna, prije nego što je odmaglio, riješili smo, sve kako ste rekli.

- I onih sto hiljada koje sam vam dao da isplatite policiji?

- Da, da, i to, cijela situacija je sređena.

- Kako sređena? - Mojsije je skočio na noge napokon došavši na svoje.

- Pa fino, ne razumijem šta hoćete. Riješeno je.

- Šta ti rješavaš, mamu ti, reko sam da ga ubijete!

- To sam i mislio.

- I?

- Jasno, olađen je.
- Kako? - opet je Mojsije bio blizu vrhuncu bijesa.
- Molim?
- Kako je ubijen, govori dok nisam i tebe oladio?!

Toliko se Štuka osjetio u škripcu da je, dok mu je Mojsijeva šaka gužvala košulju, bacio nemoćno pogled čak i na Mlađu, koji se još zabavljao. Držala ga je trava još od jutros, a i nije mu prvi put da ga netko želi smaknuti, premda o svemu što mu se pred nosom događa nema blagog pojma. Štuka je zanijemio pa je šef nastavio:

- Mjesec dana ne spavam. Mjesec dana! Želudac mi više ne prima ni one tablete, glava mi se raspada - trljao je oči, gotovo da se čovjek sažali, sve dok nije opet planuo. - Sinoć sanjam kako ga davim. U vodi. Ovim rukama - digao je ručetine i raširio prste. Djelovale su kao dvije prijeteće lepeze, kao iz onih japanskih filmova, što imaju noževe skrivene u sebi.
- A preksinoć da ga trujem. Pa pije sa mnom, onda mi se ispovraća, svugdje po meni, onda uzima onu čašu, nazdravlja, pa opet. I tako svaku večer. Sve strašnije od strašnjeg. Svaki put gora smrt i gora noć. A ja sam ga poznavao.

- Razumijem, šefe - Štuka mu se pokušao približiti.

- Kurac ti razumiješ. Radio sam s njim još kad smo bili balavci, zajedno švercali, preprodavali. Al me je htio preć. Eeej! Pa da mi je brat rođeni! Znaš li ti kako to djeluje na posao? Jebavo bi me svako ko bi stigo!

- Jest, znam - Štuka je mumljao sebi u bradu.

- I? - sjeo je mirno kraj njega Mojsije.

Štuka nije vjerovao da slijedi ovo pitanje.

- Kako je umro? - uporno će Mojsije.

Štuka je malo gledao njega, pa malo Mlađu koji je jedva čekao rasplet, pa opet Mojsija i onda dignuo ruke kao da stresa teret sa sebe i ispustio glasno:

- E, jebi ga sad!

Mlađo je samo gledao kako je Štukino lice na brzinu pozelenjelo. Znao je da taj brbljavac više nije toliko opasan, ali da više nije u stanju ubiti čovjeka i da je to prepustio drugome... Pa, možda je bilo i logično. Štuka jest mlatio sve u šesnaest, nalomio se kostiju u karijeri, bio na zlu glasu i još uvijek je, ali osim onog nesretnog slučaja zbog kojeg je zaglavio, je li ikada ikoga ciljano ubio? Naročito zadnjih godina kako je dobio sina.

Mojsije ih je uz šamare istjerao van dajući im još nekoliko dana života da saznaju sve o Brkinoj smrti.

U autu Štuka nije riječi progovorio. Kada je dovezao Mlađu ispred kuće, ovaj nije izdržao da ne upita:

- Pa kome si onda povjerio zadatak?

Štuka je neko vrijeme gledao ispred sebe. Rijetko je šutio.

- Crnome - izusti mirno.

- Šta?! Nemoj me zajebavat! Čekaj, čekaj - Mlađo se vratio u auto - to je ustvari Bleki, jelda, to je taj?

- Bleki, Crni, Garo, kako god hoćeš.

Mlađo je izgledao malkice zabrinut. Radilo se ipak o velikom egzekutoru, najvećoj tajni zagrebačkog podzemlja. Koliko je samo taj ljudi smaknuo za novac, a o njemu se još ništa ne zna. Niti ga je tko vidio.

- Jebi ga, nisam mogao takav zadatak povjeriti bilo kome - pravdao se Štuka.

Još jedan dan su započeli zajedno, Štuka u svom Mercedesu s čijim upravljačem je srastao - ni po kruh nije išao pješice - i Mlađo koji pakira vrećice na krilu. Bilo je tu trave, bombona, nešto u vrećicama, a nešto u njima samima. Droga je bila obavezni dio jelovnika, ona je ubijala strah. Nezgodno je to što je ubijala i oprez - Mlađu je boljela ona stvar za murjake dok je pakirao robu za vrijeme vožnje. Sinoć je bio veliki *party* pa su prodavali po diskoteci, VIP loži i klincima koji su raspačavali po podiju. Međutim, dok odvoje za redare, konobare, gazdu, od same zarade malo što ostane. Teško je raditi s takvom robom, u svako doba dana imati pune džepove, a ne omastiti brke ni jednom. Štuka je vapijao za nečim što otupljuje,

samo da zaboravi jučerašnji razgovor s Mojsijem. Cijelo vrijeme je odmahivao rukom kako je to samo faza, viroza ili loša droga, nešto što će Mojsija brzo proći. Ali grč na licu odavao je da ga to još grize.

Zaustaviše se pokraj nekog trnjanskog kafića da isperu grlo, podnevno sunce je pržilo, znali su da se poslije droge može piti do mile volje, a da čovjek ništa ne osjeti. Zato se Mlađo držao jednog piva, dok je Štuka bio posebno inspiriran pa je u kafiću gdje kava dođe deset kuna trusio viskije i štokove, dobacujući stalno nešto curama koje su se vrpoljile na drugom kraju šanka.

Dvije su se počele približavati, jedna je oklijevala, ali su sve tri znale tko je Štuka i kakav je to kafić. Vječne studentice, dugonoge i iskvarcane, u potrazi za budalama – Štuka se nakon toliko konzumacija bližio toj kategoriji – a piju samo *breezere*. Mlađo je od treme mucao jer je jedna bila na vremenskoj prognozi, a druga vukla *jet-setere* za rukav u nekim TV-prilozima. Štuka je dobro znao s takvima. Za sat vremena bile su spremne poći s njima gdje on hoće.

Dok je Štuka palio Mercedes, plavuša s prognoze zamoli Mlađu da joj pridrži torbicu i ode do ograde da odveže svog dlakavog ljubimca koji ju je čekao.

- Šta je sad to? - Štuka spusti staklo i skide naočale.

- Fifi - plavojka ga podignu kao trofej, a pudl stane sliniti po Mlađinoj ruci.

- Vidim da je živina, nisam ćorav. Nego, priveži to nazad tamo.

- Neee, budalice - migoljila se prema vratima - to je moj Fifi.

- Ma di ćeš s tim, vidi je! Gonjaj to! - Štuki je navrla krv u lice kad ju je vidio kako prinosi Fifijske pandžice kožnim sjedalima.

- Ma daaaj! - treptala je okicama. Druga cura je već sjedila straga, a Mlađo je samo čekao da Štuka plane.

- Van, reko sam! Živina u moj auto neće!

- Štuka, polako, pa blizu smo - Mlađo nije vjerovao da će ovaj upropastiti takvu priliku.

- Ona može. Nek ga priveže tu negdje pa ćemo se vratit.

- Ali, moj... - cura zaštitnički stisnu pudla.
- Nema šanse. Svojoj ženi ne dam da mi psa unese...
- Kakvoj ženi? - druga će sa stražnjeg sjedala.
- Šta tebe zaboli?! Napolje, svi!

Mlađo u autu nije progovorio ni riječi. Takva prilika, takve koke, prvoklasno meso, žalio je u sebi.

Svratili su na after u disko u centru: u mračnom podrumu, iza zaključanih vrata, samo probrano društvo bilo je na podnevnoj zabavi. Obojica su pili o svom trošku, zaokupljeni vlastitim mislima.

Štuka se probudio tek idući dan, sklupčan na stražnjem sjedalu svog auta. Mlađe nije bilo. Auto je bio parkiran u Jaski, u nekom kukuruznom polju. Znali su često otići u tamošnje klubove, uglavnom s narodnjacima, ali što je sinoć sviralo i kako je dospio ovamo, o tome ništa nije znao; kao da mu se velika prazna rupa širila u glavi i ritmički mu lupala u sljepoočnicama. Dum, dum, udarala je o kosti oko očiju. Ne, to mu je vibrirao mobitel pod glavom.

- Alo, ko je? - nije još otvorio oči.
- Šta, ko je, mamu ti jebem!
- Oprostite, šefe.
- I šta? Di ste? Šta ste saznali? - Mojsije je bio nervozniji nego neki dan. I opasniji. S golemim podočnjacima i raščupane kose stajao je u gaćama na balkonu.
- Radimo na tome - Štuka je izmucao, jedva se prisjetivši u čemu je stvar.
- Radit ću ja vama dvojici na spomeniku! Jesi me čuo?!
- Jesam, šefe.
- I sinoć me Brkina njuška... uf... cijelu noć. A ti spavaš, mamu ti...

- Oprostite, šefe, ali već smo na terenu...

- Nož! Da nije nož?! Cijelu noć ga sanjam kako bježi od mene, al uvijek nekako blizu ispred mene. Omoto ruke oko trbuha, izboden, ispadaju mu crijeva. Sagne se, pokupi visuljak, gurne ga kroz ranu u trbuh i nastavi trčat... uf, uf... Znači, nož?

- Ne znam šefe, stvarno, pokušat ćemo to...

- Ništa to, nego saznaj! Imaš dva dana, a onda ću ti se krvi napit. Brko će me u grob strpat - reče Mojsije i spusti slušalicu, ali je Štuka još neko vrijeme držao mobitel na uhu da dođe k sebi. Kakvo buđenje.

Odmah je zvao Mlađu za sastanak. Sjedili su u McDonaldsu na dječjim stolicama jer je Štuka htio na sunce da se malo oporavi. Trpao je u sebe sve odreda, što od gladi, što od muke.

- Tog Crnog, Garu ili kako već... Je li ga iko ikad vidio?

- Mlađo je mislio da će razgovor pomoći.

- Jok - mahnu mu glavom Štuka.

- Zna li se onda išta o njemu, osim da je krvnik?

- Jok - isto će Štuka.

- E pa jebi ga onda, kako si uopće, preko koga si...

- Sinko, Crnog se ne traži jer ga ne možeš nać. Ako ga trebaš, samo proširiš glas o tome koliko plaćaš i za kakav poso. I on te sam nađe. Telefonski, i to je to.

Mlađo se uhvatio za glavu. U što se to uvalio? Iako nema veze s tim, Mojsije je prijetio smrću obojici. Probljedio je.

- Prodo sam ženin auto, uplatio na račun i telefonski opiso zadatak. Ni glas mu nisam zapamtio. Al tu je on negdje, u Zagrebu - kresnuo je Mlađu po ramenu, dobivši dozu optimizma. - Raspitat ćemo se, okrenut koji kamen, možda nešto ispliva. Imam ja svoje pajde, tamo u Remetincu. Svakog vraga znaju. Jesam ti ja pričo... o Remetincu?

Opet neka priča, sigurno još jedna lovačka, ali u ovom je trenu Mlađi bila potrebna kao kruh, kao lijek.

- Mazno ti ja... nekog prgavog za šankom. Nos mu se usjeko u glavu. Kad ono, u materinu. On rođak nekog načelnika. Jebaji ga. Ode Štuka na lađenje u Remetinec. Pola godine. Sa mnom u ćeliji Albanac, uvijek gol. Do pasa. Ogroman, po leđima svinjske čekinje. Našo ženu s ljubavnikom. I ni pet ni šest – sasjeko oboje. Te još neki živčenjake. Raskomado ženu, trudnu. Pa je zakopo na Sljemenu. Na tri mjesta... džaba. Družili se mi, svejedno. Al stalno neke tučnjave.

Sad se Štuka već ufurao u priču, ispravio je leđa ukočena u dječjoj stolici i nastavio. Opet je bio onaj stari.

- U svim ćelijama tučnjave... pa počelo i u našoj. Jer, jedna utičnica, a nas troje. Jedan bi slušao radio... drugi vijesti... treći film. Pa opleti, ko će istjerat svoju. I sjetio se ja... trgovine u Prečkom. Vidio tamo, prije neg šta ću na lađenje... televizor s radijem. Oboje u jednom. I posto... generalni zastupnik za Remetinec. Slavili me svi... i čuvari i zatvorenici. A ja ih zajebavo... Jebem vas u glavu, tu ste dvajst godina... pa se niste sjetili... a ja već nakon mjesec dana! Tako me zapamtili. Uvijek sam ja tamo dobrodošo.

U Remetincu su se samo nadavali napojnica, po tristo kuna ovom pa onom, a nitko ne zna ništa. Ili pak izmišlja. Do kraja dana su protutnjali kroz desetak klubova i stanova. Štuka se već lagano gubio, više nije ništa ni pitao, samo prevrtao stolove, mlatio šakama i probijao glavama zidove. Predvečer se njihova mora još više pogoršala. Zazvonio mobitel, a na *displayu* slovima koja su htjela iskočiti – Mojsije.

- Dakle, sutra je zadnji dan. Točno za dvadeset i četiri sata da ste kod mene – Mojsije je govorio mirno. – Nadam se da ćete ih znati iskoristiti. Do tad... ugodan dan želim – spusti slušalicu i uzdahnu duboko. Tijelo mu je bilo tromo, podložno vrtoglavici i halucinacijama. Uzeo je šaku tableta i nastavio zuriti u zid. Pred njim je bila još jedna noć, još jedan sastanak sa starim poznanikom.

- E sad smo usrali motku načisto – Štuka je kresnuo auto.

- Šta, viče, psuje?

- Ne. Skroz je miran. I pristojan. To i je najgore.

- I šta ćemo sad?

Štuku nakratko obuze bijes. Nikada neće biti svoj, nikad neće imati mira. Prošlo je godina i godina otkako mu Mojsije puše za vratom. Ta pogrbljena grdosija postala mu je kamen oko vrata, kamen koji bi trebao presjeći, potopiti, možda bi trebalo... Ali brzo dođe k sebi sjetivši se rješenja:

- Pare.

- Šta, pare?

- Pare su ti, mali, odgovor na sve. Na sve. Kad sam imo pare i Crnog sam našo. Treba samo proširit glas, da imam pare. Raspisat nagradu za informacije. I vidićeš.

- A odakle nam pare?

- Ono što mi je Mojsije još prošli tjedan dao za policiju.

Dovoljna je bila jedna noć da se vijest o nagradi za informacije proširi cijelim gradom.

Ujutro, dok su se njih dvojica trijeznili i pripremali za dan svoga pogreba, stigla je *Providnost s neba* u obliku kuverte koja ih je čekala na stražnjem sjedalu auta. Dok je Štuka provjeravao je li auto obijen, s koje strane, jesu li što uzeli i kako su dovraga dospjeli unutra, Mlađo se sav ozario:

Vaupotićeva 16, Mikulići. Nagradu uplatite na račun napisan na dnu. Bilo bi stvarno šteta da ucmekaju tako slatkog momka. Ines.

- Ko je dovraga Ines? - Štuka je bio i dalje ljut.

- Ona iz kafića neki dan, s vremenske prognoze.

- Ona sa psom? Uuu, al mi ga zavuče! Znači, kasnije si s njom meni iza leđa... Uuuu! Ajd, sjedaj - upalio je i krenuo Avenijom Bologna prema Črnomercu pa gore uzbrdo prema Mikulićima, razbacanim kućama po brežuljku.

- Pa to je zadnje mjesto di bi ga tražio! Ccc - cc. S kim sve nisu bile te kurvice...

Polu sata su sjedili na terasi jedinog kafića u Mikulićima, sparno ljetno popodne i nigdje žive duše, čak ni konobara. Samo lavež psa, cvrčci i komarci koje Štuka i Mlađo nervozno tjeraju psovka. Pred njima ulica od desetak kuća obraslih zelenilom. U jednoj od njih krije se

Crni, Garo, najtajanstveniji i najopakiji kurvin sin ovoga grada. Ovakva pustoš podsjećala ih je na tekšaški gradić iz filmova, prije obračuna.

- Nekako sam ti ja uvijek... znao i umio s tim glavešinama - Štuka više nije izdržao tišinu. Mlađo se začudio riječima kojima nije ni mjesto ni vrijeme sada kad skupljaju hrabrost da Crnome pokucaju na vrata.

- E, znao! Šta me gledaš?! Ko da je on neko. S Titom sam ti ja znao, a ne bi s njim. Slušaj vamo. Vozio mene kum... u Istru. Dosadilo nam vatat po Mrežnici kržljave patke. Reko, ajmo... ako i ne uvatimo, barem umočimo dupe. Skroz dole... na jugu... neki čiča u luci... kaže, Tito na Brijunima... a nema puške. Valjda ima neko rusko govno, šta li. Kod mene sve njemačko. I to dvi ljepotice. Aj, posudiću... žao mi bilo čiče. Upozno on nas... jedna meni, jedna Titu i mi kroz gustiš. Kad... prnu iz grma!!! Fazan. Trzli se obojica, kad... jedan pucanj, dva hica. Pade fazan. Mi od njega pa stanemo. Od njega ni riječi. Reko ja... neka, nosi ti! Tako ti je to bilo. Jedan pucanj, dva hica!

Dok se Mlađo sabrao, što sve neće čuti od ovog čovjeka, već su bili pred visokom obraslom ogradom, na kućnom broju šesnaest. Gurnuše oprezno vrata i pred njima se ukaza cvjetni raj, sva sila šarenog cvijeća, grmlja, gredica i drvena kućica kojoj je bilje prijetilo da će je progutati. Usred vrta kleči suh i rumen čovjek u pedesetima, u gumenim čizmama i tapka zemlju oko tek zasađenog ljiljana.

- Bilo je samo pitanje dana - rekao je čovjek u čizmama - kad će me neko pronać.

- Ko tebe traži, spodobo, mi smo došli do Gare. Nemamo vremena natezat se s vražjim vrtlarima! - tko će nego nervozni Štuka.

- E pa, ja sam taj - ustao je i krenuo prema njima. Bili su upleteni u mrežu igre njegovih sitnih, ali nepredvidivih očiju ispod vrtlarskog šešira. - Trebao sam davno promijeniti adresu. Predugo sam tu, ali mi bilo žao ostaviti sve ovo - pokaza im rukom na cvjetno šarenilo.

Mojsije je postao i sam sebi pretežak. Hodao je uznemireno po svojoj rezidenciji, obarao vaze i prevrtao stolove, ali mu nije bilo lakše. Psuje i posao, i život, i pamet kojom sebi, nakon toliko godina truda, ne može više zaraditi ni miran san. Otvara mini bar i između desetke skupih etiketa i šarenih boca uzima onu najprozirniju, lozu. „Jebeš sve pare kad ja

ne mogu dva broja zbrojit bez čaše“, pomisli. U glavi mu je kaos, glavobolja, ali se jedna misao uspjela othrvati vrtlogu, ona o vlastitoj bijedi i nemoći. Nasmija se, ali pritom nespretno zgrabi lozu, ona iskliznu i kao domina poruši sve boce. Sada ga opet uhvati bijes i stade razbijati o pod, jednu po jednu. Dok je stajao zadihan u staklu, na natopljenom tepihu, pomisli kako bi bilo lako zapaliti sve ovo. Kuću, dokumente, pare...

Sve je protiv njega, sve. U koga da se uzda? Kolikim ljudima daje kruh, koliko ih je izvukao iz govana i opet nema nikoga kraj sebe. Sve na kraju mora sam. Tako je i izgradio sve što ima, sa svojih deset prstiju, tako će i sad biti. Razbacao je svu dokumentaciju koju je godinama slagao i našao jednu adresu na koju je jednom davno isplatio Brki honorar na ime njegove žene. Uze iz sefa svu gotovinu koju je našao, nekih pola milijuna eura i pošalje poruku da ide sam od udovice kupiti sebi miran san, svoj mir.

- Ali mi nikako ne ide jedno. Oni kaćuni - Garo je pričao dok su njih dvojica još uvijek buljili u vrtlarsku prikazu - znate, oni ljubičasti? Sjećam se da sam ih brao u šumarku na povratku iz škole. Oni rastu iz otpalog lišća i crnice. I to nikako ne mogu izvest, već godinama pokušavam... Jeste li ih negdje vidjeli?

- Ma čekaj malo, jebem ga, kakvi kaćuni?! Jesam li ja s tobom dogovorio poso, šifra *Brko*?

- Jest.

- Dobro, znači ti si ga ubio. Kako?

- Nisam.

- Kako to misliš? - Štuki više ništa nije bilo jasno.

- Fino, dvadeset godina sam u ovom poslu i samo sam prvu dvojicu ubio vlastitim rukama. Samo njih dvojicu i to tako davno, da im se ne sjećam ni imena. Sjećam se da je bilo za nešto sitno, pedeset maraka, čini mi se. Al ta dvojica su bila dovoljna da shvatim jednu vrlo važnu stvar.

- Šta, lopovčino, kako da ih pustiš žive, a uzmeš pare? - Štuku je smiješna vrtlarova pojava samo još više ljutila. - Šta je ovo, cirkus?

- Shvatio sam da nema potrebe da prljam svoje ruke. Zato i jesam toliko dugo u ovom poslu,

nikad me nisu uhvatili. Svaki ti čovjek ima svog neprijatelja, kao što ima svoj rod. Svaki. Mijenjaju se vremena, cijene po glavi, valute, danas su i razlozi nešto drugačiji, gluplji, al ja ti u to ne ulazim... Sve se mijenja, samo će jedno uvijek ostati isto – u svakom čovjeku čuči ubojica. Vjerujte mi. Potrebno ga je samo potaknuti. Ne trebam im ja, svako ima svog krvnika, pa i Brko!

- Koga?

- Sve ti je jedan veliki lanac u kojem svaki čovjek ima svog krvnika dok je istovremeno i on nekome krvnik. I tako redom. Treba ih samo malo spojiti, razmjestiti kao figure u šahu, jednu stranu motivirati, pa i dati dio honorara ako treba, i da vidiš...

- Koga?

Crni se kratko zamisli, odmjeri obojicu, hoće-neće, pa ipak izusti:

- Svoju ženu.

- Pali, u materinu, brže! – Mlađo je luđački tipkao po mobitelu, udarao, jer je upravo crkavala baterija.

- Di, šta sad?

- Mojsije ti poslao poruku. Ide s lovom kod Brkine žene.

- Uh, majku mu. Il će i njega oladit, il će spušit lov bezveze. Idi do njega, ako još nije kreno, i sve mu reci. Ja ću prema Brkinjoj kući pa ko ga prvi uvati.

Dok je polako usporavao pred Brkinom kućom, Štuka nije znao ni što tu radi ni što da očekuje. Znao je samo da mora upasti unutra. Još ga nije napustio stari njuh s ulice, mogao je namirisati sranje na kilometar. Ulazna vrata bila su zaklonjena na bočnoj strani kuće i mogao je neopažen jednostavno došetati i nasloniti se na njih nogom. Ali pleteni zastor prekrivao je zapravo ostakljena vrata, tako da su ostala zatvorena, a Štuki je noga do prepona propala unutra.

- U pizdu materinu i Mojsije, skoro ostadoh bez jaja zbog njega – opsova izvlačeći nogu van.

- Koliko sam puta najebo otkako radim za njega, još bi samo to falilo da ostanem bez jaja.

U kući nije bilo nikoga. U dnevnoj sobi na stolu je stajao skupi šampanjac sa čašama i reklamni prospekt za Kanarske otoke. Ostale dvije sobe ispreturao je brzo, ne znajući što

zapravo da traži. Jedino što mu je upalo u oko bila je neobična izdužena bočica gurnuta u dno ormarića iza sve sile krema i pudera. Dugo ju je vrtio među prstima dok nije spazio slova koja su se jedva nazirala na izlizanoj naljepnici – *stihnin*.

Protresao je nekoliko puta prah u bočici dok je stajao nasred dnevne sobe, duboko zamišljen. Znao je da se ono što drži u ruci koristi za ubijanje štakora, ali je sve oko njega bilo previše uredno. Teško da bi pored ovakvih ukrašenih zavjesa, ulaštenog parketa i pomno odabranih pokrivača na kaučima Brkina žena imala problema sa štakorima. Kuća nije imala ni podrum.

Sjetio se horora u kojem glavni lik sve u šesnaest truje susjede i to baš stihninom. Sipa ga u hranu, sokove, kavu, ali pomalo, da se ne osjeti gorak okus, pa ljudi polako crkavaju.

– Koja budaletina bi ovo iskapila, a da ne primijeti? – pomisli odvrćući sporo i oprezno čep.

Prah se sastojao od bijelih kristalića. Shvativši da nema smisla previše mozgati, natoči šampanjac u jednu čašu i doda malo praha. Kristali se brzo izgube među mjehurićima. Doda još malo, poput zaigranog znanstvenika dok se šampanjac u čaši nije zamutio. Dugo je gledao u čašu, mućkao njezin sadržaj kao *sommelier*, dizao je prema prozoru da je bolje prouči na svjetlosti i na kraju počeo dvojiti je li tekućina bitno mutnija ili nije.

Uze još jednu čašu i natoči šampanjac. I upravo dok ih je uspoređivao, začu kako siguran korak drobi rasuto staklo na ulazu. U sobu uleti Mojsije, crven u licu i obliven znojem. Nekoliko se sekundi istovremeno čudio i pokušavao doći do daha, pa napokon upita:

– Kog vraga ti radiš tu? I gdje je ona?

– Otišla – Štuka je još uvijek bio u svojim mislima.

– Kako otišla, majku mu – Mojsije je rukavom obrisao čelo. Ni samom Štuki nije bilo sasvim jasno je li mu pružio onu zamućenu čašu, ali Mojsije je upravo nju zgrabio i u cugu popio.

– Uh, crkoh! Svi ćete me u grob otjerati! I ti, i ona, i Brko... Sinoć mi u san dođe sav ispovraćan... – Mojsije se stao prisjećati, zastajkivao, podrigivao malo od onih mjehurića pa nastavljao, a Štuka ga samo gledao pokušavajući shvatiti što se dogodilo.

Negdje pred kraj sna koji je Mojsije naumio ispričati do najsitnijih detalja, uhvati se za svoj rascvjetali čir i malo pogne. Ruke mu se jače zgrčiše oko trbuha. Noge su se povijale u koljenima, sve dok nije pao kraj stola. Kada podigne glavu, Štuka ustukne prestrašen njegovim zgrčenim licem. Oči su mu nabubrile, čeljust iskočila, a napete tetive izbrazdale

vrat. Odjednom grč koji mu je uhvatio tijelo popusti i glava mu pade na stol. Baš pokraj vaze pune ljubičastog cvijeća kombiniranog s nekoliko dugih zelenih listova.

Nebojša Lujanović

Rođen 1981. u Novom Travniku (BiH). Pisac je, znanstvenik i predavač. Diplomirao politologiju na Fakultetu političkih znanosti te sociologiju i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje je i doktorirao 2012. iz područja teorije književnosti. Osim pripovijedaka, eseja i književnih recenzija autor je i dvije znanstvene monografije te pedesetak znanstvenih radova. Radovi su mu objavljivani u domaćim i inozemnim književnim i stručnim časopisima.

Dobitnik nagrade VBZ-a za najbolji neobjavljeni rukopis *Tvornica Hrvata* 2023. godine.

Vodi radionice kreativnog pisanja, sudjeluje u kulturnom životu organizirajući književne tribine i festivale. Aktivni je trkač već dva desetljeća s petnaestak istrčanih maratona po regiji i europskim metropolama. Živi u Splitu gdje je zaposlen kao profesor na studiju Komunikacija i mediji Sveučilišta u Splitu. Otac je Lovre i Loti. Član Hrvatskog društva pisaca.

Objavio: *Stakleno oko* (roman, 2007), *S pogrebnom povorkom nizbrdo* (priče, 2008), *Godina svinje* (roman, 2010), *Orgulje iz Waldsassena* (roman, 2011), *Oblak boje kože* (roman, 2015), *Autopsija teksta* (priručnik za kreativno pisanje, 2016), *Prostor za otpadnike: od ideologije i identiteta do književnog polja* (znanstveni rad, 2018), *Južina* (roman, 2019), *Fatalne simetrije* (eseji, 2019), *Maratonac* (roman, 2020), *U rovovima interpretacija: strategija i tragedija nelegitimnog čitanja* (znanstveni rad, 2020), *Kad odrasli zabrljaju* (priče za djecu, 2021), *U strahu su velike oči* (igrokaz za djecu, 2022), *Tvornica Hrvata* (roman, 2023; Nagrada VBZ-a za najbolji neobjavljeni roman).

Biblioteka Online

knjiga 285

Nebojša Lujanović

S POGREBNOM POVORKOM NIZBRDO

drugo izdanje

© 2025 Nebojša Lujanović

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2025

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Glavni urednik

Krešimir Pintarić

Urednik

Tihomir Dunderović

Fotografija

Francesco Ungaro / Pexels.com

Objavljeno

19. listopada 2025.

ISBN 978-953-374-409-4 (HTML)

ISBN 978-953-374-410-0 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-374-411-7 (PDF)

ISBN 978-953-374-412-4 (MOBI)

Prvo izdanje

Algoritam, Zagreb, 2008.

Knjiga je objavljena uz financijsku podršku Zaklade „Kultura nova“, Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Zagreba. Mišljenja izražena u ovoj knjizi odražavaju isključivo mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajališta ustanova koje pružaju financijsku podršku.